ISSN 2409-9805

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Library Science. Record Studies. Informology

Науковий журнал
Виходить щоквартально
Заснований у лютому 2004 р.

№ 4
2018

Київ – 2018

Наш передплатний індекс: 86544

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. ІНФОРМОЛОГІЯ

Журнал індексується в міжнародних базах даних:
Science Index (РІНЦ); Google Scholar; Research Bible; Polish Scholarly Bibliography; BASE

Засновник і видавець – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Головний редактор – Литвин С.Х.

Литвин С.Х. **–** доктор історичних наук, професор, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), **головний редактор**

Петрова Л.Г. – доктор педагогічних наук, професор, НАКККіМ, **заступник головного редактора**

Добровольська В.В. – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, НАКККіМ, **відповідальний секретар**

Бездрабко В.В. **–** доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв

Боряк Т.Г. – кандидат історичних наук, доцент, НАКККіМ

Добко Т.В. – доктор наук із соціальних комунікацій, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського (НБУВ)

Дубровіна Л.А. – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, НБУВ

Завалина О.Л. – доктор інформаціно-бібліотечних наук Університет Північного Техасу (**США, Дентон**)

Збігнєв Осінський – доктор наук, професор, Університет Марії Кюрі-Склодовської (**Польща, Люблін**)

Карпов В.В. **–** доктор історичних наук, НАКККіМ

Кунанець Н.Е. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Національний університет «Львівська Політехніка»

Лобузіна К.В. – доктор наук із соціальних комунікацій, НБУВ

Мадар`яга Нерея **-** Ph.D.-доктор філософії, професор класичних і словянських мов гуманітарного факультету Університету Країни Басків **(Іспанія, Віторія-Гастейз)**

Мотульський Р.С. – доктор педагогічних наук, професор (**Білорусія, Мінськ**)

Новальська Т.В. – доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв

Новікова Катерина **–** доктор філософії з соціології (Ph.D. in Sociology) (**Польща**, **Варшава**)

Парвиз Казими **–** доктор философії з історичних наук, Бакинський державний університет (**Азербайджан, Баку**)

Пелещишин А.М. – доктор технічних наук, професор, Національний університет «Львівська Політехніка»

Швецова-Водка Г.М. **–** доктор історичних наук, професор, Рівненський державний гуманітарний університет

Шемаєва Г.В. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, ХДАК

Відповідальний секретар – Добровольська В.В.

Редактор – Данильченко М.П.

Комп'ютерне складання та верстка – Кравченко Т.В.

Редагування англомовних анотацій і транслітерації – Петренко А.В.

Дизайн обкладинки – Саприкін О.А.

Рекомендовано до друку вченою радою НАКККіМ
Протокол №4 від 27.11.2018 р.

Затверджено:
наказом Міністерства освіти і науки України від 13.07.2015 р. №747
як фахове видання з соціальних комунікацій

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 06.11.2015 р. №1151,
є фаховим виданням зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 21133-10933ПР від 08.12.2014
Свідоцтво видала Державна реєстраційна служба України

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією.
Посилання на видання обов'язкові.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей

Адреса редакції та видавця: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп.11
E-mail: nauka@nakkkim.edu.ua©

© Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2018

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Науковий журнал	Виходить щоквартально	Заснований у лютому 2004 р.	№ 4 2018 р.

ЗМІСТ

Бібліотекознавство, книгознавство

Новальська Т.В. Основні напрями творчої співпраці Харківської та Київської бібліотечних науково-освітніх шкіл 6

Пелещишин А.М., Добровольська В.В., Трач О.Р., Тимовчак-Максимець О.Ю. Особливості інформаційних технологій в бібліотечній справі 14

Прокопенко Л.С. Робочі групи Конференції директорів європейських національних бібліотек (CENL) як осередки фахової співпраці 22

Яковенко О.Г. Вплив бібліотек і бібліотечних сервісів на суспільство: аспекти стандартизації 29

Сидоренко А.І. Розвиток форм інтенсифікації підготовки фахівців бібліотечної справи в умовах соціальних трансформацій (друга половина XX ст. – XXI ст.) 35

Документознавство, архівознавство

Комова М.В. Чинники функціонування масовокомунікаційного документа в соціокультурному просторі 43

Збанацька О.М. Розкриття змісту архівних документів: тезаурусний підхід 52

Ковальська Л.А. Методологія архівознавчого дослідження тематичних комплексів архівних документів 64

Яворська Т.М. Інформаційна складова в структурі професійних компетентностей майбутніх документознавців 71

Бородкіна І.Л., Бородкін Г.О. Машинний переклад як складова підготовки майбутніх документознавців 77

Інформологія та соціальні комунікації

Анісімова О.М. Бізнес-аналітика як інструмент функціонування інформаційних систем менеджменту 84

Кирилишен Я.В., Денисова К.О. Соціальні комунікації та їх роль в українському інформаційному маркетингу 90

Чередник Л.А. Мережева література: проблеми і перспективи розвитку 97

Варцаба Н.В. Комунікативні технології у процесі іміджмейкінгу та особливості їх застосування у сфері іміджу корпорації 102

Коржова Т.В. Проблеми нормативно-правового забезпечення підготовки спеціалістів із зв'язків з громадськістю в системі вищої школи України 110

Кундеревич О.В. Розвиток технологій «паблік рилейшнз» в галузі екології та екологічної освіти в Україні 117

Рецензії

Шемаєва Г.В. Перша монографічна студія з документної евристики (рецензія на монографію «Комунікаційні засади документної евристики» О.М. Збанацької) 123

Покажчик змісту за 2018 рік 125

Вимоги до публікацій 128

СОДЕРЖАНИЕ

Библиотековедение, книговедение

Новальская Т. В. Основные направления творческого сотрудничества Харьковской и Киевской научно-образовательных школ 6

Пелещишин А. Н., Добровольская В. В., Трач О. Р., Тимовчак-Максимец О. Ю. Особенности информационных технологий в библиотечном деле 14

Прокопенко Л. С. Рабочие группы конференции директоров Европейских национальных библиотек (cenl) как центры профессионального сотрудничества 22

Яковенко Е. Г. Влияние библиотек и библиотечных сервисов на общество: аспекты стандартизации 29

Сидоренко А. И. Развитие форм интенсификации подготовки специалистов библиотечного дела в условиях социальной трансформации (вторая половина XX ст. – XXI ст.) 35

Документоведение, архивоведение

Комова М. В. Факторы функционирования массовокоммуникационного документа в социокультурном пространстве 43

Збанацкая О. Н. Раскрытие содержания архивных документов: тезаурусный подход 52

Ковальская Л. А. Методология архивоведческого исследования тематических комплексов архивных документов 64

Яворская Т. М. Информационная составляющая в структуре профессиональных компетентностей будущих документоведов 71

Бородкина И. Л., Бородкин Г. А. Машинный перевод как составляющая подготовки будущих документоведов 77

Информология и социальные коммуникации

Анисимова О. Н. Бизнес-аналитика как инструмент функционирования информационных систем менеджмента 84

Кирилишен Я. В., Денисова Е. О. Социальные коммуникации и их роль в украинском информационном маркетинге 90

Чередник Л. А. Онлайн-литература: проблемы и перспективы развития 97

Варцаба Н. В. Коммуникативные технологии в процессе имиджмейкинга и особенности их применения в сфере имиджа корпорации 102

Коржова Т. В. Проблемы нормативно-правового обеспечения подготовки специалистов по связям с общественностью в системе высшей школы Украины 110

Кундеревич О. В. Развитие технологий «Паблик рилейшнз» в сфере экологии и экологического образования в Украине 117

Рецензии

Шемаева Г. В. Первая монографическая студия по документной эвристике (рецензия на монографию «Коммуникационные основы документной эвристики» А.Н. Збанацкий) 123

Указатель содержания за 2018 год 125

Требования к публикациям 128

CONTENT

Library Science, Book Science

Novalska Tetyana. Basic directions of creative collaboration of Kharkov and Kyiv scientifically-educational schools 6
Peleshchyshyn Andriy, Dobrovolska Viktoriya, Trach Olha, Tymovchak-Maksymets Oksana. Features of information technologies in library 14
Prokopenko Liliia. The working groups of the conference of European national librarians (cenl) as the centres of professional cooperation 22
Yakovenko Olena. Impact of libraries and library services on the society: aspect of standardization 29
Sydorenko Alla. The development of forms of intensification of the training of library specialist in the conditions of social transformations (the second half of the 20th century and the 21st century) 35

Documentation, archival studies

Komova Maria. Factors of the mass communication document functioning in social and cultural space 43
Zbanatska Oksana. Disclosure of the contents of archival documents: thesaurus approach 52
Kovalska Lesya. Methodology of archivistics research of thematic complexes of files 64
Yavorska Tetiana. Information composition in the structure of professional competences of future documentation 71
Borodkina Iryna, Borodkin Heorhii. Machine translation as component of preparation of future document managers 77

Informatics and social communication

Anisimova Olha. Business analytics as a fundamental instrument of management information systems 84
Kirilishen Ya., Denysova K. Social communications and their role in Ukrainian information marketing 90
Cherednyk Lyudmila. Online literature: problems and development prospects 97
Vrstsaba Nadiya. Communication technologies in the process of image-making and the peculiarities of their application in the sphere of corporate image 102
Korzhova Tatyana. Problems of legal - regulatory framework of preparing specialists in public relations in the higher school system of Ukraine 110
Kunderevich Elena. The development of the public relations technologies in the sphere of ecology and ecological education in Ukraine 117

Reviews

Chemaeva G. V. First mongratic studio of documentary history (review On the monograph “Communication principles of documentary heuristics” O.M. Zbanatskaya) 123

Index of content for 2018 125
Requirements for publications 128

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО, КНИГОЗНАВСТВО

УДК 001.89 : 378(477) ХДАК, КНУКІМ

Новальська Тетяна Василівна,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету культури і мистецтв
ORCID 0000-0003-3093-3998

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТВОРЧОЇ СПІВПРАЦІ ХАРКІВСЬКОЇ ТА КИЇВСЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНИХ НАУКОВО-ОСВІТНІХ ШКІЛ

Мета роботи *– виявити та проаналізувати основні напрями творчої співпраці харківської та київської бібліотечних науково-освітніх шкіл, накреслити перспективи їх подальшого розвитку. Досягненню мети дослідження сприяла методологія соціокомунікативного підходу використана для обґрунтування комунікаційних зв'язків між представниками харківської та київської наукових шкіл, а також методів аналізу, синтезу, термінологічного, джерелознавчого та історіографічного підходів.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в тому, що вперше визначено та проаналізовано основні напрями творчої співпраці представників харківської та київської бібліотечних науково-освітніх шкіл. Запропоновано визначення терміну «бібліотечна науково-освітня школа».* ***Висновки.*** *Основними напрямами творчої співпраці представників харківської та київської бібліотечних науково-освітніх шкіл є навчально-методична, наукова та організаційна діяльність, а саме : підготовка та видання у співавторстві підручників, навчальних посібників їх наукове редагування та рецензування, розробка навчальних планів, визначення та узгодження їх інваріативної складової, робочих програм, рецензування програм навчальних дисциплін ; атестація наукових кадрів вищої кваліфікації, опанування кандидатських та докторських дисертацій, підготовка експертних висновків, відгуків на автореферати та рецензування наукових монографій; організація та участь у науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах тощо. Таким чином, важливою закономірністю розвитку співпраці харківської та київської наукових шкіл є їх постійні комунікаційні зв'язки, опанування нових каналів комунікаційної взаємодії, що сприяє розвитку науково-теоретичної, науково-виробничої та науково-освітньої діяльності навчальних закладів вищої освіти в галузі культури.*

Ключові слова: *наукова школа, науковці, бібліотечна науково-освітня школа, бібліотечно-інформаційна освіта, заклади вищої освіти, Харківська державна академія культури, Київський національний університет культури і мистецтв.*

Новальская Татьяна Васильевна,
доктор исторических наук, профессор,
заведующая кафедрой информационных технологий
Киевского национального университета культуры и искусств

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ТВОРЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА ХАРЬКОВСКОЙ И КИЕВСКОЙ НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ

Цель работы *– определить и проанализировать основные направления сотрудничества представителей харьковской и киевской библиотечных научно-образовательных школ. Достижению цели исследования содействовала методология социокоммуникативного подхода, использованная для обоснования коммуникационных связей между представителями харьковской и киевской научных школ, а*

© Новальська Т.В.

также метод анализа и синтеза терминологического, источниковедческого и историографического подходов. ***Научная новизна*** *работы состоит в том, что впервые определены и проанализированы основные направления сотрудничества представителей харьковской и киевской библиотечных научно-образовательных школ. Предложено определение термина «библиотечная научно-образовательная школа».* ***Выводы.*** *Основными направлениями творческого сотрудничества представителей харьковской и киевской библиотечных научно-образовательных школ есть учебно-методическая, научная и организационная деятельность, а именно: подготовка и издание в соавторстве учебников, учебных пособий, их научное редактирование и рецензирование, разработка учебных планов, определение и согласование инвариативной составляющей, разработка рабочих програм, рецензирование програм учебных дисциплин; аттестация научных кадров высшей квалификации, оппонирование кандидатских и докторских диссертаций, подготовка экспертных выводов, отзывов на авторефераты, редактирование и рецензирование научных монографий; организация и участие в научно-практических конференциях, семинарах, круглых столах и тому подобное. Таким образом, важной закономерностью развития сотрудничества харьковской и киевской научных школ являются их постоянные коммуникационные связи, овладение новыми каналами коммуникационного взаимодействия, которые содействуют развитию научно-теоретической, научно-производственной и научно-образовательной деятельности учебных заведений высшего образования в отрасли культуры.*

Ключевые слова*: научная школа, ученые, библиотечная научно-образовательная школа, библиотечно-информационное образование, заведения высшего образования, Харьковская государственная академия культуры, Киевский национальный университет культуры и искусств.*

Novalska Tetyana,
Doctor of Historical Sciences, Professor
Head of the Department of Information Technology.
Kiev National University of Culture and Arts

BASIC DIRECTIONS OF CREATIVE COLLABORATION OF KHARKOV AND KYIV SCIENTIFICALLY-EDUCATIONAL SCHOOLS

Purpose of Article *is to define and analyse basic directions of collaboration of representatives Kharkov and Kyiv library scientifically-educational schools.* ***The methodology*** *of socio-communicative approach, used for the ground of communication connections between representatives Kharkov and Kyiv library scientifically-educational schools, and also method, assisted gaining end of research to the analysis and synthesis terminological and historiography approaches.* ***Scientific Novelty.*** *The scientific novelty of work consists of those basic directions of the collaboration of representatives are first satisfied and analyzed Kharkov and Kyiv library scientifically-educational schools. Determination of term is offered "library scientifically-educational school".* ***Conclusions.*** *By basic directions of creative collaboration of representatives Kharkov and Kyiv library scientifically-educational schools there is scientific and organizational activity, namely preparation and edition of textbooks, train aid, participating in editing of curricula, programs, determination and concordance of variant part of curricula, attestation of scientific shots of higher qualification, opposing of candidate's and doctoral dissertations, preparation of expert conclusions, reviews on the abstracts of thesis and criticizing of scientific monographs, participating in research and practice conferences and others like that. Thus, by important conformity to law of development of collaboration Kharkov and Kyiv scientific schools is their permanent of communication copulas, captures by the new channels of communication co-operation that assists to development of theoretical, scientific and production and scientifically-educational activity of educational establishments of higher education in industry of culture.*

Key words: *scientific school, scientists, library scientifically-educational school, library-informative education, establishments of higher education, Kharkov state academy of culture, Kyiv national university of culture and arts.*

Постановка проблеми. Розвиток інноваційних процесів у державі значною мірою залежить від рівня наукових досліджень, реалізація яких здійснюється як окремими вченими, так і науковими співтовариствами, дослідницькими групами, які прийнято називати науковими школами (НШ). У науковій літературі філософського, наукознавчого, педагогічного, культурологічного, бібліотекознавчого спрямування існують різноманітні підходи, численні трактування, багатозначні тлумачення поняття «наукова школа», проте їх об'єднують такі ознаки: неформальне об'єднання вчених, наявність лідера – визнаного авторитетного вченого, розробка інноваційної наукової ідеї або теми, програми, єдність тематики наукового керівника та учнів, традиція наступності передачі наукових знань, цінностей, характерний стиль роботи, форми комунікації тощо. До функцій, які одночасно реалізуються в НШ, відносяться: освітня, дослідницька, виховна, комунікативна, відтворення, аксіологічна.

В структурі наукових шкіл помітне місце посідають науково-освітні школи (НОШ), що формуються як правило на базі навчального закладу вищої освіти. Серед найрезультативніших НОШ в галузі культури ми визначаємо школи бібліотечно-інформаційного профілю, що активно розвиваються в Харківській державній академії культури (ХДАК) та Київському національному університеті культури і мистецтв (КНУКіМ), спадкоємність яких базується на теоретичних здобутках попередників декількох поколінь, наукові ідеї, концепції, парадигми яких актуалізуються з часом, стають плідними через роки, сприяють осмисленню законів і закономірностей розвитку наукової думки, дають змогу окреслити перспективи розвитку науки, освіти, практики. Співпраця здійснюється, перш за все, завдяки науковій комунікації – формальній і неформальній, вербальній і невербальній, безпосередній чи опосередкованій, обміну думками та ідеями. Актуальним є визначення основних напрямів співпраці цих двох потужних НОШ, що дозволить окреслити перспективи розвитку книжкової, бібліотечної, бібліографічної науки, освіти, практики та управління ними у соціокомунікаційному просторі.

Аналіз досліджень і публікацій. У науці термін «наукова школа» існує тривалий час, до наукового обігу його було введено наприкінці 60-х років XX ст. [1, 84; 2, 259]. У подальші роки характерні риси, функції наукової школи, її життєвий цикл, вплив наукового лідера на її еволюцію та на процес розвитку науки активно досліджували як українські, так і зарубіжні вчені, а саме: К. Ланге, Н. Семенов, Б. Кедров, В. Астахова, О. Устенко, А. Бойко, Д. Зербіно, Н. Кушнаренко, А. Соляник, М. Каністратенко, В. Шейко, Ю. Храмов та інші.

У дослідженнях таких вчених, як Д. Аронов, А. Бойко, О. Гнізділова, О. Дубасенюк, Г. Кловак та інших використовують поняття «науково-педагогічна школа», розглядаючи її як педагогічний феномен. А. Алфьоров, Н. Кушнаренко, С. Петриченко, М. Ярошевський – «науково-освітня школа» (НОШ), як об'єднання науково-дослідних й освітніх колективів, що сформувались на базі вищого навчального закладу, де передбачається не лише здобуття нових теоретичних знань, а й навчання та виховання нових поколінь наукових кадрів. При цьому лідер і більшість учасників НШ є викладачами ВНЗ III-IV рівнів акредитації, а наукова проблематика НШ підпорядкована профілю освітньої діяльності вишу, розробки якої активно впроваджуються у навчально-виховний процес [3, 44].

Ідентифікацію науково-освітніх шкіл бібліотечно-інформаційного профілю визначили Н. Кушнаренко, М. Каністратенко та В. Шейко [3]. Становлення харківської наукової школи (ХНШ) як базової на вітчизняному науковому просторі сягає кінця XIX – початку XX ст., датою ж офіційного започаткування вчені вважають 1929 рік – рік відкриття ХДАК. Вагомі наукові здобутки ХНШК в цілому та бібліотечної зокрема ґрунтовно та всебічно проаналізовано у вітчизняних і зарубіжних публікаціях [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10]. Серед тих, хто аналізував специфіку самобутньої ХНШ бібліотечного спрямування, привертають увагу праці Н. Березюк, Д. Драгана, М. Каністратенка, Н. Кушнаренко, Т. Самійленко, В. Сєдих, А. Соляник, Ю. Столярова, В. Шейка та ін., в яких надається узагальнена характеристика зазначеної школи і визначається вагомий внесок окремих яскравих постатей в її заснування та успішну

розбудову. Значущими є також фундаментальні монографії, присвячені черговій річниці ХДАК, біобібліографічні видання серії «Видатні педагоги Харківської державної академії культури» та інші.

Інституціональні основи формування київської бібліотечної науково-освітньї школи (КБНОШ) сягають в 1968 рік, час заснування КДІК (далі КНУКІМ). Значний внесок у її розбудову належить видатним науковцям – педагогам О. Сокальському, С. Петрову, П. Коломійцю, О. Довгополій, Л. Амлінському, В. Пілецькому, Л. Одинокій, А. Чачко, В. Бабичу та іншим. Особливості та напрями досліджень київської наукової школи бібліотечного спрямування проаналізовано в працях М. Слободяника [11], Т. Новальської [12], Л. Литвинової [13], еволюцію книгознавчої НШ КНУКІМ проаналізувала В. Медведєва [14], значний інтерес являє ґрунтовна монографічна праця, присвячена історії та сьогоденню столичного вишу культурно-мистецького спрямування [15], а також статті та біобібліографічні видання, в яких йдеться про видатних викладачів КНУКІМ. Зазначимо, що імена найвидатніших представників ХБНШ та КБНШ можна віднайти у вітчизняних і зарубіжних енциклопедіях та довідниках, серед яких: «Українська бібліотечна енциклопедія», «Енциклопедія сучасної України», «Библиотечная энциклопедия» та ін. Однак, феномен харківської та київської бібліотекознавчих шкіл недостатньо вивчений у контексті спадкоємності та співпраці, що визначає їх продуктивність, авторитетність, багатоканальність внутрішніх і зовнішніх зв'язків, функціонування як науково-комунікаційної цілісної системи, яка діє досягаючи спільної мети та вирішення важливих наукових проблем.

Мета дослідження – виявити та проаналізувати основні напрями творчої співпраці представників харківської та київської бібліотечних науково-освітніх шкіл, накреслити перспективи їх подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Основні напрями діяльності БНОШ, що вирізняють їх з інших НШ, – це: здійснення наукових досліджень із пріоритетних напрямків розвитку бібліотекознавчої, книгознавчої, бібліографознавчої науки та практики, розробка наукових концепцій; удосконалення освітніх стандартів, навчальних планів та програм; запровадження інноваційних підходів до методики викладання навчальних дисциплін; використання сучасних засобів комунікації в науковому співтоваристві з залученням практиків бібліотечної галузі; оприлюднення наукових здобутків та публічний обмін науковими досягненнями, пошук оптимальних шляхів запровадження їх в освітній процес та практику діяльності бібліотек; розвиток міжнародного співробітництва в галузі бібліотекознавства. Водночас, ще недостатньо дослідженими залишається структура та специфіка БНОШ. Зокрема, до її структури ми відносимо «книгознавчу наукову школу», «бібліотекознавчу наукову школу», «бібліографознавчу наукову школу». Уточнення дефініцій наукових шкіл бібліотечно-інформаційного спрямування може стати предметом подальших наукових досліджень. Зокрема, у дослідженнях бібліотекознавчих шкіл домінує проблематика, що розкриває діяльність бібліотек в системі соціальних комунікацій, бібліотечне фондознавство і розвиток електронних ресурсів, комунікаційні функції бібліотек та їх трансформацію у знаннєвому суспільстві, інформаційно-аналітичну діяльність, інформаційні технології в обслуговуванні читачів, бібліотечну професіологію, вдосконалення бібліотечно-інформаційної освіти, історію бібліотекознавства та окремих бібліотек тощо. Книгознавча тематика – спрямована на дослідження історії книги (рукописної, стародруків та рідкісних видань, книжкових колекцій та зібрань), книгознавства, книжкового пам'яткознавства, видавничої діяльності та книжкової культури тощо. У бібліографознавчих дослідженнях домінують дослідження історії бібліографії, бібліографічна діяльність, видова специфіка бібліографії – рекомендаційна, галузева, краєзнавча, біобібліографія, бібліографія бібліографії, бібліографічна діяльність провідних наукових установ тощо. Нами буде використано узагальнююче поняття «бібліотечна науково-освітня школа» (БНОШ), яка базується на надійному підґрунті попередників, має свою історію та специфіку.

З урахуванням думок науковців, власного досвіду, доцільним буде уточнити тлумачення поняття ***«бібліотечна науково-освітня школа»,*** котру ми пропонуємо визначати як ***неформаль-***

не інтелектуальне об'єднання декількох поколінь науковців-педагогів навчальних закладів вищої освіти, які здійснюють як наукові дослідження книгознавчої, бібліотекознавчої, бібліографознавчої проблематики, так і підготовку висококваліфікованих фахівців для бібліотечної галузі, впроваджують результати наукових досліджень у навчально-виховний процес та бібліотечну практику.

До найрезультативніших БНОШ можна віднести харківську, київську, рівненську, львівську. Наукові школи, як правило, формуються у вищих навчальних закладах та наукових установах, де здійснюється підготовка наукових кадрів в аспірантурі (докторантурі), функціонують спеціалізовані вчені ради із захисту дисертацій. Найбільш потужним осередком наукових шкіл у Харкові є Харківська державна академія культури (ХДАК), у Києві – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) та Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКІМ), у Рівному – Рівненський державний гуманітарний університет, у Львові – Львівська національна бібліотека імені В. Стефаника. Слід зауважити, що у дослідженнях харківської та київської НШ охоплено всі напрями бібліотечно-інформаційного профілю, водночас в проблематиці КНУКІМ переважає бібліотекознавча, рівненській НШ – бібліографознавча, львівській НШ – книгознавча тематика досліджень.

В усі часи представники харківської та київської бібліотечних НОШ плідно співпрацювали, базою чого була предметно-змістова єдність наукової діяльності, визначення пріоритетів у розробленні фундаментальних і прикладних досліджень у галузі бібліотекознавства та суміжних дисциплін, обмін інноваційними ідеями, визнання наукової спадщини попередників та підтримка наукових здобутків колег-сучасників.

Як відомо, спадкоємність НШ визначається системою «науковий лідер – учні лідера – прибічники його наукових ідей», водночас, на нашу думку, вона започатковується ще на рівні комунікаційних зв'язків «викладач – студент». Адже найпершим, хто сприймає, аналізує, засвоює та використовує наукові ідеї, є студентська аудиторія, яка в подальшому розвиває та примножує здобутки викладачів – наукових лідерів. Яскравим прикладом для нас можуть бути випускники ХДАК різних років, котрі були та нині є лідерами київської БНОШ. Серед них професори О. Сокальський, Т. Ківшар, В. Загуменна, В. Медведєва та інші. Своє наукове зростання вони розпочали в студентських наукових гуртках, виховуючись на кращих традиціях alma-mater, потім продовжили дослідження в аспірантурі, а в подальшому стали лідерами власних наукових шкіл вже в КНУКІМ.

Прикладом плідної співпраці представників київської та харківської НОШ може бути діяльність фундатора бібліотекознавчої київської науково-освітньої школи ректора (1968-1972 рр.), завідувач кафедри бібліотекознавства (1968-1973 рр.) КДІК О. Сокальського, випускника Харківського державного бібліотечного інституту (нині Харківська державна академія культури) 1940 року.

Його ім'я посідає одне з почесних місць в історії галузевої науки. На нашу думку, такий потужний поштовх до різнопланової науково-дослідницької діяльності в галузі бібліотекознавства О. Сокальський одержав ще під час навчання в Українському бібліотечному інституті, де його педагогами та науковими наставниками були перший кандидат наук СРСР в галузі бібліотекознавства Д. Лекаренко, який очолював тоді кафедру бібліотекознавства [16], відомий бібліотекознавець О. Майборода, який з 1938 по 1941 рр. займав посаду заступника директора з науково-навчальної роботи цього інституту [17], він же викладав курс «Організація книжкових фондів бібліотек» в період з 1936 по 1940 рр., коли в Українському бібліотечному інституті навчався студент О. Сокальський. Вплив талановитого викладача О. Майбороди на здібного студента був таким потужним, що саме ця проблематика організації бібліотечних фондів згодом стала темою кандидатської дисертації С. Сокальського. Наступний етап співпраці цих двох непересічних особистостей прийшовся на післявоєнні роки. У 1949–1950 навч. році в структурі інституту було утворено нову кафедру – «Організації бібліотечних фондів і каталогів» з 8 штатними викладачами. З першого дня існування кафедри її завідувачем призначається О. Майборода, який формує потужне ядро блискучих викладачів-каталогознавців та фондознавців: Д. Кумок, А. Ашукін, Л. Котенко, Є. Тамм та ін. [17]. З 1953 по 1963 рр. кафедру очолює Анатолій Анатолійович Ашукін, який теж сут-

тєво вплинув на становлення професійного та наукового світогляду О. Сокальського як фондознавця та каталогознавця. Про тісні професійні зв'язки цих науковців свідчить той факт, що саме А. Ашукін був науковим редактором першого ґрунтовного україномовного навчального посібника для технікумів «Організація бібліотечних фондів та каталогів», що видали в Харкові у 1958 р. О. Сокальський та В. Туров [18].

В період інституціалізації київської БНОШ (60 ті – початок 70-х рр. XX ст.) розпочалась плідна співпраця представників двох найпотужніших наукових шкіл.

У 1961 р. О. Сокальський видає друком під грифом ХДБІ лекцію для студентів-заочників, присвячену проблемам розвитку фондів республіканських бібліотек. З 1964 р., коли завідувачем кафедри стає Є. Тамм, розпочинається їх плідна співтворчість над розробкою методичних вказівок та майбутнього підручника з курсу «Бібліотечні фонди та каталоги» [18; 19].

Завдяки спільним поглядам на основні напрями бібліотечної роботи, на проблеми бібліотечної справи, колеги-однодумці О. Сокальський, Є. Тамм і В. Туров у 1966 рр. підготували колективне видання під назвою «Бібліотечні фонди і каталоги». Цей навчальний посібник є унікальним, у ньому вперше детально й послідовно висвітлено питання комплектування бібліотечних фондів і організацію каталогів, а також подано програмний матеріал, розрахований на учнів культосвітніх училищ бібліотечних відділів. Посібник «Бібліотечні фонди і каталоги» (1966) мав широкий попит як серед студентів, котрі вивчали бібліотечні дисципліни, так і серед працівників бібліотек, для яких він був методичним інструментарієм у справі організації бібліотечних фондів і каталогів. Він мав велику популярність, і в 1971 р. вийшло його друге видання.

Плідна співпраця представників харківської та київської БНОШ над навчальними підручниками, посібниками активно продовжувалась і в подальші роки. Свідченням цього є вихід у світ першого підручника в незалежній Україні «Бібліотекознавство: теорія, історія, організація діяльності бібліотек» (1993 р.) за редакцією М. Слободяника та В. Ільганаєвої [20], який мав значний попит як серед викладачів так і студентів вищих та середніх спеціальних навчальних закладів.

Починаючи з 90-х років XX ст. активізується співпраця між предсавниками наукових шкіл в галузі культури. Відбувається обмін думками, обговорення та рецензування посібників, навчальних планів, робочих програм дисциплін курсів бібліотекознавчого спрямування. Зокрема, доктор історичних наук Т. Новальська була рецензентом навчального посібника В. Сєдиха «Історія бібліотечної справи в Україні» (2013) [21]. В той же час В. Сєдих виступив рецензентом практикуму «Універсальна десяткова класифікація (УДК) як міжнародна інформаційно-пошукова мова класифікаційного типу».

Наступним напрямом співпраці є наукова діяльність, перш за все участь у роботі спеціалізованих вчених рад, підготовка та атестація науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Членами спеціалізованої вченої ради в ХДАК в різні роки були представники київської БНОШ, а саме А. Чачко, М. Слободяник, Л. Петрова, Т. Новальська, О. Воскобойнікова-Гузєва, в той же час в спецраді КНУКіМ Харківську НОШ представляють М. Балаклицький, Л. Хавкіна, Г. Шемаєва. Як члени спецрад вони готують експертні висновки на дисертації, дають відгуки на автореферати тощо.

Відбуваються захисти дисертацій представників НОШ, прикладом цього може служити захист в спеціалізованій вченій раді ХДАК представників київської НШ – докторської дисертації Л. Петрової (науковий консультант А. Чачко), кандидатських дисертацій Т. Проценко та Г. Пристай (науковий керівник Т. Новальська) та ін. Водночас наукові здобутки харківської НШ були представлені на захисті докторських дисертацій в НБУВ В. Ільганаєвою (науковий консультант О. Оніщенко) та Г. Шемаєвою (наук. керівник В. Ільганаєва). Нині В.Ільанаєва є одним із лідерів харківської НОШ, Г. Шемаєва формує бібліотекознавчу НШ. Потужним каналом взаємодії є опонування на захистах кандидатських і докторських дисертацій. Офіційними опонентами в спеціалізованій раді КНУКІМ виступали представники харківської НШ І. Давидова, А. Соляник, Г. Шемаєва, в ХДАК – представники київської НШ А. Чачко, М. Слободяник, Л. Петрова, В. Загуменна, Т. Новальська та інші.

Обмін науковими ідеями, здобутками, безпосередня та опосередкована комунікація най-

більш результативно відбувається під час організації та участі в наукових, науково-практичних конференціях, семінарах, «круглих столах», які проводяться на базах профільних вишів. Саме організаційна діяльність є ще одним із напрямів співпраці між представниками науково-освітніх шкіл. Найбільш актуальною проблемою сьогодення є модернізація та розвиток бібліотечно-інформаційної освіти, запровадження стандартів, визначення компетентностей майбутніх фахівців, розробка навчальних планів та програм, запровадження інноваційних підходів до методики викладання фахових дисциплін тощо.

Висновки. Основними напрямами творчої співпраці представників харківської та київської бібліотечних науково-освітніх шкіл є навчально-методична, наукова та організаційна діяльність, а саме: підготовка та видання у співавторстві підручників, навчальних посібників їх наукове редагування та рецензування, розробка навчальних планів, визначення та узгодження їх інваріативної складової, робочих програм, рецензування програм навчальних дисциплін; атестація наукових кадрів вищої кваліфікації, опанування кандидатських та докторських дисертацій, підготовка експертних висновків, відгуків на автореферати та рецензування наукових монографій; організація та участь у науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах тощо. Таким чином, важливою закономірністю розвитку співпраці харківської та київської наукових шкіл є їх постійні комунікаційні зв'язки, опанування нових каналів комунікаційної взаємодії, що сприяє розвитку науково-теоретичної, науково-виробничої та науково-освітньої діяльності навчальних закладів вищої освіти в галузі культури.

Список використаних джерел

1. Анохин П. К. Верю таланту. *Наука сегодня*. Москва: Наука, 1969. С. 257–260.

2. Родный Н. И. Очерки истории и теории развития науки. Москва: Наука, 1969. – 422 с.

3. Шейко В. М., Каністратенко М., Кушнаренко Н. Ідентифікація наукових шкіл культурологічно-мистецького та бібліотечно-інформаційного профілю: постановка проблеми. *Вісник Книжкової палати*. 2011. № 8. С. 41–43; № 9. С. 43–47.

4. Березюк Н. М. К. И. Рубинский и Л. Б. Хавкина – основоположники харьковской библиотечной школы: фрагменты истории. *Научные и технические библиотеки*. 2009. № 5. С. 93–103.

5. Драган Р. А. Розвиток бібліотекознавчої думки. Харківська школа (поч. XX ст. – 20-ті рр.). *Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр.* 2000. Вип. 2.

6. Кушнаренко Н. Н., Соляник А. А. Научные школы книговедческого и библиотечно-информационного профиля: признаки идентификации. *Научные и технические библиотеки*. 2011. № 12. С. 45–54.

7. Кушнаренко Н. М. Фундатор бібліотечної освіти в Україні. *Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр.* 2000. Вип. 2. С. 110–123.

8. Соляник А. А. Флагман бібліотечно-інформаційної освіти України. *Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр.* 2009. Вип. 27. С. 74–83.

9. Фридьева Н. Подготовка библиотечных кадров на Украине : [библ. отд-ние ин-та политпросвета в Харькове]. *Красный библиотекарь*. 1930. № 10. С. 42–45.

10. Харківська державна академія культури: до 80-річчя з дня заснування : монографія. Харків: ХДАК, 2009. 196 с.

11. Слободяник М. С. Бібліотечна наука в Україні : до підсумків десятирічного досвіду. *Бібліотечна планета*. 2002. № 1. С. 6–13.

12. Новальська Т. В. Формування та розвиток Київської наукової бібліотечної школи. *Київський національний університет культури і мистецтв у 2013 році : знаменні дати, славні ювілеї : календар*. Київ : Видавн. Центр КНУКІМ, 2013. С. 18–22.

13. Литвинова Л. А. Дисертаційні дослідження з бібліотекознавства та бібліографознавства в Україні (2008 – 2011). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2011. №4. С. 16–22.

14. Медведєва В. М. Книгознавча школа Київського національного університету культури і мистецтв : еволюція, традиції та комунікація / В. М. Медведєва. – Книгознавча школа: антологія. 2-ге вид., випр. та допов. Київ : Видавництво Ліра, 2018. С. 13–21.

15. Київський національний університет культури і мистецтв / М. М. Поплавський, В. М. Медведєва, О. І. Скнар, А. І. Гурбанська та інш. Київ : КНУКІМ, 2013. 384 с.

16. Шейко В. М., Кушнаренко Н. М., Соляник А. А. Харківська наукова школа книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства: система комунікаційних зв'язків. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 10. С. 45-48.

17. Березюк Н., Соляник А. Покоління фундаторів бібліотечної освіти в Україні: до 110-річчя Олександра Артемовича Майбороди. *Вісник Книжкової палати*. 2013. №9. С. 36-39.

18. Сокальський О. С., Туров В. М. Організація бібліотечних фондів і каталогів : методичні вказівки для заочників. Харків : Вид-во Кн. палати УРСР, 1951. 96 с.

19. Сокальський О. С., Тамм Є. П., Туров В. М. Бібліотечні фонди і каталоги : підручник для культурно-освітніх училищ. *Вища школа*. 1971.

20. Бібліотекознавство: теорія, історія, організація діяльності бібліотек: Підручник / За ред. М. С. Слободяника, В. О. Ільганаєвої. Харків: Основа, 1993. 176 с.

21. Сєдих В. В. Історія бібліотечної справи в Україні: навч. посіб. / В. В. Сєдих; наук. ред. Н. М. Кушнаренко; ред. Т. В. Новальська; ХДАК. Харків, 2013.213 с.

22. Кобижча Н. І., Штефан І. П. Універсальна десяткова класифікація (УДК) як міжнародна інформаційно-пошукова мова класифікаційного типу: лекції для студентів спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа. Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2017. – 84 с.

References

1. Anokhin, P.K. (1969). I believe in talent. Science today. Moscow: Science, p. 257-260. [in Russian].

2. Rodnii N. I. (1969). Essays on history and theory of science development. Moscow: Science. [in Russian].

3. Shaiko, V.M. & Kanistraenko, M. & Kushnarenko N. (2011). Identification of scientific schools of cultural-artistic and library-informational profile: problem statement. Herald of the Book Chamber, 8, 41-43; 9, 43-47. [in Ukrainian].

4. Berezyuk, N.M. (2009). K. I. Rubinsky and L. B. Havkin - founders of the Kharkov library school: fragments of history. Scientific and technical libraries, 5, 93-103.

5. Dragan, R. A. (2000) Development of Library Science Thought. Kharkiv school (beginning of the twentieth century - 20th years). Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture, vol. 2. [in Ukrainian].

6. Kushnarenko, N. N. & Solyanik, A.A. (2011). Scientific schools of bibliographic and library information profile: signs of identification. Scientific and technical libraries, 12, 45-54. [in Ukrainian].

7. Kushnarenko, N.M. (2000). Fundamentalist of Library Education in Ukraine. Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture, vol. 2, 110-123. [in Ukrainian].

8. Solyanik, A.A. (2009). The flagship of library and information education of Ukraine. Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture, vol. 27, 74-83. [in Ukrainian].

9. Friedieva, N. (1930). Preparation of library cadres in Ukraine: [bibl. otd-tion of in-th politprosvet in Kharkov]. Red librarian, 10, 42-45.

10. Sheiko, V. M. & Kanistratenko, M. & Kushnarenko, N. M. (2009). Kharkiv State Academy of Culture: to the 80th anniversary from the day of its foundation. Kharkiv: KDAK. [in Ukrainian].

11. Slobodyanyk, M.S. (2002). Library Science in Ukraine: the results of a decade of experience. Library Planet, 1, 6-13. [in Ukrainian].

12. Novalska, T. V. (2013). Formation and development of Kyiv scientific library school. Kyiv National University of Culture and Arts in 2013: Significant dates, glorious anniversaries: calendar. Kiev: Publishing. Center of KNUCIM, 18-22. [in Ukrainian].

13. Litvinova, L. A. (2011). Dissertational studies on librarianship and bibliography in Ukraine (2008 - 2011). Library Science. Record Studies. Informology, 4, 16-22. [in Ukrainian].

14. Medvedeva, V. M. (2018). Bookstore School of Kyiv National University of Culture and Arts: Evolution, Traditions and Communication. Kyiv: Lyra, 13-21. [in Ukrainian].

15. Poplavsky, M. M. & Medvedev, V. M. & Sknar, A. I. & Gurbanskaya, A. I. (2013). Kyiv National University of Culture and Arts. Kyiv: KNUCIM. [in Ukrainian].

16. Shaiko, V.M. & Kushnarenko, N.M. & Solyanik, A. A. (2012). Kharkiv Scientific School of Book Science, Library Science and Bibliography: A System of Communication Communications. Herald of the Book Chamber, 10, 45-48. [in Ukrainian].

17. Berezyuk, N. & Solyanik, A. (2013). Generation of the founders of library education in Ukraine: to the 110th anniversary of Alexander Artemovich Mayboroda. Herald of the Book Chamber, 9, 36-39. [in Ukrainian].

18. Sokalsky, O. S. & Turov, V.N. (1951). Organization of library collections and catalogs. Kharkiv: View of the Kn. Chamber of Ukrainian SSR.

19. Sokalsky, O. S. & Tamm Ye.P. & Turov V.M. (1971). Library Funds and Directories. High school.

20. Slobodyanyk, M.S. & Ilhanaeva, V.O. (Eds.). (1993). Library Science: Theory, History, Organization of Libraries. Kharkiv: Basis. [in Ukrainian].

21. Sedykh, V.V. (2013). History of Library Business in Ukraine. N. M. Kushnarenko (sciences Ed.). T. V. Noval'skaya (Ed.); Kharkiv: KDAK. [in Ukrainian].

22. Kobizhcha, N.I. & Stefan, I.P. (2017). Universal decimal classification (UDC) as an international information-search language of the classification type: lectures for students of the specialty 029 Information, library and archival affairs. Kiev: Nats. Unity of Culture and Arts. [in Ukrainian].

УДК 004.9

Пелещишин Андрій Миколайович,
доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Національного університету «Львівська Політехніка»
apele@ridne.net
https://orcid.org/0000-0002-5022-0410

Добровольська Вікторія Василівна,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри культурології та інформаційних комунікацій
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
vika_dobrovolska@ukr.net
https://orcid.org/0000-0002-0927-1179

Трач Ольга Романівна,
кандидат технічних наук,
асистент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Національний університет "Львівська політехніка"
olya@trach.com.ua
ORCID 0000-0003-1461-791X

Тимовчак-Максимець Оксана Юріївна,
кандидат технічних наук,
асистент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Національний університет "Львівська політехніка"
Oksana.Y.Tymovchak-Maksymets@lpnu.ua
ORCID 0000-0002-6044-3407

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В БІБЛІОТЕЧНІЙ СПРАВІ

Мета роботи*: виділити сегменти інформаційних технологій, які є особливо близькими бібліотечній справі, і повинні бути представлені в межах ІТ-орієнтованої бібліотечної освіти.* ***Методологія дослідження*** *полягає в застосуванні загальнонаукових методів пізнання, зокрема, автор використовував порівняльний та оглядово-аналітичний моніторинг стану сучасних інформаційних технологій.* ***Наукова новизна*** *статті полягає у тому, що здійснено галузі інформаційних технологій, що є важливими для функціонування бібліотечної системи. Виділено основні зони перетину інформаційних технологій та бібліотечної справи.* ***Висновки****. В змістовному аспекті, та можливих альтернативних чи додаткових використаннях розглянуто: загальна комп'ютерна грамотність; бази даних; інформаційний аналіз; комп'ютерні мережі; презентаційні системи; комунікаційні системи; корпоративні системи; робототехніка та системи штучного інтелекту.*

Ключові слова: *заклад вищої освіти (ЗВО), інформаційні технології (ІТ), бібліотеки, бібліотечна справа*

.

© Пелещишин А.М., Добровольська В.В., Трач О.Р., Тимовчак-Максимець О.Ю.

Пелещишин Андрей Николаевич,
доктор технических наук, профессор,
заведующий кафедрой социальных коммуникаций и информационной деятельности
Национального университета «Львовская Политехника»

Добровольская Виктория Васильевна,
кандидат наук по социальным коммуникациям, доцент,
доцент кафедры культурологии и информационных коммуникаций
Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Трач Ольга Романовна,
кандидат технических наук,
ассистент кафедры социальных коммуникаций и информационной деятельности
Национального университета "Львовская политехника"

Тимовчак-Максимец Оксана Юрьевна,
кандидат технических наук,
ассистент кафедры социальных коммуникаций и информационной деятельности
Национальный университет "Львовская политехника"

ОСОБЕННОСТИ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В БИБЛИОТЕЧНОМ ДЕЛЕ

Цель работы: *выделить сегменты информационных технологий, особенно близкими библиотечном деле, и должны быть представлены в пределах ИТ-ориентированной библиотечного образования.* ***Методология исследования*** *заключается в применении общенаучных методов познания, в частности, автор использовал сравнительный и обзорно-аналитический мониторинг состояния современных информационных технологий.* ***Научная новизна*** *статьи заключается в том, что совершено области информационных технологий, которые являются важными для функционирования библиотечной системы. Выделены основные зоны пересечения информационных технологий и библиотечного дела.* ***Выводы.*** *В содержательном аспекте, и возможных альтернативных или дополнительных использованиях рассмотрены: общая компьютерная грамотность; базы данных; информационный анализ; компьютерные сети; презентационные системы; коммуникационные системы; корпоративные системы; робототехника и системы искусственного интеллекта.*

Ключевые слова: *учреждение высшего образования (УВО), информационные технологии (ИТ), библиотеки, библиотечное дело.*

Peleshchyshyn Andriy,
Doctor of Technical Sciences, professor
Head of the Social Communications
and Information Activity Department
Lviv Polytechnic National University

Dobrovolska Viktoriya,
Doctor of Philosophy in Social communications, associate professor,
associate professor of the Department of Cultural Studies
and Informational Communications
National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Trach Olha,
Ph.D., Assistant of the Social Communications
and Information Activity Department
Lviv Polytechnic National University

Tymovchak-Maksymets Oksana,
Ph.D., Assistant of the Social Communications
and Information Activity Department
Lviv Polytechnic National University

FEATURES OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN LIBRARY

The purpose *of the work is to highlight the segments of information technology, which are particularly close to the library business, and should be presented within the framework of IT-oriented library education.* ***The methodology*** *of the research is to apply general scientific methods of cognition, in particular, the author used comparative and survey analytical monitoring of the state of modern information technologies.* ***The scientific novelty*** *of the article is that the areas of information technology that are important for the functioning of the library system have been implemented. The main areas of information technology and library affairs are highlighted.* ***Conclusions****. In the substantive aspect, possible alternatives or additional uses are considered: general computer literacy; databases; information analysis; computer networks; presentation systems; communication systems; corporate systems; robotics and artificial intelligence systems.*

Key words: *higher education institution, information technology (IT), libraries, library affairs.*

Бібліотеки є однією з найдавніших форм суспільних установ, їхня історія та розвиток супроводжує увесь розвиток людської цивілізації. Відповідно протягом цього тривалого шляху технологічний прогрес знаходив своє відображення і в бібліотечній справі, хоча по-суті основні підходи залишалися незмінними – накопичення книг та супутніх матеріалів як носіїв інформації, їхнє збереження, каталогізація, доступ до них читачів. Проте, цивілізаційний прорив у сфері інформаційних технологій драматично змінив цю ситуацію. Особливо відчутними зміни стали в 90-х роках минулого сторіччя з причин росту доступності комп'ютерної техніки, периферії та систем цифрового збереження інформації, а також стрімким розвитком комп'ютерних мереж як в локальному так і глобальному вимірах. Як результат, бібліотечна справа в 21 сторіччі стала складним напрямком діяльності, який об'єднує в собі широкий спектр технологій як технічного так і соціогуманітарного спрямування, проте серед них можливо найважливішими є все-таки інформаційні технології. Адже саме накопичення, опрацювання та подання інформації в різних форматах і способах насправді є суттю бібліотечної справи.

Відповідно, ґрунтуючись на такому пріоритеті, доцільно будувати зміст сучасної освіти для фахівців бібліотечної справи. Далі у статті досліджено основні напрямки інформаційних технологій, що є або будуть актуальні найближчим часом для бібліотечних установ, та окремі аспекти їхнього використання.

Досліджуючи перспективний зміст освіти за даним напрямком, не можна обходити стороною окремі, вкрай важливі освітні та професійні аспекти, зокрема:

– конкуренцію на ринку освітніх послуг – змагання освітніх закладів та напрямків за абітурієнта;

– конкуренцію працедавців за фахівця – змагання установ, зокрема, бібліотек, за якісного фахівця, здатного ефективно вирішувати поставлені перед ним завдання та приносити користь своєю діяльністю.

Як не парадоксально, ще один аспект, а саме конкуренція претендентів на робочі місця з ряду умов (як буде показано далі) не є актуальною проблемою і вирішується фактично завдяки вдалому вибору освітнього напрямку та закладу.

Конкуренція на ринку освітніх послуг на сьогодні усе більше зосереджується навколо практичної цінності освіти, яка може бути надана слухачу. Фактично, усе частіше, освіта виглядає для споживача, як об'єкт цілеспрямованих інвестицій, аж до формального оцінювання ризиків та термінів самоокупності у формі успішного працевлаштування та хорошої заробітної плати.

За таких умов вищі навчальні заклади, науково-педагогічні колективи зобов'язані закладати в зміст освіти максимально затребувані на ринку праці компетенції та навички, з високим рівнем орієнтованості на безпосереднє практичне застосування.

Окремим аспектом якості підготовки фахівця є його можлива трудова мобільність – здатність змінювати місце праці, посади та навіть фах за необхідності. Отже, для збереження конкурентоздатності ЗВО та освітні колективи повинні враховувати у своїй діяльності фактори практичності та універсальності змісту освіти, що неминуче призводить до зменшення фокусування на одному типу

працедавця (у даному випадку – бібліотечних закладах), пошуку альтернативних шляхів працевлаштування випускників як освітньої маркетингової переваги.

Окрім конкуренції ЗВО за абітурієнта наявна також і конкуренція працедавців за якісних майбутніх працівників. У теперішніх умовах дана конкуренція обумовлена величезним незадоволеним попитом на технічно грамотних, ефективних працівників у передових галузях господарства. Фактично, провідні корпорації вимушені «прив'язувати» майбутнього працівника до себе ще на ранніх етапах, адже втрата чи недостача належного рівня кадрів може призвести до швидкої деградації фірми, навіть її ліквідації. Як результат, працедавець готовий брати на роботу не лише безпосередньо випускників «відповідних» йому бакалаврат та магістратур, але й випускників інших, суміжних, спеціальностей за умови належного загального рівня підготовки. У такому разі працедавець здатний за 2-3 місяці підвищити кваліфікацію нового працівника, добавити відсутні в нього компетенції. У такому разі, бюджетні установи, особливо заклади науки та культури (такі як бібліотеки) є найбільш вразливими щодо втечі молодих кадрів у силу нездатності конкурувати як в заробітній платі, так і в деяких інших аспектах (можливості швидкого кар'єрного зростання, мобільність, додаткові бонуси, дебюрократизованість тощо).

Таким чином ми змушені констатувати той факт, що ряд освітніх напрямків, зв'язаних з суспільною та бюджетною сферами, опиняється між двох вогнів – низький попит абітурієнтів та непрестижне працевлаштування випускників.

Очевидним виходом з такої проблемної ситуації є певне коректування змісту спеціальності в напрямках [1], які з одного боку є затребувані і престижні, з другого – корелюють з базовою ідеєю спеціальності.

Постановка проблеми та формулювання цілей. У виграшній позиції у такому разі є спеціальність «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» завдяки своїй глибокій інтегрованості з галуззю інформаційних технологій, що є провідною ділянкою світової економіки. Така інтегрованість є обумовлена в значній мірі історичними факторами розвитку інформаційних технологій – адже саме бібліотеки та архіви це перші спеціалізовані установи, основним завданням яких було накопичення, структурування та надання доступу до інформації.

Далі у статті ми зупинимося на певних сегментах інформаційних технологій, які на нашу думку, є особливо близькими бібліотечній справі, і повинні бути представлені в межах ІТ-орієнтованої бібліотечної освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогодні інформаційні технології широко застосовуються в бібліотечній справі. Актуальними у бібліотечній справі є досліджень таких сегментів інформаційних технологій:

– інформаційна та цифрова культура в бібліотечній галузі [2-4]

– інтернет маркетинг у бібліотеці [5-9]

– адаптація бібліотечної галузі до цифрової культури (оцифрування, сканування, мікрофільмування) [10, 11]

– хмарні технології [12, 13]

– бази даних (автоматизація бібліотек, зведені бази даних) [14-17].

Зважаючи на затребуваність виділених науковцями сегментів інформаційних технологій необхідне їхнє вивчення у закладах вищої освіти для спеціальностей бібліотечної освіти.

Виклад основного матеріалу. Зони перетину інформаційних технологій та бібліотечної справи. Аналіз практичної діяльності бібліотечних установ різних класів дозволив нам виділити такі основні галузі ІТ, що є важливими для функціонування бібліотечної системи:

– загальна комп'ютерна грамотність;

– бази даних;

– інформаційний аналіз;

– комп'ютерні мережі;

– презентаційні системи;

– комунікаційні системи;

– корпоративні системи;

– робототехніка та системи штучного інтелекту.

Далі розглянемо указані напрямки детальніше, в змістовному аспекті, та можливих альтернативних чи додаткових використаннях.

Загальна комп'ютерна грамотність. Переважна частина бібліотечних працівників повинна володіти належним рівнем загальної комп'ютерної грамотності, яка охоплює:

• Операційні системи – вміння встановити, змінити базові налаштування, ефективно використовувати наявні можливості, оновлювати систему.

• Офісні продукти – вміння ефективно використовувати сучасні текстові редактори, електронні таблиці, презентації та планувальники, притому не лише на рівні користувачів, але й вміти автоматизовувати процеси з використанням макросів та шаблонів, під'єднання до зовнішніх сервісів та джерел даних.

• Рутинні комп'ютерні процедури – вміння встановлювати додаткові програми, обслуговувати техніку.

• Основи інформаційної гігієни та безпеки – вміння виявляти шкідливе ПЗ, ідентифікувати проблеми з безпекою користувачів, налаштовувати персональні файрволи тощо.

• Офісне обладнання – вміння під'єднати обладнання, налаштувати, перевіряти працездатність, ідентифікувати проблеми, ефективно використовувати, здійснювати базові профілактики тощо.

Знання та навички цієї групи можуть отримуватися в межах курсів «Інформаційно-комп'ютерні технології», «Сучасне програмне забезпечення», «Офісне програмування» тощо.

Окрім бібліотечної справи випускник з такими знаннями є затребуваний на різних посадах офісних працівників, секретарів-референтів тощо.

Бази даних та документів. Важливою складовою бібліотечної справи є правильна організація масивів даних. Тому, для багатьох працівників є актуальними такі знання з організації баз даних, які охоплюють:

• Структурування інформації – визначення масивів даних, ідентифікувати сутності та співвідношення між ними, використовувати відповідні методики та діаграмні техніки.

• Реляційні бази даних – вміння проектувати, створювати та працювати з реляційними базами даних, у тому числі з використанням SQL DML та SQL DDL.

• Великі дані, гіпертекстові масиви – вміння проектувати і створювати розподілені бази даних, оптимізувати їхню продуктивність, створювати вибірки з великих масивів даних, використовувати розширення реляційних баз даних для роботи з гіпертекстом.

• Системи управління контентом – розгортання, адміністрування систем управління контентом (систем «електронного документообігу»), їхнє конфігурування мовами програмування 5-го покоління.

• Онтології – вміння описувати складні предметні області, формувати вимоги до наповнення баз даних, каталогізувати інформацію.

Знання та навички цієї групи можуть отримуватися в межах курсів «Технології баз даних», «Офісне програмування», «Електронний документообіг» тощо.

Окрім бібліотечної справи випускник з такими знаннями є затребуваний на посадах розробник баз даних, аналітик баз даних, адміністратор баз даних, фахівці з SEO (у контексті формування онтологій для сайтів).

Інформаційний аналіз. Аналіз інформації завжди був одним з пріоритетних напрямків для певного класу бібліотечних установ, більше того, формування базових концепцій та значна частина досліджень у даному напрямку здійснювалася саме на бібліотечних та архівних масивах даних. Як приклад можна навести фундаментальну працю Герарда Салтона «Dynamic information and library» [18], у якій закладено основи автоматизованого повнотекстового пошуку, реферування, порівняння документів на схожість. На сьогодні для бібліотечної справи актуальними є :

• Інформаційний пошук – знаходження фактів та документів за допомогою широкого спектру інструментаріїв, включно з глобальними пошуковими системами загального та спеціального призначення.

• Реферування – скорочення та вибірка суттєвої інформації з документів та творів, у тому числі з використанням спеціального програмного забезпечення та онлайн-сервісів.

• Аналітичне опрацювання інформації – опрацювання масивів документів та даних з виявлення прихованих залежностей та їх опису, у тому числі з використанням спеціалізованого ПЗ для інформаційного аналізу (статистичні пакети, електронні таблиці, парсери тощо).

Знання та навички цієї групи можуть отримуватися в межах курсів «Інформаційно-аналітичне опрацювання інформації», «Аналітико-синтетичне опрацювання інформації», «Статистичні методи» тощо.

Окрім бібліотечної справи випускник з такими знаннями є затребуваний на престижних посадах системних аналітиків, фахівців з бізнес-аналізу та ділової розвідки.

Комп'ютерні мережі. У сучасних умовах бібліотечні установи часто використовують комп'ютерні мережі у своїй діяльності, причому для бібліотек академічних установ характерним є участь у глобальних та спеціалізованих національних високопродуктивних комп'ютерних мережах, що актуалізує такі напрямки діяльності для фахівців з комп'ютерних мереж у бібліотеках:

• Гетерогенні мережі – мережі з складною архітектурою та неоднорідним обладнанням, необхідність конфігурування систем аутинтифікації та безпеки для максимально широкого спектру користувачів з різними повноваженням: від анонімів до «цілком таємно».

• Спеціалізовані високопродуктивні міжбібліотечні мережі – створення та під'єдання до експериментальних високопродуктивних академічних мереж для хмарних обчислень та збереження даних.

• Датацентри – розгортання та супроводження серверних комплексів та датацентів як для бібліотечних так і для академічних завдань.

Знання та навички цієї групи можуть отримуватися в межах курсів «Офісні комп'ютерні мережі», «Адміністрування комп'ютерних мереж», «Хмарні технології» тощо.

Окрім бібліотечної справи випускники з такими знаннями користаються значним попитом як потенційні системні мережеві адміністратори, архітектори мереж, адміністратори сайтів, спеціалісти з інформаційної безпеки.

Презентаційні, корпоративні та комунікаційні системи. Однією з ключових функцій бібліотек впродовж усієї історії існування було надання зручного доступу до інформації та організації ефективного простору для спілкування. В умовах становлення інформаційного суспільства такі завдання частково трансформувалися в типові для ІТ:

• Верстка рекламно-інформаційних матеріалів – додрукарська підготовка матеріалів, гіпертекстові матеріали для сайтів та довідкових систем.

• «Швидкі сайти» – розгортання сайтів на типових CMS-платформах.

• Соціальні мережі, спільноти – розгортання, супроводження, розвиток сторінок в соціальних мережах та розбудова тематичних спільнот.

Знання та навички цієї групи можуть отримуватися в межах курсів «Соціальні комунікації в мережі Інтернет», «Веб-дизайн» тощо.

Окрім бібліотечної справи випускники з такими знаннями користаються значним попитом як Веб-майстри, контент-менеджери, SMM-спеціалісти, верстальники.

Робототехніка та системи штучного інтелекту (СШІ). Бібліотеки останні півстоліття були певним полігоном для обкатки передових, експериментальних інформаційних технологій. Збереження такої суспільної функції і надалі в майбутньому сприятиме суспільній репутації та престижу бібліотечної галузі. Тому не можна обійти стороною такі актуальні в найближчому часі технології як робототехніка та системи штучного інтелекту, які у бібліотеках знайдуть своє застосування:

• Автоматизація рутинних фізичних операцій – сканування фондів, реставрація документів та стародруків.

• Логістичні задачі – автоматизоване складування фондів та доставка під замовлення.

• Розпізнавання образів – для виявлення прихованих закономірностей у потребах, а також для роботи з читачами.

• Прогнозування потреб – інтелектуальне прогнозування інформаційних потреб, випередження попиту користувачів.

Бібліотечні фахівці, що володітимуть такими знаннями зможуть знайти собі додаткові вакансії як фахівці з робототехніки, логістики, налаштування СШІ.

Висновки. Слід зазначити, що втілення наведеного вище переліку розділів ІТ, які можуть вивчатися бібліотечними фахівцями породжує окремі нові виклики для бібліотечної галузі, основним з яких є імовірний відтік таких фахівців з бібліотечних установ у ІТ-фірми. Проте, на практиці даний ризик може бути мінімізований завдяки зміні ідеології роботи з кадрами у бібліотеках. А саме, бібліотеки можуть взяти на себе певну функцію «кузні кадрів» для ІТ-фірм (у тому числі і самих відомих, лідерів у світі рішень по інтелектуальному опрацюванню інформації). Для цього їм необхідно бути готовими до активної зміни

кадрів, навіть стимулювати такий потік, позиціонуючи себе можливо навіть як «першу роботу ІТ-фахівця». Зазначимо, що однією з передумов такого позиціонування є необхідність для випускника бібліотечної спеціальності отримати додаткову практичну підготовку та закріпити навички, адже очевидно, що такий широкий спектр технологій, який був наведений вище, може бути поданий у межах одного терміну навчання лише в обсязі, достатньому для розв'язання задач початкової та середньої складності.

Список використаних джерел

1. Сербін О., Ярошенко Т. Аспекти реформування та вдосконалення сучасної бібліотечної освіти. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 2. С. 12-15.

2. Медведєва В. Інноваційні технології – майбутнє бібліотеки. Вісник *Книжкової палати*. 2015. № 8. С. 28-32.

3. Проценко Т. Формування інформаційної культури користувачів. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 3. С. 1-5.

4. Онищенко О. Проблеми адаптації бібліотек до умов цифрової культури. *Бібліотечний вісник*. 2015. №6(230). С. 3-7.

5. Ржеуський А., Кунанець Н. Інтернет маркетинг у бібліотеках: із досвіду роботи науково-технічної бібліотеки Львівської політехніки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2013. № 4. С. 8–12.

6. Терещенко І. Бібліотека і мобільні технології: тенденції та можливості. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.* 2015. Вип. 41. С. 560–572.

7. Хемчян І., Соколовська Н. Освітянські бібліотеки України в соціальних мережах. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 8. С. 39-43.

8. Мар'їна О. Ю. Бібліотеки та соціальні медіа: технологія взаємодії. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 8. С. 19– 21.

9. Мар'їна О. Контент-стратегія бібліотек у цифровому середовищі. *Бібліотечний вісник*. 2016. № 4. С. 8-12.

10. Горбенко І. Оцифрування як засіб збереження книжкових видань бібліотек. *«Медіапростір».* 2015. Випуск 8. С. 129-133.

11. Назаркевич Л. Сучасні процеси сканування й одночасного мікрофільмування, збереження та оперативного доступу до документованої інформації. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.* Київ, НБУВ, 2011. № 34. С. 140-145.

12. Ржеуський А. Використання хмарних технологій у бібліотеках. *Бібліотечний вісник.* 2016. № 4. С. 13-15.

13. Ржеуський А. В., Кунанець Н. Е., Пасічник В. В. Інформаційні сервіси в бібліотеках, що базуються на застосуванні хмарних технологій. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Бібліотекознавство. Книгознавство*. 2015. Вип. 4. С. 264-267.

14. Зоріна Н. Зведена бібліографічна база даних збірників наукових праць як форма кооперативної міжбібліотечної взаємодії. *Організація і методика створення галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів для освітянської галузі України*. 2016. С. 145-152.

15. Коваленко С. Г., Зоріна Н. Є. Співпраця освітянських бібліотек України зі створення зведених баз даних. *Вісник книжкової палати*. 2016. 10 (243). С. 27-31.

16. Чабан І. Проблеми забезпечення цілісності та конфіденційності баз даних автоматизованих бібліотечних інформаційних систем. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2016. Вип. 44. С. 460-471.

17. Бєсєдіна С. В. Автоматизація проектування документообігу бібліотеки. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних сил*. 2010. Вип. 4. С. 277-280.

18. Salton G. Dynamic information and library processing. *Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall*. 1975. p. 523.

References

1. Serbin, O., & Yaroshenko, T. (2015). Aspects of reforming and improving modern library education. Herald of the Book Chamber, 2, 12-15. [in Ukrainian].

2. Medvedeva, V. (2015). Innovative technologies - the future of the library. Herald of the Book Chamber, 8, 28-32. [in Ukrainian].

3. Protsenko ,T. (2014). Formation of information culture of users. Herald of the Book Chambe, 3, 1-5. [in Ukrainian].

4. Onishchenko, O. (2015). Problems of adaptation of libraries to the conditions of digital culture. Library Bulletin, 6, (230), 3-7. [in Ukrainian].

5. Rzheusky A., & Kunanets N. (2013). Internet marketing in libraries: from the experience of the scientific and technical library of Lviv Polytechnic. Library Science. Documentation. Informology, 4, 8–12. [in Ukrainian].

6. Tereschenko, I. (2015). Library and Mobile Technology: Trends and Opportunities. Scientific works of the National Library of Ukraine V.I. Vernadsky, 41, 560–572. [in Ukrainian].

7. Hemchyan, I., & Sokolovskaya, N. (2015). Educational libraries of Ukraine in social networks. Herald of the Book Chambe, 8, 39-43. [in Ukrainian].

8. Marina, O. Yu. (2012). Libraries and social media: technology of interaction. Herald of the Book Chambe, 8, 19– 21. [in Ukrainian].

9. Marina, O. Yu. (2016). Content strategy of libraries in a digital environment. Library Bulletin, 4, 8-12. [in Ukrainian].

10. Gorbenko, I. (2015). Digitization as a means of preserving book editions of libraries. Media Space, 8, 129-133. [in Ukrainian].

11. Nazarkevich, L. (2011). Modern processes of scanning and simultaneous microfilming, storage and prompt access to documented information. Scientific works of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadsky, 34, 140-145. [in Ukrainian].

12. Rzheusky, A. (2016). Use of cloud technologies in libraries. Library Bulletin, 4, 13-15. [in Ukrainian].

13. Rzheusky, A., & Kunanets, N. E., & Pasichnyk, V. V. (2015). Information services in libraries based on the application of cloud technologies. Scientific works of Kamenets-Podolsky National University named after Ivan Ogienko. Series: Library Science. Book science, 4, 264-267. [in Ukrainian].

14. Zorina, N. (2016). The consolidated bibliographic database of collections of scientific works as a form of cooperative inter-library interaction. Organization and methodology for the creation of sectoral library and information resources for the Ukrainian educational sector, 145-152. [in Ukrainian].

15. Kovalenko, S. G., & Zorina, N. E. (2016). Cooperation of Educational Libraries of Ukraine on the creation of consolidated databases. Herald of the Book Chambe, 10 (243), 27-31. [in Ukrainian].

16. Chaban, I. (2016). Problems of maintenance of integrity and confidentiality of databases of automated library information systems. Scientific works of the National Library of Ukraine named after V.I. Vernadsky, 44, 460-471. [in Ukrainian].

17. Beseedina, S.V. (2010). Automation of document library design. Collection of scientific works of Kharkiv University of Air Forces, 4, 277-280. [in Ukrainian].

18. Salton, G. (1975). Dynamic information and library processing. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 523.

УДК 061.2:027.54(4)CENL](091)

Прокопенко Лілія Сергіївна,
кандидат історичних наук, доцент,
головний бібліотекар науково-дослідного відділу
Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого
prokopenko888888@gmail.com
ORCID 0000-0003-0531-6111

РОБОЧІ ГРУПИ КОНФЕРЕНЦІЇ ДИРЕКТОРІВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ БІБЛІОТЕК (CENL) ЯК ОСЕРЕДКИ ФАХОВОЇ СПІВПРАЦІ

***Метою роботи** є вивчення основних напрямів і узагальнення результатів діяльності робочих груп Конференції директорів європейських національних бібліотек (CENL) з метою виявлення їх значення для розвитку міжнародного бібліотечного співробітництва. **Методологія** дослідження ґрунтується на системі наукових історичних та бібліографічних методів: теоретичних (аналіз, синтез тощо), емпіричного (описового), порівняльного, ретроспективного, хронологічного. Проблема розглядається на основі історичного та системного підходів. **Наукова новизна** дослідження полягає у репрезентації результатів діяльності робочих груп CENL та визначенні їх внеску у розвиток міжнародного бібліотечного співробітництва. **Висновки.** Робочі групи CENL є важливими центрами міжнародного бібліотечного співробітництва у Європі. Впродовж останніх років ці групи реалізували низку проектів, розробили і прийняли важливі для розвитку бібліотечної справи документи. Україні варто розглянути питання активізації участі у роботі CENL як з метою удосконалення діяльності вітчизняних національних бібліотек, так і для професіоналізації фахівців.*

***Ключові слова:** Конференція директорів європейських національних бібліотек, CENL, міжнародні бібліотечні організації, міжнародне бібліотечне співробітництво, національні бібліотеки Європи.*

Прокопенко Лилия Сергеевна,
кандидат исторических наук, доцент,
главный библиотекарь научно-исследовательского отдела
Национальной библиотеки Украины имени Ярослава Мудрого

РАБОЧИЕ ГРУППЫ КОНФЕРЕНЦИИ ДИРЕКТОРОВ ЕВРОПЕЙСКИХ НАЦИОНАЛЬНЫХ БИБЛИОТЕК (CENL) КАК ЦЕНТРЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

***Целью работы** является изучение основных направлений и обобщение результатов деятельности рабочих групп Конференции директоров европейских национальных библиотек (CENL) с целью выявления их значения для развития международного библиотечного сотрудничества. **Методология** исследования основывается на системе научных исторических и библиографических методов: теоретических (анализ, синтез и др.), эмпирического (описательного), сравнительного, ретроспективного, хронологического. Проблема рассматривается на основе исторического и системного подходов. **Научная новизна** исследования заключается в репрезентации результатов деятельности рабочих групп CENL и определении их вклада в развитие международного библиотечного сотрудничества. **Выводы.** Рабочие группы CENL являются важными центрами международного библиотечного сотрудничества в Европе. В последние годы эти группы реализовали ряд проектов, разработали и приняли важные для развития библиотечного дела документы. Украине стоит рассмотреть вопрос активизации участия в работе CENL как с целью усовершенствования деятельности отечественных национальных библиотек, так и для профессионализации специалистов.*

***Ключевые слова:** Конференция директоров европейских национальных библиотек, CENL, международные библиотечные организации, международное библиотечное сотрудничество, национальные библиотеки Европы.*

© *Прокопенко Л.С.*

Prokopenko Liliia,
Candidate of Historical Science, Docent,
Chief Librarian of the Research Department,
Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine

THE WORKING GROUPS OF THE CONFERENCE OF EUROPEAN NATIONAL LIBRARIANS (CENL) AS THE CENTRES OF PROFESSIONAL COOPERATION

Purpose of Article. *The purpose of the research is the study of the basic directions and generalization the results of the activities of the Working Groups of The Conference of Directors of European National Libraries (CENL) for the identifying their significance for the development of international library co-operation.* ***The methodology*** *of research is based on the system of scientific historical and bibliographic methods: theoretical (analysis, synthesis, etc.), empiric (description), comparative, retrospective, chronological. A problem is examined on the basis of historical and system approaches.* ***Scientific novelty*** *of the study consists in the representation of the results of the activities of the CENL Working Groups and defining their contribution into the development of international library co-operation.* ***Conclusions****. The CENL Working Groups are the important centers for international library cooperation in Europe. During last years, these groups have implemented a number of projects, developed and adopted documents, which are important for the development of the librarianships. Ukraine should consider increasing the participation in the work of CENL both in order to improve the activities of domestic libraries, and to professionalize librarians.*

Key words: *The Conference of Directors of European National Libraries, CENL, international library organizations, international library cooperation, European national libraries.*

Актуальність теми дослідження. Сучасний період міжнародного бібліотечного співробітництва характеризується інтенсивною зміною напрямів і форм. Необхідність гармонійного поєднання у практиці роботи бібліотек України міжнародного і вітчизняного аспектів вимагає вивчення і узагальнення основних здобутків міжнародних бібліотечних організацій. Однією з таких організацій є Конференція директорів європейських національних бібліотек (CENL), участь у діяльності якої актуалізується для вітчизняних бібліотек у контексті євроінтеграційних орієнтирів України.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі питання поточної діяльності CENL розглядаються на сторінках фахових періодичних видань (зокрема, це «IFLA Journal», «Новости Международной федерации библиотечных ассоциаций и учреждений») на рівні інформаційних повідомлень або звітів керівних осіб. Діяльність робочих груп (РГ) CENL частково висвітлювалася у публікаціях М. Амброжич, В. Якач-Бизяк, Х.П. Млекуш [1], П. Лендрі [7], Г. ван Трієра [11] та інших дослідників. Однак, об'єктом самостійного бібліотекознавчого дослідження діяльність РГ організації не була.

Мета дослідження – вивчення основних напрямів і узагальнення результатів діяльності робочих груп Конференції директорів європейських національних бібліотек (CENL) з метою виявлення їх значення для розвитку міжнародного бібліотечного співробітництва.

Виклад основного матеріалу. CENL – міжнародна регіональна неурядова некомерційна професійна організація відкритого типу, членами якої є директори НБ країн – членів Ради Європи, заснована 1987 р. за ініціативи Ради Європи. Станом на 2018 р. CENL нараховує 49 бібліотек із 46 країн [4], кожну з яких представляє одна НБ, окрім Італії і Росії, від яких входять дві і три відповідно. Україну в CENL представляє Національна бібліотека України імені В. Вернадського (НБУВ) в особі її генерального директора.

Основні цілі CENL – розвиток і зміцнення ролі й відповідальності НБ Європи за збереження національної культурної спадщини і забезпечення безперешкодного доступу до інформації та знань *(Статут CENL, Стаття 3)* [3, 41-42].

Місія CENL полягає у підтримці роботи європейських НБ щодо покращення обізнаності громадськості про їхні фонди і колекції, сприянні зміцненню відчуття спільної культурної спадщини для Європи та відкриття її для нових поколінь користувачів за допомогою широкого діапазону служб [4].

CENL керується Статутом (вперше прийнятий 1998 р., переглянутий 2005 р.). Основним документом, що визначає напрями діяльності організації на найближчий період, є Стратегічний план. У ньому сформульована візія організації – «зробити відомими і доступними для всіх користувачів багаті культурні та історичні колекції європейських НБ, відкриваючи світ інформації та знань і захищаючи пам'ять і культурну спадщину Європи» [5, 1].

Задекларована підтримка діяльності НБ передбачає конкретні завдання CENL: прагнути надати кожному користувачеві швидкий, багатомовний, довготерміновий і, у міру можливості, безкоштовний доступ до ресурсів НБ; підтримувати проект Europeana; сприяти захисту європейської національної культурної спадщини та знань; проводити дослідження і реалізовувати проекти, спрямовані на удосконалення якості обслуговування користувачів НБ; просувати послуги НБ; пропагувати культурне різноманіття та багатомовність як основні цінності європейської культури; поглиблювати співпрацю з іншими установами культурної спадщини, університетами, видавцями та інформаційними компаніями як на європейському, так і на глобальному рівнях *(Статут CENL, Стаття 3)* [3, 41-42; 5, 6-7].

Головним органом CENL є Рада директорів. У 2015-2018 рр. CENL очолює є Роланд Френсіс Кестер Кітинг (директор Британської бібліотеки) [4].

Практична професійна діяльність членів організації реалізується у РГ, які мають чітко окреслені сфери, цілі, терміни діяльності і робочі плани. Усі РГ CENL – тематичні; на відміну від інших подібних організацій, регіональних тут немає. Наразі працюють такі: РГ CENL/FEP з електронних публікацій, РГ з авторського права та інформації, Представництво CENL у Міжнародному агентстві ISNI (ISNI-IA). Розглянемо їх детальніше.

РГ CENL/FEP[1] з електронних публікацій підтримує і консультує CENL та FEP з питань, які становлять взаємний інтерес для НБ та видавців, зокрема, здійснює моніторинг практики обов'язкового примірника (ОП) документів та відповідного законодавства, надає консультації і рекомендації з питань ОП, функціонує як платформа для обговорення та обміну інформацією, роз'яснює окремі питання, надає визначення термінів, укладає угоди тощо.

Діяльність групи розпочалася 1996 р. Сьогодні вона складається з 12 представників семи країн Європи (Бельгія, Велика Британія, Італія (Флоренція), Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Франція). Голова групи – Юте Швенс (Німецька НБ у Франкфурті-на-Майні) [12].

Пріоритетний напрям діяльності цієї РГ – вивчення питань депонування електронних публікацій. Метою депонування є збереження національного культурного надбання країни впродовж тривалого часу та забезпечення доступу користувачів до депонованих документів. Налагоджена система депонування є запорукою підготовки національної бібліографії. Для останніх десятиліть характерна тенденція суттєвого відставання прийняття своєчасних змін у законодавство про ОП від швидкості змін у сфері новітніх технологій. У таких випадках на НБ покладається відповідальність за ліквідацію пробілів у своїх фондах.

Відсутність чіткого законодавства про ОП і вимоги щодо дотримання авторського права стимулюють використання різних схем добровільної здачі примірників публікацій на зберігання і угод про співпрацю між бібліотеками і видавцями. Такі схеми розглядаються як недовгострокова проміжна міра до прийняття відповідних законів. Рівень відповідності, якого вдається досягти завдяки добровільним схемам, які зазвичай приймаються у більш гнучких і широких регульованих рамках, дозволяє обґрунтувати рішення про те, в яких випадках необхідні жорсткіші державні підходи до регулювання. Добровільні схеми можуть також бути засобом вирішення практичних питань цифрового зберігання і, таким чином, надавати необхідну базу для розробки законів. Як зазначають фахівці, для деяких видів документів саме добровільні угоди можуть стати хорошою альтернативою [11, 49].

2000 р. CENL прийняла декларацію «Заява про розробку і запровадження норм і правил добровільного депонування електронних публікацій». Цей документ фактично є типовим практичним кодексом добровільного депонування. Він був розроблений на основі досвіду і схем, які використовувалися на той час у Великій Британії як щодо друкованих,

так і електронних публікацій. Основні положення кодексу стосувалися сфери охоплення угод, обсягів публікацій, які здаються на зберігання; винятків із сфери дії законодавства про ОП; кількості копій, що передаються на зберігання; умов доступу і використання переданих документів, а також їх копіювання. Практичний кодекс захищає законні права власності і визнає, що НБ є організаціями, які найкраще підходять для реалізації функції тривалого архівування та зберігання. Багато країн прийняли кодекс CENL/FEP як модель угод про обов'язкове зберігання.

Вже з 2002 р. серед широкого кола фахівців розпочалися обговорення необхідності оновлення декларації. Так 2005 р. була прийнята переглянута версія під назвою «Заява про розробку і запровадження схем добровільного депонування електронних публікацій» [2]. Зміни у «Заяві» 2005 р., у порівнянні з 2000 р., відобразили прогрес, досягнутий НБ за ці роки в отриманні електронних публікацій та наданні доступу до них. Ці зміни продемонстрували зростання рівня співпраці НБ і видавців й розуміння обома сторонами необхідності обміну досвідом між тими країнами, в яких вже є або законодавство з даного питання, або розвинена схема добровільної депонування. Декларація була призначена на допомогу країнам, у яких немає систем добровільних угод, відсутній достатній досвід придбання і забезпечення доступу до електронних публікацій. Запропонована схема побудована на добровільних засадах, видавців заохочують до того, щоб вони розміщували електронні публікації у відповідних НБ, дотримуючись зазначених у декларації принципів.

Зміни, внесені 2005 р., стосувалися переважно положень про доступ, зокрема, порушувалося питання міжбібліотечного абонементу, який у рамках угод про передачу на зберігання ОП зазвичай не дозволяється. За поправками 2005 р. визнано можливим роздруковувати електронні публікації для надання їх користувачам, а скачування дозволено «для приватного вивчення і використання» [2, 43].

«Заява» 2005 р. також розглядалася як модель угоди про добровільне депонування електронних публікацій і була рекомендована для використання у країнах, які є членами CENL/FEP, з урахуванням локальних особливостей і адаптацією документа до національних умов, а у разі необхідності, і перегляду його настанов.

Наступна редакція документу, який отримав назву «Заява про впровадження (обов'язкових та добровільних) схем депонування не-друкованих публікацій», прийнята 2012 р., суттєво замінює попередні [10]. Останніми роками тривала співпраця між НБ та видавцями у більшості країн Європи сприяла поширенню практики використання добровільних, а у деяких країнах і встановлених законом, схем депонування електронних публікацій (як офлайнових, так і онлайнових).

Версія 2012 р. відходить від форми модельного кодексу, який вміщував типові схеми, які хоча й не були директивними, але рекомендованими для використання. Тепер метою «Заяви» є узагальнення досвіду й інформування НБ і видавців про існуючі системи і найвдаліші практичні розробки у сфері депонування недрукованих публікацій та надання допомоги щодо їхньої розробки або вдосконалення [10].

Окремі розділи декларації 2012 р. присвячені питанням визначення сфери застосування схем депонування, процесу депонування, способів використання і особливостей зберігання та управління депонованими не-друкованими публікаціями, умов доступу для користувачів бібліотек, створення копій для збереження, окремим аспектам безпеки, конфіденційності, передачі і друкування публікацій, утилізації тощо [10].

РГ CENL/FEP з електронних публікацій, окрім охарактеризованих вище, розглядає також й інші питання, наприклад, вебхарвестинг; залежність видимості контенту в Інтернеті від якості метаданих; проблеми збереження і безпеки; впровадження Марракешської угоди та прийняття низки обмежень і винятків із традиційного авторського права для спрощення видання і міжнародної передачі книг, адаптованих для використання сліпими і особами з вадами зору тощо [12].

РГ з авторського права та інформації займається вивченням тих правових питань у цій сфері, які впливають на діяльність НБ. Основна увага РГ зосереджена на обговоренні змін у законодавстві про авторське право ЄС і окремих європейських країн, питань конфіденційності,

різних аспектів інформаційного права, а також обміну найкращими практиками у сфері ліцензування і державно-приватного партнерства (PPP). Сьогодні у групі працюють 16 чоловік з 15 країн (Бельгії, Великої Британії, Данії, Нідерландів, Німеччини, Норвегії, Румунії, Сербії, Словаччини, Словенії, Фінляндії, Франції, Чехії, Швейцарії та Швеції). Головою РГ і контактною особою є Бенджамін Уайт (Британська бібліотека). РГ видає інформаційний бюлетень «CENL Copyright Working Group Newsletter», у якому висвітлюється досвід у сфері авторського права та ліцензійної практики не тільки країн Європи, а й усього світу.

В активі цієї РГ низка ґрунтовних напрацювань. Наприклад, розроблення заяв CENL: «Заява CENL про сирітські твори та твори, що вийшли з комерційного обігу» 2012 р., «Заява CENL про транскордонний доступ та авторське право» 2012 р., «Заява CENL про ARROW»[2] 2012 р., «Заява CENL з Пропозицій до Директиви щодо Цифрового Єдиного ринку» 2017 р. та інші документи.

Як окрема РГ в організації працює Представництво CENL у Міжнародному агентстві ISNI[3] (ISNI-IA): Британська бібліотека і НБ Франції, представляючи всю спільноту CENL, і в ширшому сенсі, спільноту бібліотек як таких, є основними стратегічними гравцями в управлінні ISNI. Представники CENL Ендрю МакЕван (Британська бібліотека) та Аніла Анжелі (НБ Франції) входять до Ради директорів ISNI-IA і беруть участь у її діяльності, зокрема, щодо підтримки якості, обслуговування і збільшення центральної бази даних ISNI; забезпечення відкритості і поширення ISNI, у тому числі у середовищі пов'язаних даних; підтримки діяльності у сфері досліджень і розробок; адаптації управління та бізнес-моделі ISNI до потреб бібліотек; адвокації ISNI у бібліотечній спільноті та професійно пов'язаних із бібліотеками установами; сприяння новому баченню глобальної економіки спільного виробництва, спільного використання та розповсюдження даних [6, 1].

Впродовж минулих років у CENL працювали й інші РГ, наразі вже закриті, як такі, що виконали поставлені перед ними завдання. Зокрема, це Комітет з управління TEL[4], РГ з оцінювання якості діяльності, РГ з постійних ідентифікаторів для НБ, РГ з мережевих стандартів, РГ з багатомовного доступу до предметних рубрик.

РГ з оцінювання якості діяльності працювала як дорадчий орган у співпраці з ISO, зокрема Підкомітетом 8 «Якість, статистика і оцінка діяльності» Технічного комітету 46 «Інформація і документація» (ISO/TC 46, SC8). РГ створена 2001 р. З метою визначення стану справ щодо обліку та оцінки діяльності і послуг європейських НБ розробила анкету для узагальнення практики обліку діяльності НБ і отримання пропозиції щодо поліпшення такого обліку [1]. Особлива увага зверталася на розроблення методики вимірювання дієвості, ефективності і якості обслуговування, а також задоволеності користувачів бібліотечними послугами в цілому. Результати опитування показали, що НБ швидко адаптуються до викликів місцевого міжнародного середовища, більшість мають чітко окреслені стратегічні цілі і тактику їх досягнення, а їхня організація і оперативна діяльність витримана відповідно до принципів сучасного менеджменту. РГ підготувала рекомендації щодо застосування показників оцінювання діяльності НБ і бенчмаркінгу [1].

РГ з постійних ідентифікаторів для НБ (2004–2007 рр.) вивчала досвід європейських НБ щодо забезпечення постійного доступу до цифрових колекцій, різні схеми постійних ідентифікаторів, які при цьому ними використовувалися. Ґрунтовним напрацюванням групи стали прийняті 2007 р. рекомендації [9].

Основним завданням РГ зі змісту (2005–2009 рр.) було розроблення методів відбору матеріалів з метою вироблення принципових засад стратегічного планування діяльності європейських НБ з оцифровування. РГ працювала під керівництвом Ханса Петшара (НБ Австрії). Головним результатом її діяльності стало проведене у 2007 р. дослідження стратегічних планів, проектів і досягнень з оцифровування 37 європейських НБ, на основі якого 2012 р. був виданий «Звіт з оцифровування у європейських національних бібліотеках, 2006-2012» [6]. Аналізуючи досвід масового оцифровування, дослідники відзначили, що багато НБ створили колекції національної пам'яті і розбудували інфраструктури цифрових бібліотек, сформувавши цінні і надійні ресурси для науковців і громадськості. Однак результати

опитування показали [6, 69-155], що виробництво цифрового контенту ще знаходиться на низькому рівні: тільки 1-2% фондів НБ будуть доступні у цифровому вигляді у найближчому майбутньому [6, 7]. Дослідники виокремили коло найважливіших питань, які потребують подальшого вивчення: інновації і технологічні аспекти, маркетингові стратегії, потреби користувачів цифрових бібліотек, необхідність координації діяльності європейських НБ щодо оцифровування контенту і упорядкування звітності на регулярній основі тощо [6, 8-9].

РГ з багатомовного доступу до предметних рубрик ((MACS[5] і MSAC[6])) розпочала свою діяльність 1998 р., коли невелика команда з представників Британської бібліотеки, Німецької НБ та НБ Франції на чолі з НБ Швейцарії проаналізувала можливості реалізації багатомовного предметного доступу до електронних каталогів. Результатом її роботи стало розроблення прототипу системи каталогізації, що забезпечує багатомовний предметний доступ на основі низки класифікаційних схем, а саме: LCSH, GND, RAMEAU, SWD. Повне впровадження даних MACS було реалізовано у бібліографічних службах TEL. Проект проходив у три етапи і був завершений 2009 р. [7].

Європейські НБ, координуючи свою діяльність у рамках CENL, запустили багато спільних проектів, пріоритетною метою яких було досягнення певної одноманітності вихідних точок і основ для дій.

Наукова новизна дослідження полягає у репрезентації результатів діяльності РГ CENL та визначенні їх внеску у розвиток міжнародного бібліотечного співробітництва.

Висновки. РГ CENL є важливими центрами міжнародного бібліотечного співробітництва у Європі. Впродовж останніх років ці групи реалізували низку проектів, розробили і прийняли важливі для розвитку бібліотечної справи документи. Україні варто розглянути питання активізації участі у роботі CENL як з метою удосконалення діяльності вітчизняних бібліотек, так і для професіоналізації фахівців.

Примітки

[1] FEP (Federation of European Publishers) – Федерація європейських видавців.

[2] ARROW (Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works) – Реєстр доступу до інформації про авторські права та сирітські твори.

[3] ISNI (International Standard Name Identifier) – Міжнародний стандартний ідентифікатор найменувань – стандарт, призначений для ідентифікації осіб, які є авторами суспільнозначущих творів; використовується для усунення неоднозначності імен.

[4] TEL (The European Library: Gateway to Europe's Knowledge) – Європейська бібліотека, проект CENL.

[5] MACS (Multilingual Access to Subjects) – Багатомовний доступ до предметних рубрик.

[6] MSAC (Multilingual Subject Access to Catalogues of National Libraries) – Багатомовний предметний доступ до каталогів НБ країн Південно-Східної Європи (у проекті брали участь Латвія, Литва, Македонія, Словаччина, Словенія, Хорватія, Чехія).

Список використаних джерел

1. Амброжич М., Якач-Бизяк В., Млекуш Х.П. Оценка деятельности европейских национальных библиотек: состояние // Новости Рос. ком. ИФЛА. 2003. №46. С. 32-45.

2. Положение о разработке и создании схем добровольного депонирования электронных публикаций (Люксембург, сентябрь 2005 г.) // Новости Междунар. федерации библ. ассоц. и учреждений. 2007. №4. С. 39-44.

3. Устав Конференции директоров европейских национальных библиотек // Новости Междунар. федерации библ. ассоц. и учреждений. 2007. № 5. С. 41–45.

4. CENL The Conference of European National Librarians. URL: https://www.cenl.org (дата звернення: 30.10.2018).

5. CENL Strategic Plan 2015-2018. URL: https://www.cenl.org/wp-content/uploads/CENL_Strategic_Plan_2015-18.pdf (дата звернення: 30.10.2018).

6. EDL Report on Digitization in European National Libraries 2006-2012. URL: https://www.cenl.org/wp-content/uploads/working-groups/Report_digitisation_NLs.pdf (дата звернення: 30.10.2018).

7. Landry P. The evolution of the MACS project // IG WBS-Rundbrief. 2013. N.63. P. 16-19.

8. MacEwan A., Angjeli A. CENL Report on ISNI related activities. Дата оновлення: 11.05.2016. URL: https://www.cenl.org/wp-content/uploads/CENL-report-on-ISNI-2016.pdf (дата звернення: 30.10.2018).

9. The National Libraries Resolver Discovery Service – a CENL recommendation, 2007. URL: https://www.cenl.org/wp-content/uploads/working-groups/CENL_Recommendation_NL_resolver_discovery_service.pdf (дата звернення: 30.10.2018).

10. Statement on the Implementation of (Statutory and Voluntary) Deposit Schemes for Non-Print Publications, 2012. URL: https://fep-fee.eu/IMG/pdf/cenl_fep_2012_statement_on_deposit_schemes.pdf?5159267ae099e687bf27fc6b16152802d4f2f345c26 (дата звернення: 30.10.2018).

11. Van Trier G. Access to electronic publications in TEL: a common interest of National libraries and publishers // Newsletter of the IFLA National libraries section. 2003. June. P. 48-54.

12. Working Groups. The Conference of European National Librarians (CENL). URL: https://www.cenl.org/working-groups (дата звернення: 30.10.2018).

References

1. Ambrozhich, M., Yakach-Bizyak, V., Mlekush, Kh.P. (2003). Evaluation of European national libraries activities: the state. *Novosti Rossiyskogo komiteta IFLA,* (46), 32-45 [in Russian].

2. Statement on the Development and Establishment of Voluntary Deposit Schemes for Electronic Publications (Luxemburg, September, 2005). (2007). *Novosti Mezhdunarodnoy Federatsii Bibliotechnykh Assotsiatsiy I Uchrezhdeniy,* (4), 39-44 [in Russian].

3. Statutes of The Conference of European National Librarians. (2007). *Novosti Mezhdunarodnoy Federatsii Bibliotechnykh Assotsiatsiy I Uchrezhdeniy,* (5), 41-45 [in Russian].

4. CENL The Conference of European National Librarians. (2018). Retrieved October 30, 2018, from https://www.cenl.org [in English].

5. CENL Strategic Plan 2015-2018. (2015). Retrieved October 30, 2018, from https://www.cenl.org/wp-content/uploads/CENL_Strategic_Plan_2015-18.pdf [in English].

6. EDL Report on Digitisation in European National Libraries 2006-2012. (2012). Retrieved October 30, 2018, from https://www.cenl.org/wp-content/uploads/working-groups/Report_digitisation_NLs.pdf [in English].

7. Landry, P. (2013). The evolution of the MACS project. *IG WBS-Rundbrief,* (63), 16-19 [in English].

8. MacEwan, A., Angjeli, A. (2016). CENL Report on ISNI related activities. Retrieved October 30, 2018, from https://www.cenl.org/wp-content/uploads/CENL-report-on-ISNI-2016.pdf [in English].

9. The National Libraries Resolver Discovery Service – a CENL recommendation (2007). Retrieved October 30, 2018, from https://www.cenl.org/wp-content/uploads/working-groups/CENL_Recommendation_NL_resolver_discovery_service.pdf [in English].

10. Statement on the Implementation of (Statutory and Voluntary) Deposit Schemes for Non-Print Publications (2012). Retrieved October 30, 2018, from https://fep-fee.eu/IMG/pdf/cenl_fep_2012_statement_on_deposit_schemes.pdf?5159267ae099e687bf27fc6b16152802d4f2f345c26 [in English].

11. Van Trier, G. (2003). Access to electronic publications in TEL: A common interest of National libraries and publishers. *Newsletter of the IFLA National Libraries Section,* (June), 48-54 [in English].

12. Working Groups. The Conference of European National Librarians (CENL). (2018). Retrieved October 30, 2018, from https://www.cenl.org/working-groups [in English].

УДК 021.1(477):006

Яковенко Олена Григорівна,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
yakoog@ukr.net
ORCID 0000-0002-7688-6173

ВПЛИВ БІБЛІОТЕК І БІБЛІОТЕЧНИХ СЕРВІСІВ НА СУСПІЛЬСТВО: АСПЕКТИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ

Мета роботи *– розглянути окремі положення міжнародних стандартів щодо виявлення й оцінювання впливу бібліотек та їхніх сервісів на окремих осіб, установи й спільноти, суспільство загалом.* ***Методологія дослідження*** *полягає в застосуванні загальнонаукових методів: аналізу, синтезу. Зазначений методологічний підхід дозволяє розкрити, піддати аналізу, узагальнити основні положення міжнародних стандартів щодо виявлення й оцінювання впливу бібліотек на суспільство.* ***Наукова новизна роботи*** *полягає в розширенні уявлень про рівень впливу бібліотек та бібліотечних сервісів як на окремих осіб, так і на суспільство загалом.* ***Висновки.*** *Запорукою успішного розвитку бібліотек є безперервна адаптація до умов, що змінюються; індивідуалізація взаємовідносин із наявним і потенційним користувачем. Застосування положень міжнародних стандартів дасть змогу бібліотечній спільноті виявляти й оцінювати вплив бібліотек і бібліотечних сервісів із метою прийняття управлінських рішень щодо підвищення рівня обслуговування користувачів, визначення стратегічних цілей бібліотек.*

Ключові слова: *бібліотека; бібліотечний сервіс; вплив бібліотек; стандартизація; стандарт ISO; оцінювання впливу бібліотек.*

Яковенко Елена Григорьевна,
кандидат исторических наук,
старший научный сотрудник
Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

ВЛИЯНИЕ БИБЛИОТЕК И БИБЛИОТЕЧНЫХ СЕРВИСОВ НА ОБЩЕСТВО: АСПЕКТЫ СТАНДАРТИЗАЦИИ

Цель работы *– рассмотреть отдельные положения международных стандартов по выявлению и оценке влияния библиотек и их сервисов на отдельных лиц, учреждения и сообщества, общество в целом.* ***Методология исследования*** *заключается в применении общенаучных методов: анализа, синтеза. Указанный методологический подход позволяет раскрыть, подвергнуть анализу, обобщить основные положения международных стандартов по выявлению и оценке влияния библиотек на общество.* ***Научная новизна*** *работы заключается в расширении представлений о степени влияния библиотек и библиотечных сервисов как на отдельных лиц, так и на общество в целом.* ***Выводы.*** *Залогом успешного развития библиотек является непрерывная адаптация к изменяющимся условиям; индивидуализация взаимоотношений с имеющимся и потенциальным пользователем. Применение положений международных стандартов позволит библиотечной общественности выявлять и оценивать влияние библиотек и библиотечных сервисов с целью принятия управленческих решений по повышению уровня обслуживания пользователей, определению стратегических целей библиотек.*

Ключевые слова: *библиотека; библиотечный сервис; влияние библиотек; стандартизация; стандарт ISO; оценивание влияния библиотек.*

© Яковенко О.Г.

Yakovenko Olena,
candidate of sciences in History, senior researcher,
Vernadsky National Library of Ukraine

IMPACT OF LIBRARIES AND LIBRARY SERVICES ON THE SOCIETY: ASPECT OF STANDARDIZATION

The purpose of the article *is considering the specific provisions of international standards for identifying and assessing of the impact of libraries and their services on individuals, institutions and communities, society as a whole.* ***Methodology.*** *The article uses a set of a common scientific research and general logical methods. This methodological approach allows to disclose, analyze, summarize the main provisions of international standards for identifying and assessing of the impact of libraries on society. The* ***scientific novelty*** *of the work consists in expanding ideas about the degree of influence of libraries and library services both on individuals and on society as a whole.* ***Conclusions.*** *The key to successful library development is continuous adaptation to changing conditions; individualization of relationships with existing and potential users. The application of the provisions of international standards will allow the library community to identify and evaluate the impact of libraries and library services in order to make management decisions to improve the level of customer service and define the strategic goals of libraries.*

Keywords: *library; library service; the impact of libraries; standardization; ISO standard; assessing of the impact of libraries.*

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю бібліотек впливати на рівень соціально-економічного, гуманістичного, соціокультурного, матеріально-технічного розвитку суспільства за сучасних умов виробництва, накопичення, розповсюдження, збереження інформації.

Мета роботи – розглянути окремі положення міжнародних стандартів щодо виявлення й оцінювання впливу бібліотек та їхніх сервісів на соціальних суб'єктів, якими вважаються особи, установи й спільноти, суспільство загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробкою питань стандартизації займаються вітчизняні та зарубіжні науковці: Р. Беренс, В. В. Брежнєва, О. М. Василенко, А. В. Венідиктова, О. М. Збанацька, О. М. Нікітенко, Г. І. Солоіденко, Н. В. Стрішенець та інші. Однак, досліджень, у яких проаналізовано положення міжнародних стандартів щодо виявлення й оцінювання впливу бібліотек та їхніх сервісів на суспільство у вітчизняному бібліотекознавстві не здійснювалося.

Виклад основного матеріалу. Бібліотеки за свою тисячолітню історію пройшли шлях від сховищ книг до соціальних інститутів, які забезпечують повний технологічний процес аналітико-синтетичного опрацювання й поширення інформаційних ресурсів, вільний доступ до інформації, знань, національного й світового культурного надбання, сприяють налагодженню комунікаційних зв'язків у суспільстві, дотриманню загальнолюдських цінностей.

Діяльність бібліотек залежить не тільки від внутрішніх процесів, а й від зовнішнього середовища, факторів впливу якого дуже багато, основні з них – демографічні, економічні, екологічні, науково-технічні, політичні й культурні [5, 114]. У своїй діяльності бібліотеки повинні не просто пристосуватися до цих факторів, а й постійно їх враховувати, сприяти активному формуванню зовнішнього середовища.

Погляди, цінності й норми поведінки окремих осіб формуються в суспільстві. Зокрема, культурні цінності знаходять відображення у ставленні людей до соціальних інститутів. Нині для бібліотек доленосно важливо отримати визнання з боку соціуму, відшукати нові шляхи для завоювання довіри відвідувачів, переглянути різні аспекти своєї діяльності, бути на рівні часу і технологічно, і матеріально, і морально, й професійно.

У результаті взаємодії бібліотека – суспільство в системному вигляді узаконені правові й організаційні засади діяльності бібліотек. У 2016 р. Кабінет Міністрів України схвалив «Стратегію розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України».

У цьому документі зазначено, що «бібліотеки важливі для розвитку інформаційної та мовної культури суспільства, патріотичного, правового та екологічного виховання, формування стійкого інтересу до вивчення та розуміння національної історії та культури. Бібліотеки сприяють розбудові читаючої, мислячої та освіченої нації, спроможної практично втілювати набуті знання і досвід у розбудову незалежної України. Сталий розвиток демократичного громадянського суспільства, дотримання прав і свобод людини, примноження людського, соціального, інтелектуального, технологічного, природного та фінансового капіталу держави, реалізація державної політики неможливі без сучасних бібліотек» [6, 2].

Дієвим інструментом нормативно-правового регулювання бібліотечної діяльності є стандартизація, яка дає змогу досягти оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері шляхом визначення положень для загального й неодноразового використання по відношенню до реально існуючих або потенційних завдань [7, 2].

Український інститут науково-технічної і економічної інформації і Технічний комітет 144 «Інформація і документація» підготували до затвердження методом підтвердження міжнародний стандарт ISO 16439:2014, IDT «Information and documentation – Methods and procedures for assessing the impact of libraries. Інформація та документація. Методи та процедури оцінювання впливу бібліотек» як національний із наданням чинності з 01.09.2016 р. [1]. Цей стандарт розроблений з метою стратегічного планування в бібліотеках; порівняння бібліотечного впливу на суспільство між установами подібного типу й призначення; представлення найефективніших методів для визначення цінності бібліотек; оцінювання впливу бібліотек і бібліотечних сервісів різними зацікавленими соціальними суб'єктами; використання результатів оцінювання для вдосконалення бібліотечної діяльності.

У стандарті вплив бібліотек та їхніх сервісів на соціальних суб'єктів розглядається як позитив і вигода, при цьому зазначено, що існує також можливість негативного впливу, наприклад незадовільний результат під час відвідування бібліотеки може призвести до негативного ставлення щодо використання бібліотек загалом.

Згідно зі стандартом, виокремлюються:

– негайний вплив (наприклад, знаходження користувачами достовірної інформації) або подовжений (зростання інформаційної грамотності);

– далекосяжний вплив (зміна людського життя) або обмежений (незначна зміна навичок у процесі пошуку інформації);

– навмисний вплив (запланований бібліотекою відповідно до її призначення й цілей) або ненавмисний (наприклад, коли відвідувачі мають можливість налагодити соціальні контакти в бібліотеці);

– фактичні вигоди для користувачів (наприклад, наявності видань певної тематики) або потенційні (формування в бібліотеці колекцій культурної спадщини, які підлягають збереженню для наступних поколінь).

Вплив бібліотечних контактів і сервісів на окрему особу стосується й цілої групи осіб (наприклад, шкільний клас або група тих, хто не є носієм мови в спільноті). У результаті цього впливу відбувається зміна в компетенціях і навичках користувачів, зокрема у процесі пошуку документів, відомостей про видання в каталогах, базах даних, Інтернеті. Навіть за єдине відвідування бібліотеки користувачі можуть відкрити цінність бібліотечної допомоги, отримати інформацію про її віддалені сервіси. Часте використання бібліотечних сервісів дасть змогу користувачам підвищити власну інформаційну грамотність.

Контакти з бібліотеками та їхніми сервісами сприяють змінам у відносинах і поведінці користувачів, зокрема дають змогу отримати незалежність у процесі пошуку й використання інформації, підвищують їхню впевненість у собі, мотивацію до навчання. Ознайомлення з бібліотечними фондами сприяє змінам практики читання й особистих уподобань користувачів; під впливом контакту з бібліотечними сервісами вони мають можливість дізнатися про перелік інформаційних ресурсів і послуг; як результат бібліотечних заходів з урахуванням конкретних груп, до бібліотек залучаються нові групи користувачів; унаслідок спільної роботи з бібліотечними фахівцями викладачі мають можливість розглядати використання бібліотек як складових власних курсів.

Бібліотечні сервіси дають змогу користувачам досягати вищого успіху в наукових дослідженнях, навчанні, кар'єрі завдяки: заощадженню часу на пошук інформації; удосконаленню дослідницьких навичок і критичного мислення; відбору релевантної інформації; визначенню актуальності дослідницьких тем; отриманню кращих шансів на кар'єрне зростання за рахунок підвищення інформаційної грамотності. Вплив бібліотек на особистий успіх спостерігається у зв'язку з коротшою тривалістю отримання знань; успішними іспитами; високим рівнем зайнятості після закінчення навчання; якістю публікацій.

Як традиційні, так і електронні бібліотеки впливають на добробут окремої особи, наприклад шляхом надання інформації про здоров'я, хобі, сімейні відносини, подорожі. Особливо під час безпосереднього відвідування користувачами бібліотеки відзначаються такі важливі для їхнього добробуту аспекти, як: безпека місця; спокійна атмосфера для концентрації уваги в процесі навчання й наукових досліджень; комфортна обстановка; варіанти для контактів і спілкування; можливість групової роботи, обмін інформацією, ідеями, спільні ігри, перегляд фільмів; відчуття рівності для всіх відвідувачів, почуття приналежності.

Впливаючи на окремих осіб або групи, сфера впливу бібліотек поширюється також на установи чи спільноти, наприклад університети, регіони. Ці впливи дають змогу формувати позитивний імідж бібліотек; підвищувати їхній інституційний авторитет і рейтинги; збільшувати їх фінансування, отримувати дослідницькі гранти, долучати донорів; залучати кращих дослідників, професорсько-викладацький склад, студентів, інші науково-дослідні об'єкти, підприємства, неурядові організації, нові групи населення.

У цьому міжнародному стандарті соціальний вплив бібліотек визначається як вплив існування бібліотеки та її сервісів на населення або суспільство загалом. Зокрема, у соціальному житті бібліотеки спроможні підтримувати маргінальні групи або осіб з особливими потребами у почутті справедливості (соціальна інтеграція); зміцнювати зв'язки між особами й групами, сприяти налагодженню міжкультурних контактів і порозумінню між генераціями (соціальна згуртованість).

Бібліотеки беруть участь в інформуванні й освіті соціальних суб'єктів шляхом надання вільного доступу до різноманітної інформації; орієнтують, що люди зможуть брати участь і здійснювати усвідомлений вибір у політичному й громадському житті як на місцевому рівні, так і в усьому світі, забезпечують доступ до Інтернету для тих, хто не має можливості за нього заплатити, сприяють участі всіх людей в освіті й навчанні упродовж усього життя.

За допомогою низки соціокультурних, широкого спектра громадських заходів і програм бібліотеки надають інформацію про національну історію, культуру, функціонують як місце зустрічі в спільноті, формують екологічну свідомість, пропагують здоровий спосіб життя тощо.

Соціальний вплив бібліотек – це їхня потенційна цінність для майбутніх поколінь як зберігача культурної спадщини народу. У той час, як вплив на індивіда може бути отриманий шляхом одноразового використання бібліотеки, соціальний вплив виявляється тільки після тривалішого періоду, часто є непрямим, утворюючи кумулятивний ефект з індивідуальних впливів на членів суспільства.

З'ясувати вплив бібліотек на соціальних суб'єктів досить складно, що викликано такими основними факторами: вплив бібліотеки не єдиний і, можливо, не найсильніший; він важко піддається кількісній оцінці; якісні дані носять суб'єктивний, а не об'єктивний характер; вплив одного й того самого бібліотечного сервісу відрізняється в різних групах користувачів, у різних культурних і економічних оточеннях; співробітники бібліотеки не завжди обізнані з методами оцінювання впливу або не мають необхідних навичок для того, щоб їх використовувати; проведення досліджень потребує значних витрат часу й зусиль фахівців.

Хоча позитивні ефекти на соціальних суб'єктів у більшості випадків мають нематеріальний характер, бібліотеки намагаються показати економічну вигоду від власних сервісів шляхом вимірювання вартості бібліотечних послуг у грошовому еквіваленті, повернення інвестицій, представлення співвідношень витрат і вигод. У інших випадках бібліотеки намагаються продемонструвати прямий чи непрямий позитивний економіч-

ний вплив на суспільство або навіть на національну економіку.

Оцінювання впливу бібліотек набуває важливого значення у зв'язку з тим, що ці установи повинні продемонструвати, як вони виконують своє призначення. Мета оцінювання – підтримка в прийнятті рішень і управлінні ресурсами в окремій бібліотеці; виправдання ресурсів, які використовуються для надання бібліотечних сервісів; моніторинг висновків щодо результатів впливу, отриманих від подібних організацій; інформування національних або регіональних організацій про їхню підтримку й фінансування; доведення важливості бібліотеки для користувачів і суспільство загалом.

Проекти для оцінювання впливу бібліотек і бібліотечних сервісів ініціюються різними зацікавленими сторонами з різними цілями. Наприклад, окрема бібліотека потребує вирішення питань управління й стратегій розвитку; група бібліотек – порівняльного аналізу між ними за окремими показниками діяльності; бібліотеки закладів або спільнот – підвищення їхньої ролі в цих установах і спільнотах; політичні чи інші адміністративні органи, які відповідають за бібліотечну політику, зацікавлені в позитивному впливі для досягнення політичних цілей.

Групові проекти мають кращі шанси на отримання стороннього фінансування, наприклад від благодійних фондів, політичних програм, ніж проекти окремих бібліотек. Їх доречно втілювати також у межах оцінювання установ або спільнот, хоча в цьому випадку бібліотеки не використовують свої власні методи, а діють відповідно до загального плану оцінювання. Такі всебічні проекти зазвичай здійснюються із залученням зовнішніх експертів. Результати оцінювання впливу можуть бути використані також і для реклами продуктів і послуг, які бібліотеки надають населенню.

Стандарт ДСТУ ISO16439:2016 (ISO 16439:2014, IDT) «Інформація та документація. Методи та процедури оцінювання впливу бібліотек» містить рекомендації для бібліотечної спільноти щодо методів здійснення такого оцінювання. У ньому запропоновано використовувати якісні й кількісні методи. Якісні методи, такі як обстеження, інтерв'ю, фокус-групи, епізодичні дані чи отримані з історій людей використовуються частіше. Відомості, зібрані за допомогою якісних методів, мають суб'єктивний характер, бо в них розкриті почуття й сприйняття респондентів. Тому результати, отримані за допомогою цих методів, не досить переконливі для подання до фінансових установ або на розгляд громадськості.

Кількісні методи з чіткою верифікацією даних – статистика, показники ефективності – традиційно використовуються бібліотеками. З метою уніфікації статистичних відомостей статус національних надано також стандартам: ДСТУ ISO 2789:2016 (ISO 2789:2013, IDT) «Інформація та документація. Міжнародна бібліотечна статистика» [2], в якому визначено правила для бібліотек щодо збирання, обчислення, відображення всіх типів ресурсів і сервісів, які бібліотеки пропонують своїм користувачам, забезпечення узгодженості між бібліотеками різних країн при проведенні статистичних вимірювань і ДСТУ ISO 11620:2016 (ISO 11620:2014, IDT) «Інформація та документація. Показники функціонування бібліотек» [3], в якому запропоновано вибудовувати систему статистичних показників для використання в бібліотеках на основі комплексного збалансованого й інтегрального підходів з урахуванням поточних завдань бібліотек, розповсюджено знання щодо методології та вимірювання низки показників ефективності бібліотечного обслуговування.

У більшості випадків для отримання достовірних результатів щодо оцінювання впливу бібліотек доцільним є комбінування методів, що дає змогу підключити потужні аналітичні можливості з метою ідентифікації отриманих відомостей. Водночас, таке комбінування вимагає обізнаності бібліотечних працівників з питань методології досліджень і аналізу даних.

Докази впливу можуть бути зібрані такими способами: через отримання висновків; шляхом збирання вихідних даних (наприклад, відвідуваність заходів, використання сервісів); використання показників функціонування бібліотек; шляхом опитування (за допомогою анкет, інтерв'ю, фокус-групи, інших методів для вивчення інформації чи думки); через спостереження (структуроване, неформальне спостереження, само записи, тести); визначення рівня задоволення користувачів обслуговуванням.

Кожний із зазначених способів оцінювання впливу бібліотек на суспільство у стандарті ДСТУ ISO16439:2016 (ISO 16439:2014, IDT) «Інформація та документація. Методи та процедури оцінювання впливу бібліотек» детально розписано, подано приклади обстеження впливу, визначено низку чинників, які дозволяють здійснити вибір методів його оцінювання. Так, подано приклади комбінування різних методів, які бібліотеки можуть використати для визначення й демонстрації впливу бібліотечного фонду; бібліотеки як місця; використання бібліотеки для досягнення користувачами успіху в навчанні, дослідницькій роботі, пошуку роботи. Задля отримання відомостей, які визначають економічний вплив бібліотек на суспільство – запропоновано й детально описано такі методи, як визначення грошової вартості бібліотечних сервісів; розрахунок витрат часу; опитування користувачів із приводу грошової цінності сервісів; умовної оцінки їхньої вартості.

Таким чином, стандарти ДСТУ ISO 16439: 2016 (ISO 16439:2014, IDT) «Інформація та документація. Методи та процедури оцінювання впливу бібліотек», ДСТУ ISO 2789:2016 (ISO 2789:2013, IDT) «Інформація та документація. Міжнародна бібліотечна статистика», ДСТУ ISO 11620:2016 (ISO 11620:2014, IDT) «Інформація та документація. Показники функціонування бібліотек» дають змогу широкому колу бібліотек, які мають низку унікальних характеристик (структура, фінансування, управління тощо), обирати варіанти проведення власних досліджень, упроваджувати проекти із оцінювання свого впливу на суспільство.

Висновки. У сучасному суспільстві бібліотеки як соціальні інститути продовжують впливати на окремих осіб, установи й спільноти та суспільство загалом. Запорукою успішного розвитку бібліотек є безперервна адаптація до умов, що змінюються; урахування демографічних, економічних, екологічних, науково-технічних, політичних, культурних факторів впливу зовнішнього середовища; індивідуалізація взаємовідносин із наявним і потенційним користувачем.

Застосування положень міжнародних стандартів дасть змогу бібліотечній спільноті виявляти й оцінювати вплив бібліотек і бібліотечних сервісів із метою прийняття управлінських рішень щодо підвищення рівня обслуговування користувачів, визначення стратегічних цілей бібліотек. Правильний вибір методів роботи сприятиме виконанню бібліотеками своєї соціально обумовленої ролі в суспільстві.

Список використаних джерел

1. ДСТУ ISO 16439. Методи та процедури оцінювання впливу бібліотек. ISO 16439:2014, IDT. Information and documentation – Methods and procedures for assessing the impact of libraries. Чинний від 2016–09–01. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 82 с. (Інформація та документація).

2. ДСТУ ISO 2789:2016. Міжнародна бібліотечна статистика. ISO 2789:2013, IDT. Information and documentation – International library statistics. Чинний від 2016–09–01. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 70 с. (Інформація та документація).

3. ДСТУ ISO 11620:2016. Показники функціонування бібліотек. ISO 11620:2014, IDT. Information and documentation – Library performance indicators. Чинний від 2016–09–01. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 100 с. (Інформація та документація).

4. Венідиктова А. В. Міжнародні стандарти якості бібліотечно-інформаційного обслуговування. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2017. Вип. 48. С. 100–112.

5. Котлер Ф. Основы маркетинга : краткий курс. Москва, Санкт-Петербург, Киев : Издательский дом «Вільямс», 2007. 656 с.

6. Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України». URL: https://ula.org.ua/252-dokumenti/dokumenti-uba/3181-stratehiia-rozvytku-bibliotechnoi-spravy-v-ukraini-do-2025-roku-yakisni-zminy-bibliotek-zadlia-zabezpechennia-staloho-rozvytku-ukrainy (дата звернення: 10.09.2018).

7. Standardization and related activities – General vocabulary = Normalisation et activites connexes – Vocabulaire general = Стандартизация и смежные виды деятельности : Общий словарь: Руководство. 8-е изд. ISO/IEC GUIDE 2:2004 (E/F/R). URL: http://www.metroatom.ru/download/metroatom/terms/iso_iec_guide_2_2004.pdf (дата звернення: 05.09.2018).

References

1. Methods and procedures for assessing the impact of libraries. Information and documentation. (2016). DSTU ISO 16439:2016 from 1st September 2016. Kyiv: DP «UkrNDNTs» [in Ukrainian].
2. International library statistics. Information and documentation. (2016). DSTU ISO 2789:2016 from 1st September 2016. Kyiv: DP «UkrNDNTs» [in Ukrainian].
3. Library performance indicators. Information and documentation. (2016). DSTU ISO 11620:2016 from 1st September 2016. Kyiv: DP «UkrNDNTs» [in Ukrainian].
4. Venidyktova, A. V. (2017). International Standards for the Quality of Library-Information Service. Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. (Vol. 48), (pp. 100–112). Kyiv [in Ukrainian].
5. Kotler, F. (2007). Marketing basics. Moskva, Sankt-Peterburg, Kyiv : Izdatelskiy dom «Viliams» [in Russian].
6. The Strategy for the Development of the Library Industry in Ukraine until 2025 «Qualitative Libraries Change for Sustainable Development of Ukraine». URL : https://ula.org.ua/252-dokumenti/dokumenti-uba/3181-stratehiia-rozvytku-bibliotechnoi-spravy-v-ukraini-do-2025-roku-yakisni-zminy-bibliotek-zadlia-zabezpechennia-staloho-rozvytku-ukrainy (last accessed : 10.09.2018) [in Ukrainian].
7. Standardization and related activities – General vocabulary = Normalisation et activites connexes – Vocabulaire general. (2004). URL : http://www.metroatom.ru/download/metroatom/terms/iso_iec_guide_2_2004.pdf (last accessed : 05.09.2018) [in Russian].

УДК 02:378.147

Сидоренко Алла Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційної, бібліотечної та
архівної справи ВП «Миколаївська філія КНУКіМ»
allasidorenko7@ ukr.net
ORCID ID 0000-0002-2889-5219

РОЗВИТОК ФОРМ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ (друга половина XX ст. – XXI ст.)

Мета роботи *– дослідити трансформації форм інтенсифікації підготовки майбутніх фахівців-бібліотекарів в умовах інформаційного суспільства.* ***Методологія дослідження*** *полягає у застосуванні методів історико-порівняльного аналізу, узагальнення.* ***Науковуновизну*** *становить аналіз використання різних форм інтенсифікації навчання бібліотекарів в умовах інформаційного суспільства в контексті періоду другої половини XX ст. – XXI ст.; розширення уявлень про вплив нових інтерактивних форм навчання на рівень інтенсифікації підготовки сучасних фахівців інформаційної сфери за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».* ***Висновки****. Вища освіта зазнала суттєвих змін в процесі соціально-культурної трансформації. У XXI столітті йде активний пошук нових та заміна старих форм навчання. Сучасне інформаційне суспільство вимагає нового випускника вищої школи, здатного працювати у різних документно-комунікаційних структурах в умовах активного використання інформаційних технологій, нових підходів до створення, обробки, розповсюдження інформації в суспільстві знань, готових до змін, до успішної роботи в даній сфері. Інтенсифікація підготовки сучасних працівників інформаційної сфери активно пов'язана з пошуком і впровадженням нових, інтерактивних форм підготовки: ділова гра, розігрування ролей, аналіз конкретних ситуацій (кейс-метод), активне програмоване навчання, ігрове проектування, веб-квест, тренінг, воркшоп, написання проектів тощо.*

Ключові слова: *майбутні бібліотекарі, інформаційне суспільство, вища освіта, інтенсифікація навчального процесу, форми і методи навчання, педагогічна взаємодія, інформаційно-освітнє середовище.*

© Сидоренко А.І.

Сидоренко Алла Ивановна,
кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры информационного,
библиотечного и архивного дела Обособленного
подразделения «Николаевский филиал КНУКиИ»

РАЗВИТИЕ ФОРМ ИНТЕНСИФИКАЦИИ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ (вторая половина XX ст. – XXI ст.)

Цель работы *– изучить трансформации форм интенсификации подготовки будущих специалистов-библиотекарей в условиях информационного общества.* ***Методология исследования*** *состоит в использовании методов историко-сравнительного анализа, обобщения.* ***Научную новизну*** *составляет анализ использования различных форм интенсификации обучения библиотекарей в условиях информационного общества в контексте периода второй половины XX ст. – XXI ст.; расширения представлений про влияние новых интерактивных форм обучения на уровень интенсификации подготовки современных специалистов информационной сферы по специальности «Информационное, библиотечное и архивное дело».* ***Выводы.*** *Высшее образование претерпело существенных изменений в процессе социально-культурной трансформации. В XXI столетии идет активный поиск новых и замена старых форм обучения. Современное информационное общество требует нового выпускника высшей школы, способного работать в различных документно-коммуникационных структурах в условиях активного использования информационных технологий, новых подходов к созданию, обработке, распространению информации в обществе знаний, готовых к изменениям, к успешной работе в данной сфере. Интенсификация подготовки современных работников информационной сферы активно связана с поиском и внедрением новых, интерактивных форм подготовки: деловая игра, разыгрывание ролей, анализ конкретных ситуаций (кейс-метод), активное программируемое обучение, игровое проектирование, веб-квест, тренинг, воркшоп, написание проектов и др.*

Ключевые слова: *будущие библиотекари, информационное общество, высшее образование, интенсификация учебного процесса, формы и методы обучения, педагогическое взаимодействие, информационно-образовательная среда.*

Sydorenko Alla,
Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor, Mykolaiv branch of
Kyiv National University of Culture and Arts

THE DEVELOPMENT OF FORMS OF INTENSIFICATION OF THE TRAINING OF LIBRARY SPECIALIST IN THE CONDITIONS OF SOCIAL TRANSFORMATIONS (the second half of the 20th century and the 21st century)

The purpose of the work *is to study the transformation of forms of intensification of training of future librarians in the conditions of the information society.* ***The methodology of the research*** *is to apply the methods of historical-comparative analysis, generalization.* ***The scientific novelty of the work*** *is the analysis of the use of various forms of intensification of librarians' training in the conditions of the information society in the context of the second half of the 20th century and the 21st century; the increase of knowledge about the impact of new interactive forms of education on the level of intensification of training of modern specialists in the information fild in the speciality "Information, Library and Archival Affairs".* ***Conclusions.*** *Higher education has undergone significant changes in the process of socio-cultural transformation. In the 21st century there is an active search for new forms of education and the replacement of old ones. Modern information society requires a new graduate of a higher school, able to work in various document and communication structures in conditions of the active use of information technologies, new approaches to the creation, processing, dissemination of information in the knowledge society, ready for change, to successful work in the fild. Intensification on the training of modern employees of the information sphere is associated with the search and implementation of new interactive forms of preparation: business game, role play, case studies, active programmed learning, game design, web quest, training, workshop, writing projects.*

Keywords*: future librarians, information society, higher education, intensification of the education process, forms and methods of training, pedagogical interaction, informational and educational environment.*

Актуальність теми дослідження. Проблема вдосконалення форм навчання у вищій школі для підготовки майбутніх бібліотекарів, впровадження інноваційних прийомів є актуальною в різні роки. Навчання бібліотекарів завжди вимагало цілеспрямованого підходу до формування нової генерації працівників інформаційної сфери відповідно до трансформаційних змін суспільства. Формування моделі успішного випускника вищої школи – майбутнього бібліотекаря стало неможливим без вдосконалення та впровадження нових, інноваційних форм та педагогічних технологій, трансформації бібліотечних установ в умовах інформаційного суспільства. Вивчення розвитку використання різноманітних форм навчання бібліотекарів при викладанні фахових дисциплін дозволить виявити ті форми і методи, які стали інноваційними в різні десятиліття періоду другої половини XX – XXI ст.

Аналіз останніх досліджень. Висвітленню окремих аспектів та форм інтенсифікації підготовки майбутніх бібліотекарів у вищих навчальних закладах та використанні активних методів викладання фахових дисциплін були присвячені роботи: Д. Варганової, І. Конюкової, Н. Кушнаренко, В. Мільман, М. Слободяника, А. Чачко, зарубіжних – Г. Гендіної, М. Давидової, М. Дворкіної, Ю. Зубова, А. Каптерева, С. Коготкова, О. Михалкіної, Н. Сляднєвої, Г. Стародубової та ін. Також необхідним став аналіз наукових праць вітчизняних вчених щодо розвитку інформаційно-бібліотечної освіти сучасності: В. Бабича, Н. Бачинської, Т. Новальської, Т. Павлуши, А. Соляник, О. Сербіна, І. Тимошенко, Г. Швецової-Водки, Г. Шемаєвої, Т. Ярошенко. Інтерес представляють і публікації дослідників з питань використання інтерактивних технологій в освіті: І. Голубцової, О. Гончар, Д. Джонсона, М. Левенець, Г. Луцик, Дж. Майера, К. Роджерса, Ю. Швабла, Дж. Шнайдера та ін.

Метою статті є дослідження трансформації форм інтенсифікації підготовки майбутніх фахівців-бібліотекарів в умовах інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Інтенсифікація передбачає досягнення необхідних результатів за рахунок якісних факторів, тобто за рахунок розумових можливостей особистості. Забезпечення інтенсифікації навчання – проблема досить складна. На вищу школу, що здійснює підготовку працівників інформаційної сфери, покладається відповідальність за підготовку керівного складу установ; резерву для сучасної науки; випускників, готових працювати в бібліотеках, які перетворюються на інформаційні та освітньо-культурні медіа-центри.

Основними напрямами інтенсифікації навчального процесу як фактору підвищення його інтенсивності на бібліотечних факультетах інститутів культури у другій половині XX ст. стали: проблемне навчання; алгоритмізація навчально-пізнавальної діяльності; впровадження діалогових та змагальних форм навчання; використання технічних засобів навчання. Проблемне навчання передбачало підвищення теоретичного рівня викладання спеціальних дисциплін, залучення студентів до сучасної проблематики їх майбутньої професійної діяльності. Елементи проблемного навчання використовувалися у викладанні різних спеціальних дисциплін (через проблемні лекції, у процесі обговорення питань на семінарських заняттях тощо); мало виховний ефект (виховання поваги до інтелектуального потенціалу їх майбутньої професії, залучення до пошуку бібліотекознавчої та бібліографознавчої думки, готовність до творчого рішення актуальних проблем означеної діяльності); було активно реалізовано у написанні курсових і дипломних робіт.

Алгоритмізація навчально-пізнавальної діяльності була пов’язана з раціональним способом формування професійних вмінь та навичок, виступала засобом розвитку технологічних здібностей майбутніх фахівців. Логічно побудована послідовність пізнавальних та реальних дій дозволяла шляхом вправ напрацювати певні навички та інтенсифікувати їх використання. Практичні заняття при такому підході перетворювалися в ефективну і активну форму навчання. У бібліотечно-бібліографічній діяльності велика низка типових завдань передбачала використання логічної послідовності необхідних дій для їх вирішення: соціологічні та статистичні процеси, пов’язані з вивченням документальних потоків, інформаційних потреб читачів; функціональні та технологічні аспекти бібліотечно-бібліографічної діяльності тощо.

У середині 80-х років XX ст. у навчальний процес підготовки бібліотекарів активно входять колективні форми оволодіння знаннями та вміннями: колективне написання курсових робіт, колективна форма проведення колоквіумів та заліків, ділові ігри, ситуаційні завдання. Цілий ряд практичних занять та виробнича практика були націлені на те, щоб студенти оволоділи процесами бібліотечної роботи, у тому числі і тими, які безпосередньо містили спільну діяльність з читачем або бібліотечним працівником. Рішення таких завдань досягалося відтворенням у навчальному процесі реальних ситуацій бібліотечної практики. Рішення задач здійснювалося в діадах, тріадах, або групах. Робота студентів у діадах була визначена найбільш ефективною. Оскільки педагогічне спілкування означає високу ступінь діалогічності, то слід відзначити, що в організації професійно-педагогічного спілкування зі студентами викладачі намагалися створити атмосферу діалогу. Цим і був обумовлений вибір деяких активних форм навчання кінця XX ст. серед них метод розігрування ролей, метод ситуаційних завдань, групова дискусія, тематична екскурсія, метод інциденту, ділові ігри. Їх загальною та відмінною ознакою є те, що дидактичні та виховні цілі досягаються у спільній дії учасників, що організоване викладачем як діалогічне спілкування. Масштабною колективною формою оволодіння знаннями й уміннями стали ділові ігри, які проводилися майже з усіх фахових дисциплін: «Бібліотечні фонди», «Бібліотечний сервіс», «Бібліографічна діяльність», «Бібліографія мистецтва» та ін. В його основі міститься два методи – розігрування ролей та розбір конкретних ситуацій. Висвітлюючи переваги ділових ігор, відомий вчений-психолог І. С. Кон відзначав, що завдяки умовності ігрової ситуації знімається психологічна напруга відносин учасників, підвищується їх контактність, що сприяє переформуванні міжособистісних відносин у студентському колективі.

На цей же період припадає активне використання машин для навчання та контролю знань типу КІСІ-5, КІСІ-10, класу «Акорд»[1,2,6]. Ці пристрої працювали за принципом вибіркової відповіді та використовувалися при наявності програмованих матеріалів, що могли бути розробленими за різними дисциплінами. Активно використовувалися для бібліографічних дисциплін «Бібліографічна діяльність», «Бібліографія: загальний курс», «Бібліографія суспільно-політичної літератури», «Бібліографія технічної літератури» та ін.; дисциплін «Бібліотечні каталоги», «Бібліотечні фонди». Слід зазначити, що у порівнянні з машинами КІСІ клас «Акорд» мав ряд переваг: можливість збільшити кількість питань студенту до 55; представлена на єдиному табло фіксація результатів роботи кожного студента; можливість оперативно виправляти помилки у відповідях; швидко змінювати режими роботи (залік, навчання) як групи, та і індивідуально кожного студента [1]. Але спостерігалася ще, з одного боку, боязливість викладачів, які розуміли необхідність перебудови організації занять зі спеціальних бібліотечних дисциплін, відхід від стереотипів навчання, а з іншого боку – усвідомлення щодо збільшення своїх можливостей управління груповою та індивідуальною роботою студентів. Найбільшу ж складність в організації роботи мало низьке забезпечення студентів навчально-методичними матеріалами. Це сприяло активізації підготовки провідними університетами культури та їх філій методичних рекомендацій до семінарських, практичних, лабораторних занять, самостійної роботи студентів, написанні курсових і дипломних робіт.

Відзначимо, що з середини 80-х років XX ст. вузи культури були поставлені перед рішенням комп'ютеризації навчання, використання електронної техніки, розрахованої на програмування логічних операцій. Для вирішення цієї проблеми необхідним стала перебудова навчання з кожної спеціальної дисципліни, враховуючи можливості використання нової техніки з напряму бібліотечно-бібліографічної діяльності, підвищення ефективності зворотного зв'язку і на основі цього диференціювання навчання відповідно з особливостями засвоєння матеріалу студентами. Також використання ЕОМ відкрило нові перспективи для організації самостійної роботи студентів, моделювання в ході занять проблемних ситуацій, підвищення інтересу до предмета, що вивчається тощо. Почався активний процес створення автоматизованих

систем навчання, який довів їх доцільність для формування у студентів практичних вмінь і навичок бібліотечно-бібліографічної діяльності. Прикладом може бути автоматизована система навчання бібліографічного опису, розроблена С. Д. Коготковим і О. Б. Михалкіною, 1987 р.) [1, с. 44].

До активних методів інтенсифікації навчання бібліотекарів 90-х років ХХ ст. можна віднести семінарські заняття, різні види яких знайшли застосування при підготовці майбутніх бібліотекарів: міждисциплінарний, проблемний, тематичний, орієнтований, системний, спецсемінар. Найбільше застосування отримали тематичні та системні семінари, мета яких полягала у більш глибокому знайомстві з різними проблемами, до яких має відношення дана тема. Також не можна не відзначити і таку форму, як написання дипломних робіт за замовленням бібліотек, їх захист в бібліотеках; підготовку і захист масових заходів; введення спецкурсів для студентів старших курсів, що сприяло поглибленню знань та формуванню професійних компетенцій майбутніх бібліотекарів.

На межі століть цілісна система підготовки майбутніх бібліотечних фахівців знайшла відбиття в концепції розвитку спеціальності «Бібліотекознавство і бібліографія» Харківської державної академії культури та Київського державного університету культури і мистецтв (нині Київського національного університету культури і мистецтв). Головними стратегічними цілями концепції стало оновлення змісту бібліотечної освіти шляхом введення нових спеціалізацій, навчальних дисциплін, випереджаючий характер навчання, зближення бібліотечної та інформаційної освіти на основі нових інформаційних технологій, введення та подальший розвиток дистанційної та модульної форм навчання, налагодження зв'язків з провідними навчальними закладами Європи та США [10]; пропозиції щодо введення до навчального плану дисциплін (нових або зі змінною назвою): Всесвітня історія бібліотечної справи, Історія української бібліотечної справи, Всесвітнє бібліотекознавство, Зарубіжні концепції бібліотек, Бібліотечне читачезнавство, Професіологія бібліотечно-інформаційної діяльності, Бібліотечно-інформаційне законодавство, Бібліотечний маркетинг та ін. [9]. Більша частина з яких була впроваджена у навчальні плани підготовки бібліотечних фахівців.

Бібліотекар початку ХХІ ст. відрізняється від своїх колег ХХ ст. підвищеним інтересом до впровадження нових технологій, особистій ініціативі, вивченням іноземної мови, творчим підходом, креативністю тощо. Сучасний бібліотекар – це людина медіакультури, а бібліотека розглядається як «інформаційно-освітнє ноосередовище, в якому реалізується ідея комунікації ресурсів і процесів для співпраці бібліотекаря і користувача» [12]. Отже, підготувати фахівця, спроможного відповідати потребам сучасних бібліотек можливо з урахуванням новітніх підходів до навчання.

У ХХІ ст. на Україні одним з важливих напрямків модернізації вітчизняної освіти та необхідною умовою забезпечення освітніх потреб є використання в освітньому процесі інтерактивних методів і технологій навчання. Інтерактивні методи базуються на активній взаємодії учасників навчального процесу, при цьому основа увага надається взаємодії слухачів між собою. Під час такого спілкування студенти навчаються критично мислити, приймати обґрунтовані рішення, бути більш демократичними у дискусії, змінювати свою модель поведінки і свідомо засвоювати її. Провідними формами навчання в системі вищої бібліотечної (інформаційної) освіти є взаємодія викладача і студента. «Інтерактивна педагогічна взаємодія характеризується високим ступенем інтенсивності міжособистої комунікації, обміном діяльністю, зміною видів, форм та прийомів, цілеспрямованою рефлексією учасників своєї діяльності» [4, с. 32].

У практиці підготовки фахівців – майбутніх працівників інформаційної сфери у ХХІ ст. значна увага приділяється використанню таких інтерактивних методів навчання: ділова гра, розігрування ролей, аналіз конкретних ситуацій (кейс-метод), активне програмоване навчання, проблемна лекція, тренінг, ярмарка ідей, веб-квест, захист проектів, обговорення проблем у загальному колі, круглий стіл, логічний ланцюжок, воркшоп, дискусії, робота у малих групах, індивідуальні завдання тощо. Ці методи навчання стимулюють інтерес до

занять, активізують сприймання навчального матеріалу, сприяють розвитку творчого мислення студентів, зміни моделі поведінки, свідомого засвоєння її. Активні методи застосовуються у вивченні професійно-орієнтованих дисциплін майбутніми працівниками інформаційної сфери, адже динамічні зміни у соціально-культурному середовищі вимагають інтенсивного навчання. Так, у Відокремленому підрозділу «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв» (ВП «МФ КНУКіМ») створюються умови для впровадження інтерактивних методів при підготовці майбутніх менеджерів бібліотечно-інформаційної діяльності при викладанні дисциплін «Бібліотечне фондознавство», «Соціальні комунікації», «Консервація і збереження документів», «Бібліотечне краєзнавство», «Бібліотечна професіологія», «Ділові комунікації в інформаційній сфері», «Реклама інформаційних ресурсів», «Інноваційно-методична робота в бібліотеці» тощо. Так, Гич Г. М., к.п.н., доцентом Миколаївської філії, була впроваджена у практику вищої бібліотечно-інформаційної освіти тренінгова методика формування позитивної професійної настанови бібліотекарів як форма активного організаційно-дидактичного навчання. Авторський метод спрямований на формування конативного, поведінкового рівня діяльності, оскільки дослідження настанов студентів засвідчило наявність позитивної системи професійних пріоритетів на когнітивному (інтелектуально-теоретичному) рівні [3].

Активно застосовується автором статті кейс-метод (аналіз конкретних ситуацій) при викладанні дисципліни «Бібліотечне фондознавство». Досвід його використання довів здатність студенів до проведення аналізу, діагностики проблеми, використанні теоретичного матеріалу, критичного мислення, діалогу під час знайдення управлінського рішення тощо. Основні завдання методики кейс-методу визначені у публікації І. Демешко: набути нових знань; виокремлювати головне й оцінювати основні події чи питання; показати свою компетентність та здатність працювати з літературою; розвивати вміння спілкуватися; удосконалювати творчі здібності; поглиблювати відповідальність за свою роботу, впевненість у собі; уміти налагодити контакт у колективі [5]. Серед достатньо нових форм автором статті розроблений веб-квест та воркшоп з дисципліни «Інноваційно-методична робота в бібліотеці». Використання WEB-квесту має ряд переваг: підвищується мотивація студентів до вивчення курсу, і до використання комп'ютерних технологій у навчальній діяльності; набуваються навички науково-дослідної діяльності і роботи з інформацією, навички публічних виступів; розвиваються навички командного вирішення проблем. Формат воркшопа розглядається як нова форма навчального заняття, як майданчик для реалізації нових ідей у студентських проектах; розвиває компетенції студентів.

Цікавими формами інтенсифікації підготовки майбутніх бібліотекарів ВП «МФ КНУКіМ» стала участь студентів – майбутніх фахівців інформаційної сфери у практично-орієнтованих, творчих, інформаційних та дослідницьких проектах, серед яких участь у «Ярмарці ідей»; створенні буктрейлерів; підготовці продуктів для віртуального середовища та формування іміджу професії сучасного бібліотекаря; участь у предметних конференціях, «круглих столах», волонтерській діяльності в бібліотеках та в міських соціальних проектах тощо. Така підготовка майбутніх менеджерів бібліотечно-інформаційної діяльності співзвучна з інноваційною моделлю освіти, висвітленою Г. Шемаєвою, серед основних аспектів якої проходить трансфер освітніх технологій [11]. Активних змін набула така форма навчання як лекція. Сьогодні це проблемна лекція, лекція-візуалізація, яка навчає перетворювати усну і письмову інформацію у візуальну форму, що формує у студентів професійне мислення з урахуванням виділення найбільш значимих елементів змісту. Дослідники називають процес візуалізації згортанням розумових змістів (включаючи різні види інформації) у наочний образ. Будучи сприйнятий, цей образ може бути розгорнутий і служити опорою для розумових і практичних дій [7]. Так як більшість людей – аудіовізуали, то і для студентів, наголошують І. Трубавіна та А. Рижкова, необхідним стає підготовка не тільки електронних підручників, а й аудіокниг-підручників [8], що може бути використано і для підготовки майбутніх фахівців за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Таким чином, використання активних методів навчання майбутніх фахівців інформаційної сфери реалізується при наступних умовах: моніторинг особистісних особливостей та професійної направленості студентів; використання принципів активного соціально-психологічного навчання у навчальній та поза навчальній діяльності; створення діалогічного простору в організації навчального процесу; формування готовності викладачів (психологічної, технологічної) до використання активних методів навчання, що направлені на розвиток внутрішньої активності студентів тощо. Адже на сучасному етапі від майбутніх фахівців бібліотечної сфери вимагається ділова активність, готовність до змін, творчий підхід, бажання інтенсифікувати свою працю з використанням інформаційних технологій тощо. Ці та інші якості, сучасні фахові компетенції необхідно формувати в навчальному процесі, у повсякденній навчально-пізнавальній діяльності студентів.

Висновки. Отже, на основі проведеного дослідження можна зазначити, що шляхами інтенсифікації підготовки майбутніх бібліотекарів є: розробка та оновлення підручників і навчальних посібників, збірок вправ і ситуацій з курсу; наповнення змісту лекцій, практичних актуальним матеріалом та удосконалення їх методики (з використанням інтерактивних освітніх методів, комп'ютерних технологій); оптимізація зворотного зв'язку зі студентами; створення навчальних центрів (або використання вже діючих) на базі провідних бібліотек регіону для проведення практичних занять та виробничої практики студентів; формування психологічної готовності студентів до діалогу; використання мультимедійних засобів навчання; гнучкість викладання, врахування складу аудиторії. Інтерактивні методи навчання заохочують студентів до безпосередньої активності та дозволяють поглиблювати знання у практичній діяльності, сприяють інтенсифікації та оптимізації навчального процесу, допомагають студентам навчитися вирішувати проблеми, дискутувати, відстоювати свою точку зору; бути більш впевненими та незалежними. Активні методи у викладанні фахових дисциплін для майбутніх працівників інформаційної сфери стали використовуватися сміливіше та різноманітніше. Ця тенденція характерна і для XX ст. і для XXI ст. Ближня перспектива щодо використання активних методів навчання вимагає їх оновлення як за змістом, так і формою, застування нових інтерактивних форм (приміром, коучингу, який передбачає вмотивовану взаємодію і спільний пошук рішень зі студентами), орієнтацію окремих видів навчальних завдань на виконання конкретних замовлень бібліотек, подальший розвиток діалогових форм опрацювання теоретичних знань, висвітлення набутого досвіду у фахових виданнях.

Список використаних джерел

1. Активные методы преподавания специальных дисциплин на библиотечных факультетах вузов культуры: межвуз. сб. науч. тр. Москва, 1987. 160 с.

2. Активные формы и методы обучения в вузах культуры : науч.-метод. реком. / Николаевский филиал Киевского государственного института культуры. Николаев, 1989. 77 с.

3. Гич Г. М. Професійні настанови бібліотекарів як фактор впливу на формування читацької аудиторії публічних бібліотек : автореф. дис…. к.п.н., спец. 07.00.08. Київ : КНУКіМ, 2001. 21 с.

4. Гончар О. В. Форми і методи педагогічної взаємодії учасників навчального процесу в системі вищої школи другої половини XX століття. Педагогічні науки. 2011. Вип. 2. С. 49-54.

5. Демешко І. Застосування інноваційної методики в курсі «Інформаційно-аналітична діяльність». Наукові записки Кіровоградського державного пед. університету. Серія: Педагогічні науки. 2016. №147. С. 57-62.

6. Карты программированного машинного контроля по курсу «Алфавитный каталог» и методические указания к их использованию / сост.: П. Е. Коломиец, Э. И. Рудая, Т. Г. Горбачевская и др. Київ : КГИК, 1987. 32 с.

7. Лекция визуализация. URL: http://helpiks.org/8-78991.html. (дата звернення: квітень 2018).

8. Трубавіна І. М., Рижкова А. Ю. Інтенсифікація навчання студентів у ВНЗ як основа вимог до оновлення підручників. URL: http://ipvid.org.ua/upload/iblock/a29/a2901dfb7f5da0a52d3aaadcee63c75b.pdf(дата звернення: квітень 2018).

9. Чачко А. Концепція кафедри бібліотекознавства: основні положення та коментар. Вісник Книжкової палати. 1999. №4. С. 21-23.

10. Шейко В., Кушнаренко Н. Підготовка нової генерації бібліотечних фахівців: стан та перспективи. Вісник Книжкової палати. 1999. №4. С. 19-21.

11. Шемаєва А. В. Інноваційна модель бібліотечної освіти: перспектива реалізації. Вісник ХДАК : зб. наук. пр. Харків, 2013. Вип.40. С. 42-48.

12. Шуляр В. Медіаосвіта: стратегія й тактика співпраці медіапедагогів і бібліотекарів. Від медіаграмотності до медіакультури: стратегії, проблеми, перспективи: тези доповідей міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Миколаїв, 27 квіт. 2016 р.). Миколаїв: ОІППО, 2016. С.116-118.

References

1. Active methods of teaching special disciplines at the library faculties of universities of culture. (1987). interuniversity Sat scientific papers. . Moscow [in Russian].

2. Active forms and methods of teaching in higher educational institutions of culture (1989). scientific-method. the river. Mykolaiv [in Ukrainian].

3. Hych H.M. (2001). Professional guidelines of librarians as a factor influencing the formation of the readership of public libraries. Candidat's tesis. Kyiv: Kyivskyi natsionalnyi universytet kultury i mystetstv [in Ukrainian].

4. Honchar O. V. (2011). Forms and methods of pedagogical interaction of participants in the educational process in the system of higher education of the second half of the twentieth century. Pedahohichni nauky, 2. 49-54 [in Ukrainian].

5. Demeshko I. (2016). Application of innovative methodology in the course «Informational and analytical activity». Scientific notes of the Kirovograd State Ped. the university. Series: Pedahohichni nauky, 147, 57-62. [in Ukrainian].

6. Programmed machine control cards for the course «Alphabetical Catalog» and guidelines for their use (1987). Kyiv [in Ukrainian].

7. Lecture visualization. Retrieved from http://helpiks.org/8-78991.html [in Ukrainian].

8. Trubavina I. M. & Ryzhkova, A.Yu. Intensification of students' training in higher educational institutions as the basis for the requirements for updating textbooks. Retrieved from http://ipvid.org.ua/upload/iblock/a29/a2901dfb7f5da0a52d3aaadcee63c75b.pdf [in Ukrainian].

9. Chachko A. (1999). The concept of the Department of Library Science: the main provisions and commentary. Visn. Knyzh. Palaty, 4, 21-23 [in Ukrainian].

10. Sheiko V. & Kushnarenko, N. (1999). Preparation of a new generation of library specialists: state and perspectives. Visn. Knyzh. Palaty, 4, 19-21 [in Ukrainian].

11. Shemaieva A. V. (2013). Innovative model of library education: the prospect of implementation. Visnyk KhDAK : zb. nauk. pr. Vyp. 40, pp. 42-48. Kharkiv [in Ukrainian].

12. Shuliar V. (2016). Media education: the strategy and tactics of cooperation between media educators and librarians. «From media literacy to media culture: strategies, problems, prospects»: abstracts international science-practice internet conf. (pp. 116-118). Mykolaiv [in Ukrainian].

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. АРХІВОЗНАВСТВО

УДК (316.2+316.7):002

Komova Maria,
Candidate of Philological Sciences (Ph. D.)
Associate professor at the Department
of Social Communication and Information Science
Lviv Polytechnic National University
maria.komova@gmail.com
http://orcid.org/0000-0002-4115-3690

FACTORS OF THE MASS COMMUNICATION DOCUMENT FUNCTIONING IN SOCIAL AND CULTURAL SPACE

The purpose of the article *is to determine the factors of the mass communication document functioning in social and cultural space.* ***The methodology*** *consists of using general scientific approaches and unique methods, such as analysis, synthesis, logical approach, the method of research results visualization. The application of analytical and synthetic, valid methods has made it possible to determine the main components of the methodology of mass media model development, to substantiate the principles of constructing a holistic concept of the mass communication document functioning. Using the method of the research results visualization, the facet structure of the methodology for developing a mass media model, the systemic role of the mass media in the cycle of social transformations have been made apparent.* ***The scientific novelty*** *of the work is that the factors of the mass communication document functioning in the social and cultural space have been established in the paper.* ***Conclusions****. The development of a holistic concept of the mass communication document performing in the social and cultural area implies the need to consider the context of the mass communication document functioning using a synergistic approach to determining the role and place of the mass communication document in social transformations; consider the content of the mass communication document as a complex structural and dynamic narrative; consider the evolution of multiculturalism of the society.*

Key words: *document, mass communication document, mass media, factual information, documentary information.*

Комова Марія Василівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Національного університету «Львівська політехніка»

ЧИННИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАСОВОКОМУНІКАЦІЙНОГО ДОКУМЕНТА В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

Метою роботи *є визначення чинників функціонування масовокомунікаційного документа в соціокультурному просторі.* ***Методологія дослідження*** *полягає у використанні загальнонаукових методів і спеціальних методик: аналізу, синтезу, логічного методу, методу візуалізації результатів дослідження. Застосування аналітико-синтетичного, логічного методів дало змогу встановити головні компоненти методології розроблення моделі мас-медіа, обґрунтувати засади побудови цілісної концепції функціонування масовокомунікаційного документа. За допомогою методу візуалізації результатів дослідження було унаочненно фасетну структуру методології розроблення моделі мас-медіа, системну роль мас-медіа в циклі соціальних трансформацій.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в тому, що в статті встановлено чинники функціонування масовокомунікаційного*

© *Комова М.В.*

документа в соціокультурному просторі. ***Висновки.*** *Формування цілісної концепції функціонування масовокомунікаційного документа в соціокультурному просторі передбачає необхідність: враховувати контекст функціонування масовокомунікаційного документа, використовуючи синергетичний підхід до визначення ролі і місця масовокомунікаційного документа в суспільних трансформаціях; розглядати контент масовокомунікаційного документа як складний структурний і динамічний наратив; враховувати еволюцію мультикультурності суспільства.*

Ключові слова: *документ, масовокомунікаційний документ, мас-медіа, фактологічна інформація, документальна інформація.*

Комова Мария Васильевна,
кандидат филологических наук, доцент,
доцент кафедры социальных коммуникаций и информационной деятельности
Национального университета «Львовская политехника»

ФАКТОРЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МАССОВОКОММУНИКАЦИОННОГО ДОКУМЕНТА В СОЦИОКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Целью работы *является определение факторов функционирования массовокоммуникационного документа в социокультурном пространстве.* ***Методология исследования*** *заключается в использовании общенаучных методов и специальных методик: анализа, синтеза, логического метода, метода визуализации результатов исследования. Применение аналитико-синтетического, логического методов позволило установить главные компоненты методологии разработки модели СМИ, обосновать главные принципы построения целостной концепции функционирования массовокоммуникационного документа. С помощью метода визуализации результатов исследования было наглядно представлено фасетную структуру методологии разработки модели СМИ, системную роль масс-медиа в цикле социальных трансформаций.* ***Научная новизна*** *работы заключается в том, что в статье установлены факторы функционирования массовокоммуникационного документа в социокультурном пространстве.* ***Выводы.*** *Формирование целостной концепции функционирования массовокоммуникационного документа в социокультурном пространстве предполагает необходимость: учитывать контекст функционирования масовокомуникацийного документа, используя синергетический подход к определению роли и места массовокоммуникационного документа в общественных трансформациях; рассматривать контент массовокоммуникационного документа как сложный структурный и динамический нарратив; учитывать эволюцию мультикультурности общества.*

Ключевые слова: *документ, массовокоммуникационний документ, масс-медиа, фактологическая информация, документальная информация.*

Relevance of the research topic. The systemic nature of the scientific research suggests that the development of social communication models of a particular issue should include not only the relevant scientific aspects, but also the contexts of the analysis of the prospects of social practice and determination of social values, including the analysis of potential opportunities for the values-based attitude of audience to the type of communication being analyzed [2]. To build a holistic concept of the mass communication document functioning in the social and cultural space, it is necessary to determine the key strategic parameters of the issue [1, p. 34-46]. *The purpose of the work* is to determine the factors of the mass communication document functioning in social and cultural space. *To achieve the purpose, the main objectives* are to determine the key components of the methodology of a mass media model development, to establish external, internal and audience-related aspects of the mass communication document functioning.

Analysis of recent research and publications. Present-day publications speak for a deep and consistent interest in the philosophical, ontological, and epistemological context of social-communicative issues and the application of theoretical developments in solving pragmatic tasks. An im-

portant segment of foreign documentary science is the study of typological peculiarities of documents. Typological peculiarities of audiovisual documents have allowed multidimensional use of documented information as a proof or an argument in proving the theories in various fields of knowledge. A characteristic feature of research is the choice of non-traditional, original facets of documentary information as the object of research.

Marc R.H. Kosciejew, investigating the functional typological peculiarities of administrative documents suggested the theory of the conceptual basis of documentation. The works by Bernd Frohmann, Michel Foucault, Bruno Latour, Hannah Arendt, Ian Hacking have become the methodological basis for the study. According to M.R.H. Kosciejew, the essence of the theory of conceptual basis of documentation consists in the following interpretation: the concept of conscious selection of information recorded in the document is the reproduction of social relations, other phenomena of social life. The author considers the information to be an important component of the document. While studying the essence of the documentation, M.R.H. Kosciejew points out the connection between the concepts of "information" and "document", which is manifested in the inextricable combination of the semantic and material components of the document: information is created, stabilized and materialized in the document. According to the author, if information can be created then it can be controlled, deployed, applied, recorded, managed and used in many different ways, in different settings and for various purposes. Thus, according to the researcher, the theory of the conceptual framework of documentation highlights the central role of documentation in the creation, stabilization, materialization and emergence of information, as well as demonstrates the possibilities of using this structure in the study of various phenomena in various contexts [13].

Ulrika Kjellman studies functioning of the photographic documents in the field of research on physical anthropology and biology. The main methodology for studying photography as a tool for documenting to prove the existence of racial variations among human species – is the functional and descriptive analysis of photographic material collected by the Swedish State Institute of Race Biology from 1922 to 1958. The heterogeneous informative and scientific value of photographs as a documentary source in scientific practice, which depends on the type of the very photographs and the area of use [12], has been revealed.

Roswitha Skare's object of research is such a kind of traditional documents as the films of classical silent cinema, but in terms of an example of non-standardized documents. Taking the concept of paratext by French literary critic Gérard Genette as the methodological basis, the researcher studies paratextual features of the information presentation in the first full-length documentary film of silent movies times "Nanook from the North" released in 1922. The elements present in the film that were ignored in most of the academic works have been investigated, which proves the extremely changeable perception of the film peculiar to that time as an original or authentic document, which must conform to clear rules. The concept of paratext provided the vocabulary and the variant of classification of internal (French péritexte) and external (French épitexte) elements of documents, and made it possible to systematize the essential elements of the silent movie that reproduces the evolution of development of a cinematographic document [15].

Having conducted a national survey of the key information needs of law enforcement officers and affected citizens, L. Westbrook provides recommendations on improving the information content of law enforcement documents and their effectiveness. The priority features of the content have been defined: simplicity of presentation, specificity of presentation, availability of certificates about services of non-law enforcement bodies, which may be needed to meet the urgent needs of victims in critical situations [17].

Kristina Sundberg and Ulrika Kjellman believe that tattoos (as well as archival records / documents) can be viewed as personal documents about life's journey, experiences, status and activities, can have many varieties and perform various functions. Tattoos serve as a bank of memories and evidence of a person's life. Body tattoos can be viewed as an archive that perpetuates and symbolizes events and relationships, which a person had in his/her life. These images are reproduced in connection with a specific social and cultural context. The design and meaning

of tattoos of Russian / Soviet prisoners have been taken as a reference database of the research [14]. Using the semiotic analysis, which contextually reveals these images, the authors attempt to interpret the meaning of the tattoo. Researchers argue that tattoos can be viewed as an individual-related document that reflects his/her life and a particular social and cultural context. Like documents, they give a person substantial evidence of his/her status in a criminal situation. They also function as an individual's memory of events and relationships, and help to create and preserve identity. The tattoo is interpreted as a document that may represent a criticism of a dominant society or simply a voice of alienation. According to scientists, tattoos can be considered as memorable documents, announcing a new type of material for information and archival research [16].

G. Grenersen examines the terminology of the theory of documents and documentation in the context of peculiarities of national cultures. The author uses the interdisciplinary methodology, considering the terminology of the theory of documents and information in the context of Saami linguistics. Oral tales, legends, traditional songs and tracks in the landscape are considered as documentary evidence of the Saami and other indigenous peoples' culture. Different approaches to the interpretation and understanding of the specific content of information in local documents have been presented. Indigenous ways of documenting have been accepted as evidence proving ownership or the right to widely use land resources. When there are no written documents, verbal evidence and the landscape itself can be considered as documenting traditional use and are accepted as evidence in higher courts in Norway and Canada. The Saami understanding of the document originally complements the scientific approach to the interpretation of the notion of document through the use of nominative linguistic resources of the natural phenomenon as the main form of information [11].

Presentation of the main material. The development of an effective model of mass media development is a complex, multilevel task, the solution of which is at the intersection of the system of scientific theories. This complex includes scientific theories, which, with the mass media as the only object of study but various subjects of research, form an integrated methodology for developing a mass media model: a complex issue of the typology that studies the media system; bodies that produce them; genres; editions; content characteristics of publications; the audience; a complex issue of the ideology of media management that studies the correctness of editorial desiderata; canonicity of classical structures of editions; technology of financing; a complex problem of technology of journalistic practice, which studies the limits of creative competencies of a journalist; the level of individual journalistic skills; the ethics of relationships in publishing houses (Fig. 1).

In line with the scientific study of the theoretical problem of functioning of documentary and factual information in the social and cultural space is the solution to the first of these issues - the complex issue of typology, which is based on the basic platforms:

- firstly, the study of typological and functional characteristics of the phenomena of the "document" and the "fact" in terms of the strategy of mass communication documents development;

- secondly, finding out the influence of the "third wave" of the technological revolution according to A. Toffler - a key basis for structural transformations - on the evolution of the document created in the process of mass media activities.

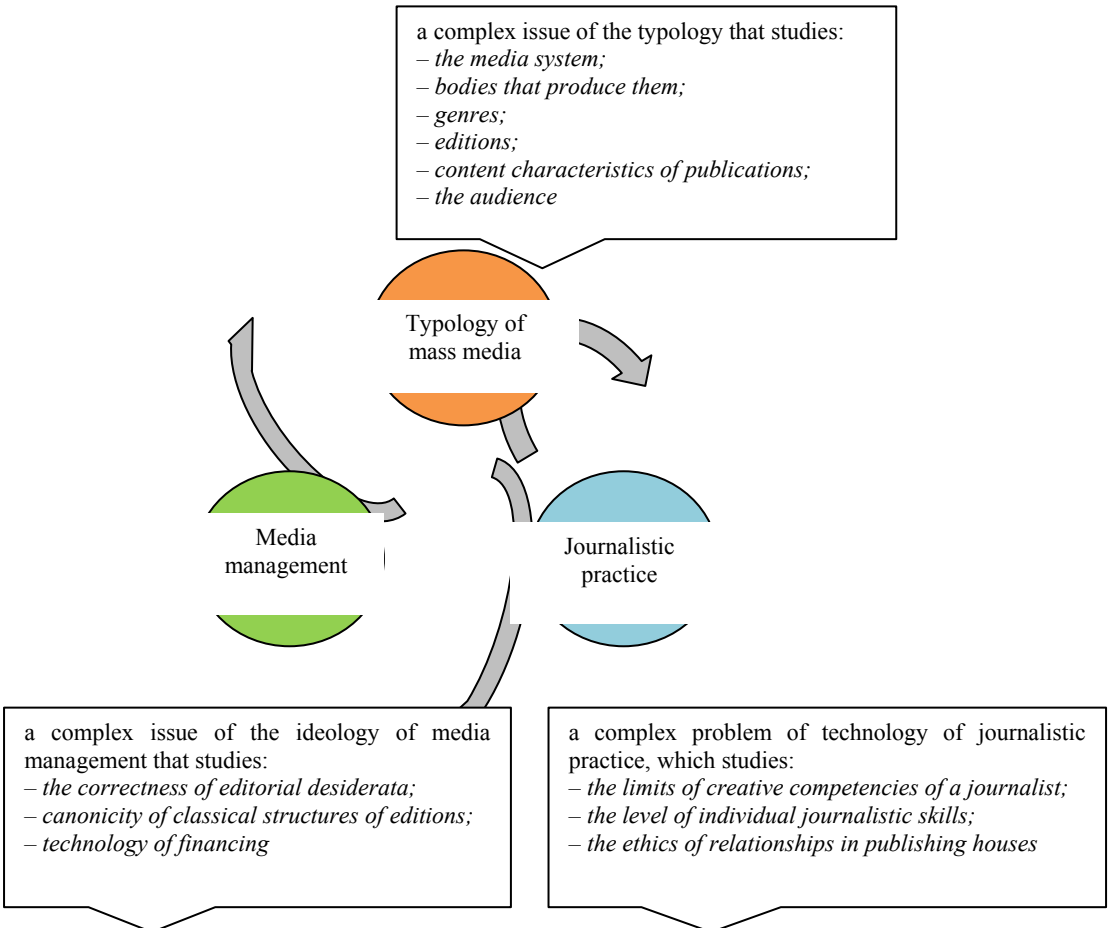

Fig. 1. Integrated methodology for developing a mass media model

The construction of a functional-target model of the mass communication document based on these platforms complements the foundations of the document's theory; in particular, it provides an opportunity to re-interpret contemporary problems of the mass media as a type of documents. Accordingly, we distinguish three determinants in creating a holistic concept of the mass communication document functioning in the social and cultural space.

An external factor, which considers the context of the mass communication document functioning, in particular, uses a synergistic approach to determining the role and place of the mass communication document in social transformations. The synergetic approach that adheres to the principles of the integrity of the world, the commonness of the laws of development of all levels of material and spiritual organization, nonlinearity (multivariance, optionality) and irreversibility, the deep relationship between chaos and order, randomness and necessity, is the basis of systematicity in determination of the place and role of mass-media in such a complex open system as social transformations. German physicist H. Haken emphasizes the coherence of interaction of the parts in the formation of the structure as a whole [7; 8].

By extrapolating the synergetic approach to the activity of the mass media, we can trace the systemic, cyclic and integrated nature of causal phenomena in the process of social transformations and the role of mass media there as an organic component (Fig. 2).

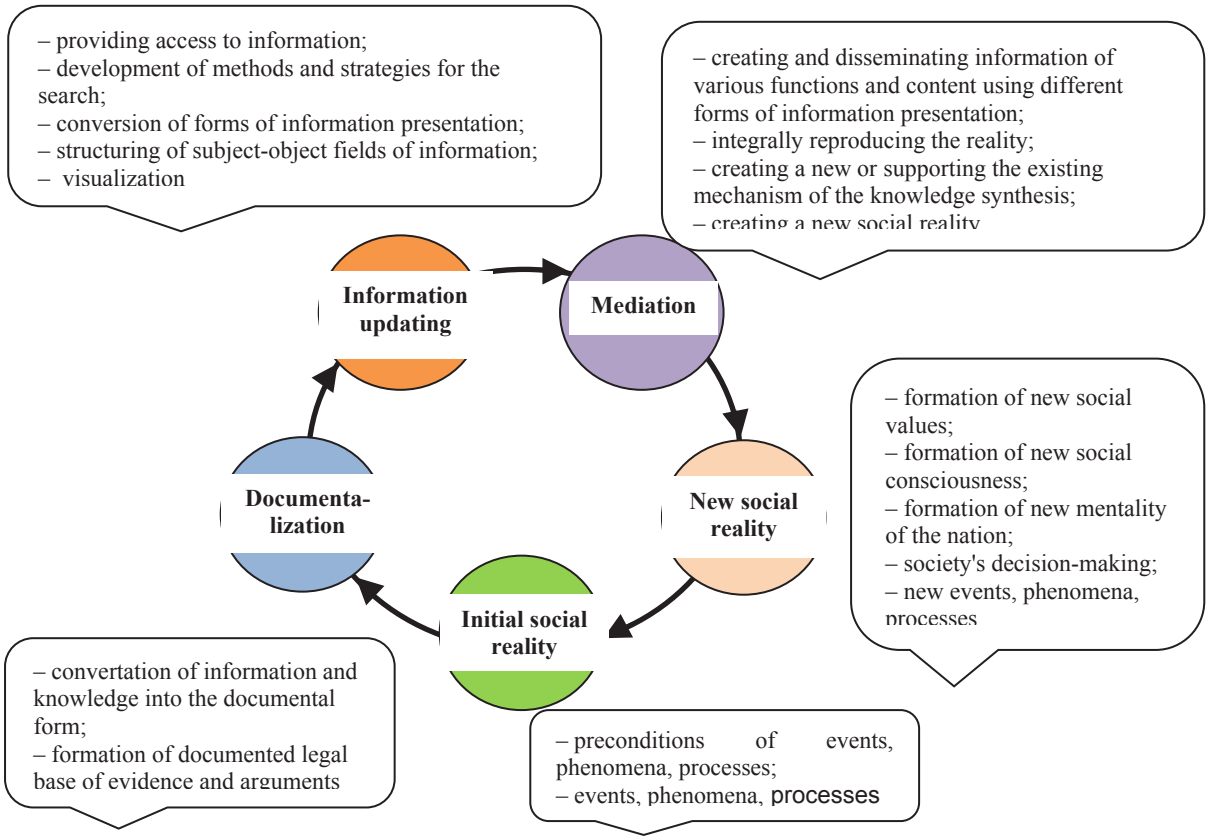

Fig. 2 Systemic role of mass media in the social transformations cycle

The initial social reality, which is made of the facts of objective reality (events, phenomena, processes), are the triggers for the inclusion of mass media in the processes of social interaction. All processes of social interaction (documentalization, information updating, mediation) are realized with direct participation of the mass media, because:

- among the whole variety of facts of objective reality (events, phenomena, processes), the heritage of social memory and public interest in the spatial and temporal dimension are only those that are covered by the documentalization process, in particular intellectual, communication, aesthetic, technological resources of the mass media;

- among the whole variety of documented facts of objective reality the communicative act includes the circulation of information, updated by mass media by providing access to information, development of methods and strategies for the search, conversion of forms of information presentation on social communication channels, structuring of subject-object fields of information, visualization; features of subject-object fields in the activities of mass media are realized within the documentary-interpretational and factual-interpretational fields;

- the potential of mediation generates a new social reality by creating and disseminating information of various functions and content using different forms of information presentation, integrally reproducing the reality, creating a new or supporting the existing mechanism of the knowledge synthesis.

Thus, all the documentary and interpretational potential of the mass media, realized during social interaction, is aimed at achieving a new social reality through the formation of new social values, new social consciousness, new mentality of the nation. In their synergetic mechanism, these factors determine the extremely important phenomenon of social transformations - society's decision-making, creating new events, phenomena, processes and, thus, creating a new social reality.

It is within the theory of self-organization of complex systems that one should consider the social purpose of the mass communication document. The object of the mass media studying is the society in all its diversity, which is typical of changes, importance and scale, which depends on the importance and scale of the factors of influence, mistakes in management. Mass-media, studying the origin, development and principles of organization creation (the essence of the phenomenon), occupy key positions in the system of social relations in performance of the following tasks: formation of the society as a complex whole with properties, which any of its parts possesses; the use of common approaches applied to many systems during the analytical processing of information about phenomena, where more intense external influences lead to a qualitatively new behavior of the system of social relations; establishment of a balance of public opinion with a transition from simple to complex, from lower to higher; formation and preservation of good organization, order in public relations; analysis of complex social processes of different nature, using new technological possibilities for that purpose.

A vivid example of the use of synergetic understanding of the realities of mass media practice is the interpretation of the essential nature of the technological convergence of the document as a communication product. A. Toffler's theory of the «third wave» implies the mandatory consideration of communication and technological transformations in social communications [5; 6]. Communication and technological transformations are vividly manifested as innovations in the internal functions of the individual mass media: it generates technological changes - that is why the problem of an individual strategy, individual line of behavior, individual innovation mood arises, due to which, no doubt, a strategic player works in his own target field, rarely becomes the target of strategies imposed by competitors.

The well-established ideological trends of understanding of the A. Toffler's theory of the «third wave» as the basis of technological revolution and technological convergence of the document as a communication product should be subjected to quite reasonable skepticism [4, p. 40 - 43]. If you analyze the discussions, the business endeavors and business aspirations are fixated exclusively on electronic technology and some forms of technological products, fatalistic ideas that fenced off the attention of researchers from new communication capabilities of real publishing management. Interpretation of transformations in the era of technological revolution purely as the technical transformations moves away the society from understanding the «third wave» as a phenomenon of primarily cultural and spiritual process.

A key attribute of the technological revolution in the media sphere will then be co-creation, cooperation of all actors on a unifying value basis. In this case, the conceptual platform of media management technologies will seem to be synonymous with the abilities to operate the latest tools in journalistic practice. This will redirect the attention from technological means to the cultural and spiritual synergy of the media product, which can equally well be a printed document, and its electronic version - any social communication product (message, blog, media).

A synergistic, not a technological approach to social transformation opens up new communication and distribution opportunities. In the context of intellectual, creative, organizational efforts, transformational perturbations of a systemic nature may bring the mass media in the field of creating the mass communication document as an information product to a qualitatively better level compared to the level of contemporary discussions.

An internal factor considers the content of the mass communication document as a complex structural and dynamic narrative. The context of technological transformations forced us to offer a completely fresh approach to the mass media in modern scientific discourse as a dynamic narrative with complex structure. The challenge of updating the narratological discourse in the analyzed context is not accidental, since the study of media strategies under the conditions of synergetic transformations is largely conditioned by new possibilities of multiple theoretical modifications of the modern research process [10].

In the dynamic processes of human development, certain modes of cognition of reality, models of their expression in the narrative discourse are being formed. These models of narratives, through the use of social and communication

technologies, presentation of factual information, imposed certain limits on the perception of realities by the society [9]. At the same time, the global system-forming model of the consideration and use of any experience should serve us as the initial analytical position of the media narrative. The development of narratological concepts becomes fully justified in view of its ability to maximally assimilate another's identity and thereby provide conditional resistance to its own synergistic space.

The issue of "transition" typically determines the peculiarity of the current discourse. Jostein Gaarder, the author of the metanarrative theory, came into the communication practice not as a publicist, an expert, or an artist in words; he avoided the stages of studies and exercises in the skill of writing. Childish in their form, however, universal in content issues, mysteries of the inner universe of a person, the problem of existence here-and-now and everywhere-and-always - this is only a part of what makes the basis of a certain time space from Jostein Gaarder's standpoints [3]. Consequently, there is no issue of the sense of existence; there are contexts of ways and forms of giving specificity, harmony and perfection to this existence. Therefore, we consider synchronization of the planes of time and space, the projection on to the psychological aspects of comprehension of the nature of modern audience to be topical for the mass media as a narratological phenomenon.

Audience-related factor that determines the need to consider the evolution of multiculturality of the society. The conflict of generations - and especially in the synergetic and technological dimension – leads, in the communicative sense, to the isolation of the audience, which is the bearer of technological perfection, the apologist of technicalization of social communications. Therefore, "third wave" in the mass consciousness is associated with the syndrome of "e-literacy", i.e. with such a way of the document phenomenon development when it, mastering high technology, is a direct factor of multiculturality of the society. We will ignore the trivial globalization, we will consider it to be "a mysterious unusualness", since it was globalization that led only to changes in the way of life of the global community.

Amorphous globalization does not add dynamics to stratified development, but a specific branch content of life. Therefore, the strategic value of the transformational aspects of the document phenomenon manifests itself in "electronic literacy", in that twist of the "third wave", through which the movement of mankind from the incunabula to the era of communication technology took only half a millennium, while the path from the first communication capabilities of mankind to the recorded communication creations - books - took several thousand years. Electronic literacy requires a new look at the processes of technologization of communication capabilities of societies, within which there are purely human dimensions of documentation culture.

Conclusions. The development of a holistic concept of the mass communication document functioning in the social and cultural space implies the need to consider the context of the mass communication document functioning using a synergistic approach to determining the role and place of the mass communication document in social transformations; consider the content of the mass communication document as a complex structural and dynamic narrative; consider the evolution of multiculturalism of the society.

The total dominance raises the issue of the content of the mass communication document as a synergetic and technological cultural phenomenon, the ultimate goals of the creation of which can be achieved through a specific strategy menu. The development and implementation of mass media content formation strategies features of the managerial phenomenon, which predetermines its special applied significance in influencing public consciousness, the formation of mass public opinion, and determination of electoral priorities. These intellectual, cognitive, social and communicative features transform the phenomenon of media content into a managerial phenomenon.

Список використаних джерел

1. Александер Дж. Нові теоретичні напрями в соціології // Філософська і соціологічна думка. 1992. № 2. С. 121.

2. Золяк В. В. Функціональні характеристики контентної конвергенції засобів масової комунікації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 27.00.01 «Теорія та історія соціальних комунікацій» Київ, 2009. 19 с.

3. Мацевко-Бекерська Л. Наратив як засіб організації просторово-часової конфігурації літературного твору. URL : http://www.lnu.edu.ua/faculty/inomov.new/Visnyk/visnyk/Visnyk_18/articles/6Matsevko.pdf

4. Потятиник Б. Медіа : ключі до розуміння Львів : ПАІС, 2004. 312 с.

5. Рецепт успеха в условиях информационного взрыва : интервью с А. М. Кондаковым // Книжная индустрия. 2010. № 10 (82). С. 50 – 53.

6. Тоффлер Э. Третья волна. Москва : АСТ, 2004. 261 с.

7. Хакен Г. Синергетика Москва : Мир, 1980. 404 с.

8. Хакен Г. Синергетика как мост между естественными и социальными науками // Синергетическая парадигма. Москва, 2003. С. 106 – 123.

9. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / пер. з англ. В. Старка. Київ : Вид. дім «КМА», 2011. 242 с.

10. Fludernik M. Towards a 'Natural Narratology'. London; N.Y. : Routledge, 1996.

11. Grenersen G., Kemi K., Nilsen St. Landscapes as documents: The relationship between traditional Sámi terminology and the concepts of document and documentation // Journal of Documentation. 2016. Vol. 72 (6). P. 1181–1196.

12. Kjellman U. To document the undocumentable: Photography in the scientific practice of physical anthropology and race biology // Journal of Documentation. Vol. 72 (5). P. 813–831.

13. Kosciejew M.R.H. Disciplinary documentation in Apartheid South Africa: A conceptual framework of documents, associated practices, and their effects // Journal of Documentation. 2015. Vol. 71 (1). P. 96–115.

14. Russian Criminal Tattoo Archive / FUEL. Retrieved from http://fuel-design.com/russian-criminal-tattoo-archive/drawings/

15. Skare R. Nanook of the North (USA, 1922/1947/1976/1998) and film exhibition in the classical silent era : A document unbounded? // Journal of Documentation. 2016. Vol.72 (5). P. 916–929.

16. Sundberg K., Kjellman U. The tattoo as a document // Journal of Documentation. 2018. Vol. 74 (1). P. 18–35.

17. Westbrook L. Guidelines for mandated documents: Law enforcement and intimate partner violence survivors // Journal of Documentation. 2015. Vol. 71 (1). P. 25–51.

References

1. Aleksander Dzh. (1992). New theoretical directions in sociology. Filosofska i sotsiolohichna dumka. 2, 121. [in Ukrainian]

2. Zoliak V. V. (2009). Functional characteristics of the content convergence of mass communication. : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 27.00.01 «Teoriia ta istoriia sotsialnykh komunikatsii» Kyiv, Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka. [in Ukrainian]

3. Matsevko-Bekerska L. Narratives as a means of organizing spatial-temporal configurations of a literary work. Retrieved from http://www.lnu.edu.ua/faculty/inomov.new/Visnyk/visnyk/Visnyk_18/articles/6Matsevko.pdf [in Ukrainian]

4. Potiatynyk B. (2004). Media: Keys to Understanding. Lviv : PAIS. [in Ukrainian]

5. The recipe for success in an information explosion. Interv'yu s A. N. Kondakovym (2010). Knyzhnaia yndustryia. 10 (82), 50 – 53. [in Russian]

6. Toffler Э. (2004.). The Third Wave. Moskva, ACT. [in Russian]

7. Khaken H. (1980). Synergetics. Moskva, Myr. [in Russian]

8. Khaken H. (2003). Synergetics as a bridge between the natural and social sciences. Synerhetycheskaia paradyhma. Moskva. [in Russian]

9. Shumpeter Y. (2011). The theory of economic development. Profit, capital, loan, interest and economic cycle research. Kyiv : Vyd. dim «KMA». [in Ukrainian]

10. Fludernik M. (1996). Towards a 'Natural Narratology'. London; N.Y., Routledge.

11. Grenersen G., Kemi K., Nilsen St. (2016). Landscapes as documents: The relationship between traditional Sámi terminology and the concepts of document and documentation. Journal of Documentation. 72 (6), 1181–1196.

12. Kjellman U. (2016). To document the undocumentable: Photography in the scientific practice of physical anthropology and race biology. Journal of Documentation. 72 (5), 813–831.

13. Kosciejew M.R.H. (2015). Disciplinary documentation in Apartheid South Africa: A conceptual framework of documents, associated practices, and their effects. Journal of Documentation. 71 (1), 96–115.

14. Skare R. (2016). Nanook of the North (USA, 1922/1947/1976/1998) and film exhibition in the classical silent era : A document unbounded? Journal of Documentation. 72 (5), 916–929.

15. Sundberg K., Kjellman U. (2018). The tattoo as a document. Journal of Documentation. 74 (1), 18–35.

16. Russian Criminal Tattoo Archive. FUEL. Retrieved from http://fuel-design.com/russian-criminal-tattoo-archive/drawings/

17. Westbrook L. (2015). Guidelines for mandated documents: Law enforcement and intimate partner violence survivors. Journal of Documentation. 71 (1), 25–51.

УДК 930.25:025.43

Збанацька Оксана Миколаївна,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри культурології та інформаційних комунікацій
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
ZbanatskaO@i.ua
ORCID 0000-0003-0413-7576

РОЗКРИТТЯ ЗМІСТУ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ: ТЕЗАУРУСНИЙ ПІДХІД

Мета роботи. *Висвітлення можливостей розкриття архівних фондів за допомогою інформаційно-пошукового тезауруса.* ***Методологія*** *дослідження полягає в застосуванні таких методів, як логічний, аналітичний, хронологічний, описовий, які дають змогу розглянути архівні фонди через призму тезаурусного підходу.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає у розкритті змісту архівних документів за допомогою інформаційно-пошукового тезауруса на прикладі Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України.* ***Висновки****. Наведено приклади словникових статей для інформаційно-пошукового тезауруса Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України. Запропоновано удосконалити розкриття архівних фондів за рахунок розробки і впровадження системи тезаурусів.*

Ключові слова: *архівний фонд, довідковий апарат, інформаційно-пошуковий тезаурус.*

Збанацкая Оксана Николаевна,
кандидат исторических наук, доцент
кафедры культурологи и информационных коммуникаций
Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

РАСКРЫТИЕ СОДЕРЖАНИЯ АРХИВНЫХ ДОКУМЕНТОВ: ТЕЗАУРУСНЫЙ ПОДХОД

Цель работы. *Освещение возможностей раскрытия архивных фондов с помощью информационно-поискового тезауруса.* ***Методология исследования*** *заключается в применении таких методов, как логический, аналитический, хронологический, описательный, которые позволяют рассмотреть архивные фонды через призму тезаурусного подхода.* ***Научная новизна*** *работы заключается в раскрытии содержания архивных документов с помощью информационно-поискового тезауруса на*

© *Збанацька О.М.*

примере Центрального государственного архива-музея литературы и искусства Украины. ***Выводы****. Приведены примеры словарных статей для информационно-поискового тезауруса Центрального государственного архива-музея литературы и искусства Украины. Предложено усовершенствовать раскрытие архивных фондов за счет разработки и внедрения системы тезаурусов.*

Ключевые слова: *архивный фонд, справочный аппарат, информационно-поисковый тезаурус.*

Zbanatska Oksana,
PhD (Historical Sciences), Assistant Professor
Department of Cultural studies and Information Communications
of The National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

DISCLOSURE OF THE CONTENTS OF ARCHIVAL DOCUMENTS: THESAURUS APPROACH

Purpose of the Article. *Clarification of the possibilities of disclosing archival funds with the help of information retrieval thesaurus.* ***The methodology*** *of the research is to apply such methods as logical, analytical, chronological, descriptive, which allow to consider archival funds through the prism of the thesaurus approach.* ***Scientific novelty*** *of the work is the disclosure of the contents of archival documents with the help of information retrieval thesaurus on the example of the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine.* ***Conclusions*** *It is provided examples of dictionary articles for information retrieval thesaurus of the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. It is proposed to improve the disclosure of archival funds by developing and implementing a thesaurus system.*

Key words: *archival fund, reference apparatus, information retrieval thesaurus.*

В Законі України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» зазначено, що архівні установи у порядку, визначеному законодавством, надають документи Національного архівного фонду (НАФ) для користування фізичним та юридичним особам, створюють для цього відповідний довідковий апарат (ДА). ДА представляє собою довідники у будь-якій формі (путівники, описи, каталоги, покажчики, бази даних, номенклатури справ тощо), призначені для пошуку архівних документів або відомостей, що містяться в них [22]. ДА розкриває зміст архівних фондів, чим дає змогу здійснити багатоаспектний пошук інформації на всіх організаційних рівнях сукупної архівної спадщини та забезпечує доступ користувачів до документів НАФ. Термін «доступ» у ДСТУ ISO 5127:2007 «Інформація та документація. Словник термінів» визначається як «право, можливість чи засоби отримання інформації з документів» [14, с. 7]. Проте правом і можливістю користувач може скористатися лише за умови правильно організованого архівного фонду та якісно створеного до нього ДА. Мета статті – стисло охарактеризувати систему ДА як засобу розкриття архівних фондів та запропонувати розширити його пошукові можливості за рахунок застосування тезаурусного підходу.

Аналіз останніх публікацій показав, що дослідженню ДА приділяється замало уваги. Наукові розвідки даного спрямування зосереджувалися в таких основних напрямах: архівне описування документів; створення та ведення архівних каталогів; впровадження автоматизованих інформаційно-пошукових систем (АІПС) на документи державних архівів; представлення архівних документів в інтернеті. Значний внесок у розроблення методики архівного описування та каталогізації архівних документів належить вітчизняним науковцям: Н. М. Андрієвській, В. В. Бездрабко [6, с. 7], Г. В. Боряку [4], Н. М. Христовій [26–28]. Окремі питання розробки інформаційно-пошукових тезаурусів (ІПТ) досліджували І. В. Безбородова, В. Н. Кузеленков [2], О. Н. Кедрова [15]. Розробкою архівних АІПС на документи державних архівів займалися Л. А. Дубровіна [8], Т. М. Захарченко [9], О. М. Збанацька [10], П. С. Сохань [25]. Питання представлення архівних документів в інтернеті розглядалися в працях Г. В. Боряка [3], А. А. Кисельової [16], О. А. Кравцової [18]. Проте, спеціального до-

слідження щодо розширення пошукових можливостей ДА за рахунок застосування тезаурусного підходу, немає.

В інформаційній практиці документи НАФ називають первинними джерелами інформації, оскільки вони є першоджерелами відомостей про відбиті у них події і факти. Для роботи з документами створюються спеціальні архівні довідники, за допомогою яких розкривається склад і зміст документів, ведеться їх облік і здійснюється пошук як самих документів, так і вміщеної в них інформації. Архівні довідники, що забезпечують роботу з документами, розглядаються як вторинне джерело інформації, оскільки вони являють собою інформацію про інформацію. На офіційному веб-порталі Державної архівної служби України зазначено, що систему ДА побудовано відповідно до структури НАФ:

– НАФ України в цілому (центральний фондовий каталог, загальнодержавні міжархівні довідники про склад і зміст документів НАФ);

– державного архіву (путівник, фондовий каталог, систематичний каталог, міжфондовий покажчик, тематичний огляд);

– архівного фонду (опис, огляд фонду, каталог);

– одиниці зберігання (каталог) [7].

Ієрархічна структура НАФ на кожному рівні має свої архівні довідники, які допомагають розкрити зміст кожного елемента системи. Систему ДА НАФ складають такі архівні довідники:

– міжархівні довідники (путівники по архівах, тематичні путівники, тематичні огляди), які подають інформацію про документи кількох архівів та НАФ в цілому;

– міжфондові довідники (путівники по фондах архіву, анотовані реєстри описів, каталоги, тематичні огляди, покажчик фондів архіву), які дають змогу отримати відомості про документи різних фондів у конкретному архіві;

– фондові довідники (архівний опис, покажчик до описів фонду, огляд фонду), які забезпечують пошук документів у конкретному архівному фонді;

– огляд, який містить систематизовані відомості про склад і зміст окремих документальних комплексів з джерелознавчим аналізом документів;

– список фондів, який містить інформацію про всі фонди архіву, у ньому за порядковими номерами представлені усі без винятку фонди [26, с. 284–285].

Кожен з архівних довідників пройшов історичний шлях формування і зайняв своє місце в системі ДА НАФ. Значну увагу дослідженню проблем ДА архівів приділяє Н. М. Христова. Дослідниця вважає, що «евристичним недоліком» традиційних архівних путівників є украй рідка оновлюваність. Вони містять статичну інформацію на момент видання і не відбивають останніх змін у складі фондів [26, с. 284]. Оскільки ДА архіву це «сукупність архівних описань у вигляді взаємопов'язаних архівних довідників, у тому числі електронних, і баз даних, призначених для пошуку документів і архівної інформації» [20, с. 181], то виправити цей недолік можна за умови використання комп'ютерних технологій.

В «Основних правилах роботи державних архівів України» зазначено, що основними типами архівних довідників відповідно до їх цільового призначення є архівний опис, архівний каталог, путівник, огляд, покажчик. Кожний тип архівного довідника має свої види і різновиди [20]. На думку Н. М. Христової, саме архівні описи «мають найбільше евристичне навантаження» [24, с. 7]. Пов'язано це з тим, що «архівний опис є базовим для створення інших типів довідників» [20, с. 182–183], і, власне, без нього існування всіх інших довідників стає неможливим. Архівний опис як довідник забезпечує повну інформацію про склад і зміст документів певного документального комплексу (фонду, його структурної частини, об'єднаного архівного фонду, колекції) на рівні одиниці зберігання.

Іншим типом архівного довідника є архівний каталог, який складається незалежно від фондової належності на будь-який комплекс документів. В архівних каталогах представлена вторинна документна інформація у вигляді описових статей на одиниці описування.

Найпоширенішим серед архівних довідників є путівник, який подає характеристики фондів (документів) залежно від об'єкта описування (архіви, архів, група фондів, фонд, частина фонду/колекції, документ) [7].

Систематизовані відомості про склад і зміст окремих комплексів документів з їх дже-

релознавчим аналізом містять огляди, в яких розкривається характер і значення цих документів.

Також як тип архівного довідника розглядають покажчик. Покажчик містить перелік назв і предметів чи явищ, які згадуються в архівних документах, із зазначенням пошукових даних цих документів, проте, переважно, покажчик є складовою частиною допоміжного апарату інших архівних довідників.

Історично зумовлено, що наукове розкриття змісту документів базується на основних принципах: історизму, всебічності та комплексності. Науковий опис має обслуговувати як наукові, так і практичні цілі використання документів. Ці питання тривалий час було дискусійним. Одні дореволюційні архівісти (О. Х. Востоков, М. В. Калачов та ін.) в основу критерію науковості описів брали ступінь детальності розкриття змісту документів. Інші (П. М. Строєв, Д. Я. Самоквасов) захищали короткі інвентарні описи. Пізніше під науковим описом розуміли такий опис, в якому склад і зміст документів розкриваються у взаємозв'язку, взаємозалежності і взаємообумовленості подій і фактів, відображених в документах [23, с. 87].

Ще у 1920-1930-ті рр. архівісти розуміли, що опис не може повністю задовольнити всі потреби в науковій інформації, що для всебічного розкриття складу «змісту архівних документів потрібна сукупність довідкових засобів, що забезпечують пошук і видачу інформації як відповідно до організації зберігання документів, так і відповідно до характеру тематичних запитів про їх зміст [17, с. 10]. ДА в рівній мірі повинен задовольняти як інтереси архіву з обліку і забезпечення збереження документів, так і запити дослідників, надавати їм допомогу в проведенні наукових досліджень.

Важливою особливістю є те, що система ДА архіву постійно розвивається і удосконалюється, «її не можна розглядати як щось застигле, раз і назавжди встановлене» [23, с. 88]. Розвиток відбувається на основі наступності всього позитивного в теорії і практиці архівної справи і завжди визначається цілою низкою історичних, економічних, технічних чинників. Так, з розвитком комп'ютерних технологій і появою інтернет, створюються принципово нові довідники – електронні версії реєстрів фондів як сегментів Національної архівної інформаційної системи.

На думку провідних теоретиків архівної справи К. І. Рудельсон та М. М. Шобухова система ДА повинна бути гнучкішою, спроможною забезпечити значно швидше і всебічно пошуки інформації в архівах та «гарантувати від «випадковостей» і «відкриттів» документів» [23, с. 80]. Останнє означає, що архівні довідники повинні максимально точно і детально предметно розкривати зміст документів.

Застосовуючи структурно-системний підхід до пізнання архівних довідників, маємо зазначити, що архівний довідник складається з елементів інформації. Елементом інформації в архівному довіднику називають сукупність (необхідних найпростіших відомостей (записів або характеристик) про конкретний об'єкт інформації, з яких складається пошуковий образ останнього. В якості об'єкта інформації може виступати окремий документ або його частина, кілька документів, справа в цілому, група справ, фонд, група фондів, а також будь-який інший комплекс документів, про який слід надати інформацію [17, с. 22].

Радянська дослідниця Н. О. Ковальчук зауважує, що в елементах інформації архівних довідників традиційного типу, зазвичай, зазначаються такі «відомості-характеристики: *номінальна* (рід одиниці зберігання, різновиди документів); *авторська* (автор документа, назва установи або прізвище і посада особи, що склала документ); *кореспондентська* (адресат або кореспондент, назва установи або прізвище та посаду особи, з якою велося листування); *предметна* (предмет або питання, до якого відноситься зміст документів); *географічна* (назва місцевості, території, географічного пункту, з яким пов'язано зміст документів, або їх автор або кореспондент); *хронологічна* (дати складення документів, дати подій, що в них відображені та ін.); *формальна* (вказівка на справжність, спосіб відтворення і зовнішні особливості документів); *кількісна* (кількість аркушів, кількість справ, кількість фондів та ін. відомості про обсяг документальних матеріалів); *пошукова* (адреса або місцезнаходження документів – номер справи, номер опису, назва архіву); *класифікаційна* (класифікаційний

індекс відповідно до таблиць класифікації, що застосовуються для складання каталогів та інших архівних довідників)» [17, с. 22–23].

Для певного типу довідника, в залежності від його призначення, встановлюються відповідні елементи інформації, що включають той чи інший набір характеристик. Комплекс характеристик, встановлений порядок їх поєднання, повнота відомостей, що повідомляються в них в кінцевому підсумку визначають інформаційні властивості кожного довідника [17, с. 23].

З цього випливає, що кожен архівний довідник можна розглядати як найпростіший системний об'єкт, який представляє впорядковане поєднання встановлених для нього елементів інформації. Сукупність довідників в рамках одного архіву утворює систему ДА даного архіву, яка становить частину загальної системи ДА в масштабі НАФ. Серед довідників, що входять до системи ДА НАФ, в залежності від основних функцій, які вони виконують, розрізняють групу довідників з обліку, групу довідників за змістом і допоміжний довідковий апарат. Для нашого дослідження важливою є група довідників за змістом, оскільки саме вони подають інформацію про зміст документів в різних аспектах для найбільш широкого їх використання.

Розглянута класифікація довідників є зручною, головним чином, в рамках одного архіву, оскільки вона допомагає визначити призначення і функції кожного довідника в системі ДА архіву. Проте кращому з'ясуванню структури системи ДА НАФ сприяє класифікація архівних довідників у відповідності до ієрархії організації комплексів документів від самого найпростішого з них (справи) до самого великого і складного (НАФ).

Враховуючи вищевикладене, систему ДА до документів НАФ можна визначити як сукупність взаємопов'язаних архівних довідників, облікових документів, АІПС, яка створюється на єдиних методологічних і науково-методичних основах для обліку, закріплення класифікації, розкриття складу і змісту документів і для забезпечення ефективного пошуку документної інформації в межах будь-якого комплексу документів (справа – фонд – архів – НАФ).

Н. О. Ковальчук, аналізуючи стан ДА у 1980-х рр. і попередньо вивчивши можливості його подальшого розвитку, намітила кілька варіантів прогностичного вирішення проблеми на 15–20 років. Перший варіант – у найближчому майбутньому значних змін сутності і форм традиційних довідників не передбачається, тільки удосконалення тих, які вже створені. Другий – поява принципово нових теоретичних уявлень про систему ДА та його сутності на основі механізації та автоматизації інформаційного пошуку. Третій – основну увагу зосередити на удосконаленні традиційних ІПС при поступовому переході до механізації та автоматизації окремих ланцюгів і одиниць системи з використанням нових інформаційно-пошукових мов (ІПМ) [17, с. 60]. Подальший розвиток Н. О. Ковальчук вбачала у третьому варіанті [17, с. 78]. Минуло вдвічі більше років, а значних змін в структурі ДА так і не відбулося. Також залишилися осторонь і нові ІПМ. Хоча певні спроби у цьому напрямі були.

Так, у 1980-1990-ті рр. розпочалась автоматизація архівних робіт. «Основні положення розвитку системи науково-довідкового апарату до документів державних архівів СРСР» [21] (1981) зафіксували напрями автоматизації пошуку інформації в системі ДА. Вибір об'єкта автоматизації вважався принциповим при розробленні АІПС. АІПС мала забезпечувати «багаторазове використання інформації при одноразовому введенні до системи, видачу пошукових даних про необхідні архівні документи, справи, фонди в різних режимах роботи системи, підготовку довідково-інформаційних видань про наявні архівні документи, облік архівних документів, сумісність із традиційною СНДА*; зв'язок з Державною системою науково-технічної інформації СРСР» [19, с. 489].

Розвиток АІПС у державних архівах мав здійснюватися за двома напрямами: створення автоматизованої системи науково-технічної інформації (АСНТІ) до документів Державного архівного фонду (ДАФ) СРСР на базі Центрального фондового каталогу, де були зосереджені відомості про кожен архівний фонд ДАФ СРСР, та створення АІПС на окремі комплекси документів актуальної тематики [19, с. 489].

Під час створення АІПС у державних архівах передбачалося забезпечити організацій-

* СНДА – система науково-довідкового апарату.

ну програму та технічну сумісність із АСНТІ. Лінгвістична сумісність мала досягатися шляхом використання ІПТ АСНТІ по документах ДАФ СРСР як базової ІПМ для локальних АІПС [12; 13]. Розроблення АСНТІ до документів ДАФ СРСР мало суто експериментальний характер, а відтак ДА державних архівів не зазнав істотних змін.

На думку Ю. І. Шокіна, «повноцінне включення в інформаційний процес документів, у тому числі електронних, практично неможливо без використання тезаурусів і онтологій відповідних предметних галузей» [32, с. 137]. Ще на початку 2000-х рр. незначна кількість інформаційних систем супроводжувалася тезаурусом, оскільки традиційні ІПТ розроблялися для ручного індексування, а обсяг потоків інформації у наш час значно перевищує можливості ручного опрацювання. Архівна справа не може залишитись на узбіччі інформатизації суспільства.

Слід взяти до уваги й той факт, що розкриття змісту документів за допомогою ІПТ сьогодні успішно реалізується в бібліотечній справі. Прикладом може слугувати універсальний ІПТ Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (НБУ ім. Ярослава Мудрого) [5], за допомогою якого створюються пошукові образи документів і будуються предметні рубрики. Найближчим часом планується його використання при створенні авторитетних записів на імена осіб, найменування організацій, географічні назви тощо.

Розкриття архівних фондів також може здійснюватися за допомогою ІПТ – політематичного словника нормалізованих термінів. Тлумачення ІПТ подано в термінологічному словнику «Архівістика» (Київ, 1998), де він визначається як «нормативний словник-довідник, призначений для перекладання з природної мови на ІПМ, що містить усі дескриптори, перелічені в алфавітному порядку разом з ключовими словами, які входять до їхніх класів, а також вказівки на ієрархічні та асоціативні відношення між дескрипторами» [1]. На нашу думку, розробка ІПТ для архівної галузі є одним з перспективних напрямів розкриття архівних фондів. Як базовий може використовуватися ІПТ НБУ ім. Ярослава Мудрого. Фрагмент моделі такого ІПТ представлено в монографії «Розвиток інформаційно-пошукових мов у пошукових системах бібліотек і архівів» (Київ, 2017) [11].

Наведемо кілька основних тез щодо побудови і функціонування ІПТ:

– терміни для ІПТ мають відбирати спеціалісти (індексатори), які займаються описом документів;

– відібрані терміни мають відображати основний зміст документа;

– профіль архіву визначає зміст і характер наповнення ІПТ;

– ІПТ поповнюється відповідно до його структури;

– нові документи слугують джерелом нової лексики;

– наповнення ІПТ постійно змінюється у зв'язку з поповненнями фондів;

– використання ІПТ зводить до мінімуму можливі смислові неточності при відображенні змісту документа;

– ІПТ може розглядатися як словник термінів для фахівців, які працюють у відповідній галузі.

Автором даної статті зроблена спроба практичної реалізації цієї ідеї. Підґрунтям для розробки ІПТ стали електронні путівники Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМУ) [29–31], одиницею опрацювання – фонд. На сьогодні з чотирьох випусків опрацьовано три з половиною. Механізм поповнення ІПТ для архівної галузі передбачає виконання операцій: 1) відбираємо потрібну інформацію з анотації; 2) будуємо словникову статтю для ІПТ. При цьому використовуємо систему умовних позначень: **Джерело** – відомості про місцезнаходження інформації (архів, фонд, опис, одиниці зберігання. Хронологічні межі); **рос.** – переклад терміну російською мовою; **НВ** – синонімічні терміни; **Ш** – терміни, ширші за значенням; **Н** – терміни, вужчі за значенням, видові терміни; **А** – асоціативні терміни; В – вживані терміни [5]. Словникові статті на дескриптори і недескриптори розміщуємо в алфавітному порядку. Для зручності наповнення ІПТ всі терміни групуємо в умовні (робочі) бази даних (БД): загальні терміни; терміни для позначення персоналій; персоналії; терміни для позначення установ, організацій; установи, організації.

БД «загальні терміни» містить словникові статті на терміни, які поширені в багатьох галузях знання і може доповнюватися ПОД з інших архівів. Наприклад, словникова стаття на дескриптор «колекції українські» виглядає так:

Аналіз словникової статті показує, що сьогодні у БД присутня інформація тільки про чотири колекції, назви яких розміщено під позначкою «Н».

БД «терміни для позначення персоналій» містить статті на терміни, які позначають рід діяльності, освіту, фах, відзнаки, нагороди, національну належність особи тощо. Наприклад, словникова стаття на дескриптор «балетмейстери українські» виглядає так:

Приклад показує, що в БД відображено інформацію тільки про трьох українських балетмейстерів.

У цій БД також присутня інформація про родоводи. Прикладом може слугувати словникова стаття на дескриптор «Коцюбинські, рід»:

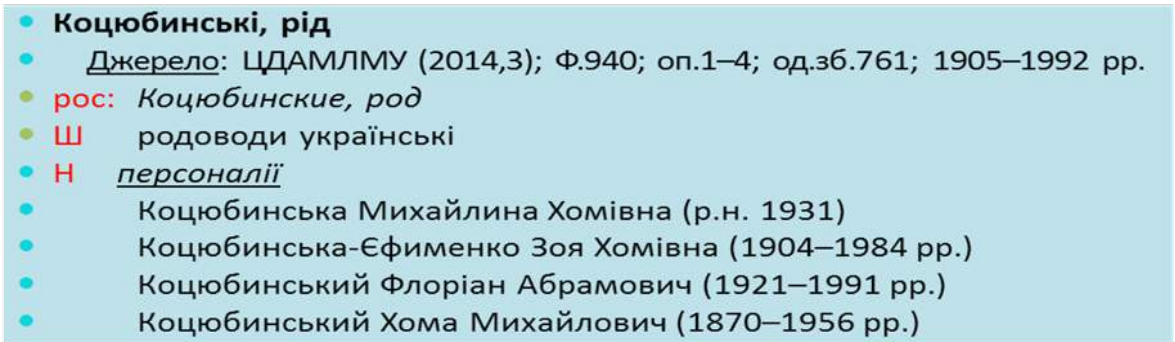

Позначка «Джерело» вказує на те, що інформація про рід Коцюбинських знаходиться в ЦДАМЛМУ, фонді 940, який має 4 описи, 761 одиниця зберігання за 1905–1992 рр. Відомості про чотирьох представників цього роду містяться в архіві.

БД «Персоналії» містить словникові статті на терміни, які позначають власні імена осіб. Наприклад, словникова стаття на дескриптор «Коцюбинський Флоріан Абрамович (1921–1991 рр.)» виглядає так:

- **Коцюбинський Флоріан Абрамович** (1921–1991 рр.)
- Джерело: ЦДАМЛМУ (2014,3); Ф.940; оп.4; од.зб.363; 1937–1992 рр.
- Заслужений діяч мистецтв УРСР (з 1964).
- рос: *Коцюбинский Флориан Абрамович (1921–1991 гг.)*
- Ш заслужені діячі мистецтв УРСР
- Коцюбинські, рід
- скульптори українські

Якщо особа має інші варіанти імені, то від них дається посилання до прийнятої форми імені. Наприклад, справжнє прізвище артистки Опалової Євгенії Еммануїлівни – Азарх. В такому випадку створюється дві словникові статті, одна на дескриптор – «Опалова Євгенія Еммануїлівна (1900–1985 рр.)», друга на недескриптор «Азарх Євгенія Еммануїлівна (1900–1985 рр.)».

- **Опалова Євгенія Еммануїлівна** (1900–1985 рр.)
- Джерело: ЦДАМЛМУ (2004,2); Ф.486; оп.1; од.зб.44; 1929–1973 рр.
- Спр. прізвище Азарх. Заслужена артистка УРСР (з 1954), народна артистка УРСР (з 1969).
- рос: *Опалова Евгения Эммануиловна (1900–1985 гг.)*
- НВ Азарх Євгенія Еммануїлівна (1900–1985 рр.)
- Ш артисти театру і кіно українські
- заслужені артисти УРСР
- народні артисти УРСР

Словникова стаття показує, що інформація про Опалову Євгеніяю Еммануїлівну міститься в ЦДАМЛМУ, фонді 486. Вона є артисткою театру і кіно, народною артисткою УРСР; має справжнє прізвище, від якого в БД дається посилання:

- *Азарх Євгенія Еммануїлівна (1900–1985 рр.)*
- В Опалова Євгенія Еммануїлівна (1900–1985 рр.)

БД «Терміни для позначення установ, організацій» містить словникові статті на терміни, які позначають належність установи, організації до певного певної групи, виду. Наприклад, словникова стаття на дескриптор «танцювальні ансамблі українські» виглядає так:

- **танцювальні ансамблі українські**
- рос: *танцевальные ансамбли украинские*
- Ш танцювальні ансамблі
- Н *окремі ансамблі*
- Національний заслужений академічний ансамбль танцю України ім. Павла Вірського
- Український художньо-спортивний ансамбль "Балет на льоду"

Аналіз словникової статті показує, що сьогодні у БД присутня інформація тільки про два танцювальні ансамблі, назви яких розміщено під позначкою «Н». Детальна інформація про ці ансамблі знаходиться у наступній БД.

БД «Установи, організації» містить словникові статті на терміни, які позначають назви установ та організацій. Наприклад, словникова стаття на дескриптор «Національний заслужений академічний ансамбль танцю України ім. Павла Вірського» виглядає так:

- **Національний заслужений академічний ансамбль танцю України ім. Павла Вірського**
- Джерело: ЦДАМЛМУ (2003,1); Ф.643; оп.1–4; од.зб.921; 1941–1985 рр.
- Створений в 1937 як державний ансамбль пісні і танцю УРСР. Згідно з постановою Ради Міністрів УРСР від 5 жовтня 1951 № 2946 та наказом Комітету в справах мистецтв УРСР від 19 листопада 1951 № 1002 реорганізований у Державний ансамбль танцю УРСР. З 1953 підпорядкований Міністерству культури УРСР. В 1959 колективу ансамблю присвоєно звання "заслужений", в 1970 – звання "академічний", в 1975 присвоєно звання першого керівника П. П. Вірського. З 1997 – Національний заслужений академічний ансамбль танцю України ім. Павла Вірського. Завдання колективу – збереження, пропаганда і розвиток українського хореографічного мистецтва.
- рос: *Национальный заслуженный академический ансамбль танца Украины*
- *им. Павла Вирского*
- НВ Державний ансамбль пісні і танцю УРСР (1937–1951 рр.)
- Державний ансамбль танцю УРСР (1951–1959 рр.)
- Державний заслужений академічний ансамбль танцю УРСР (1970–1975 рр.)
- Державний заслужений академічний ансамбль танцю УРСР ім. Павла Вірського (1975–1997 рр.)
- Державний заслужений ансамбль танцю УРСР (1959–1970 рр.)
- Ш танцювальні ансамблі українські

Зі словникової статті видно, що інформація про цей танцювальний колектив міститься у ЦДАМЛМ, Фонді 643. За роки свого існування колектив змінив п'ять назв (позначка «НВ»). Завдяки евристичним можливостям ІПТ, присутнім у ньому парадигматичним відношенням між термінами, користувач, наприклад, знаючи хоча б одну з попередніх назв вказаного танцювального колективу, зможе отримати всі документи, присвячені даній темі.

Наведені фрагменти БД ілюструють, що багатоаспектність документів обумовлює неоднорідність лексичного складу ІПТ і відповідно велику кількість словникових статей на дескриптори и недескриптори – назви установ, організацій, імена осіб, загальні терміни тощо. В якості дескрипторів виступають окремі слова або словосполучення.

При укладанні словникових статей ІПТ керуються, перш за все, вимогою відповідності дескриптора науковому терміну. З цією метою використовують довідкові видання, стандарти, ІПТ з суміжної тематики, наукові видання, мережу інтернет, офіційні сайти установ, а також консультації фахівців.

Підвищення якості пошуку інформації – основна задача будь-якого ІПТ. Коли робота над створенням ІПТ для архівної сфери на фонди ЦДАМЛМ буде завершена, можна приступати до розкриття фондів інших архівів.

Відповідно до структури НАФ пропонуємо концепцію системи тезаурусів:

– НАФ України в цілому – макротезаурус;
– архівна установа – мідітезаурус;
– архівний фонд – мінітезаурус;
– одиниця зберігання – мікротезаурус.

На верхньому рівні – універсальний (об'єднаний) макротезаурус, який повинен містити найбільш загальні поняття всіх тематичних областей, відображати взаємозв'язки між цими областями і бути базовим для всіх архівних установ України. Макротезаурус має існувати в одному вигляді і змістовно вестися однією установою, однією службою. Всі необхідні виправлення та доповнення мають вноситися до нього тільки централізовано. Лексика макротезауруса слугує основою для побудови мідітезаурусів (загальних). Мідітезаурси розробляються окремою архівною установою на свої фонди. В свою чергу, лексика макротезауруса та мідітезауруса слугує основою для побудови мінітезаурусів (оперативних), які розробляються на окремий архівний фонд. І, нарешті, лексика макротезауруса, мідітезауруса та мінітезауруса слугує основою для побудови мікротезаурусів, які розробляються

на окрему справу. Завдяки ланцюговому використанню лексики попереднього тезауруса задовольняється вимога сумісності.

Маємо надію, що згодом ІПТ увійде до системи ДА як самостійний архівний довідник, оскільки система ДА повинна розвиватися з урахуванням подальших перспектив застосування новітніх досягнень науки і техніки, тобто автоматизованого введення і пошуку інформації.

В майбутньому ІПТ можна використати для створення баз даних архівних авторитетних записів, які як і бібліотечні авторитетні записи, «покликані сприяти створенню стандартизованих точок доступу в описах» [33]. Тільки на відміну від бібліотечних, до архівних авторитетних записів висувається значно більше вимог.

Отже, застосування тезаурусного підходу до розкриття архівних фондів є перспективним напрямом удосконалення ДА НАФ. Запропонована як перспективна система тезаурусів дозволить більш детально розкрити зміст архівних документів та покращить обслуговування користувачів.

Список використаних джерел

1. Архівістика: термінологічний словник / авт.-упоряд.: К. Є. Новохатський, К. Т. Селіверстова та ін. Київ, 1998. 106 с.

2. Безбородова И. В., Кузеленков В. Н. Информационно-поисковый тезаурус (АСНТИ по документам ГАФ СССР) // Архивоведение, археография. Москва, 1980. № 1 (8). С. 25–32.

3. Боряк Г. В. Електронні архівні публікації в Інтернеті: проблеми репрезентації інформаційних ресурсів // Архіви України. 2002. № 4–6. С. 141–168.

4. Боряк Г. В. Теоретико-методичні розробки в галузі наукового описування 20-х – початку 30-х років // Українське архівознавство : історія, сучасний стан та перспективи : наук. доп. Всеукр. конф. (19-20 лист. 1996 р.). Київ, 1997. Ч. 1. С. 83–94.

5. Вилегжаніна Т. І., Збанацька О. М. Інформаційно-пошуковий тезаурус. Донецьк : Альфа-Прес, 2004. 1103 с.

6. Генеральна схема класифікації документної інформації в систематичних каталогах державних архівів України / Держ. ком. архівів України, Укр НДІ архів. справи та документознавства ; [розроб. : Христова Н. М., Андрієвська Л. В., Бездрабко В. В. та ін.]. Київ, 2006. 560 с.

7. Довідковий апарат // Архіви України : офіц.веб-портал Держ. архів. служби України. URL: http://www.archives.gov.ua/Access/?page=21. Останнє звернення: 07.11.2017.

8. Дубровіна Л. А. Основні положення концепції комп'ютеризації в Україні // Студії з архівної справи та документознавства. 1998. Т. 3. С. 6–17.

9. Захарченко Т. М. Автоматизовані інформаційно-пошукові системи архівних установ України та проблеми їхньої експлуатації // Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи : наук. доп. Всеукр. конф. (19–20 листоп. 1996 р.). Київ, 1997. Ч. 1. С. 344–348.

10. Збанацька О. М. Архівні інформаційно-пошукові системи: розширення пошукових можливостей (1991–2008 рр.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук. : 27.00.02 «документознавство, архівознавство». Київ, 2010. 18 с.

11. Збанацька О. М. Розвиток інформаційно-пошукових мов у пошукових системах бібліотек і архівів : монографія / М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв, Нац б-ка України імені Ярослава Мудрого. Київ : НАКККіМ, 2017. 354 с.

12. Информационно-поисковый тезаурус АСНТИ по документам Государственного архивного фонда СССР (ГАФ СССР). Дореволюционный период / ВНИИДАД ; сост. : Р. Н. Ефименко и др. ; под общ. ред. Т. Н. Долгорукововой и др. Москва, 1982. 166 с.

13. Информационно-поисковый тезаурус АСНТИ по документам Государственного архивного фонда СССР (ГАФ СССР). Советский период / Гл. архив. упр. при Совете Министров СССР, ВНИИ документоведения и архив. дела ; [сост. Р. Н. Ефименко и др.]. Москва, 1980. 154 с.

14. Інформація та документація. Словник термінів : (ISO 5127:2001, IDT) : ДСТУ ISO 5127:2007. Чинний від 2009-10-01. Уведено вперше. Київ : Держспоживстандарт України, 2010. С. 7.

15. Кедрова О. Н. Разработка и применение информационно-поискового тезауруса для осуществления тематического поиска научно-технической архивной документации // Автоматизированные системы поиска и системы реставрации архивных документов методами оцифрования : сб. науч. тр. Москва, 1987. С. 3–10.

16. Кисельова А. А. Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі: види, доступ, перспективи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.10 „документознавство, архівознавство". Київ, 2005. 19 с.

17. Ковальчук Н. А. Научно-справочный аппарат Государственного архивного фонда СССР : учеб. пособ. / Моск. гос. ист.-архив. ин-т. Москва, 1978. 80 с.

18. Кравцова О. А. Архівний портал ЮНЕСКО: засади створення, структура, інформаційний ресурс : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. : спец. 27.00.02 „документознавство, архівознавство". Київ, 2009. 19 с.

19. Нариси історії архівної справи в Україні : навч. посіб. для студ. іст. фак. вищ. навч. закладів / Держ. ком. архівів України, Укр. НДІ архів. справи та документознавства ; за заг. ред. : І. Матяш, К. Климової. Київ : Видав. дім «КМ Академія», 2002. 609 с.

20. Основні правила роботи державних архівів України / Держ.ком.архівів України, Укр. НДІ архів. справи та документознавства; [Г. В. Боряк, О. П. Володіна, Л. О. Драгомірова та ін. ; за заг. ред. Л. О. Драгомірової, К. Є. Новохатського]. Київ, 2004. 356 с.

21. Основные положения развития системы научно-справочного аппарата к документам государственных архивов СССР / ВНИИ документоведения и архив. дела ; под общ. ред. А. П. Курантова ; [отв. сост. И. В. Волкова]. Москва, 1981. 73, [4] с.

22. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993 № 3814-XII / Верховна Рада України // Законодавство України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/card/3814-12. Останнє звернення: 07.11.2017.

23. Рудельсон К. И., Щобухов М. Н. Единая система научно-справочного апарата государственных Архипов СССР // Труды научной конференции по вопросам архивного дела в СССР. Москва, 1965. Т. 1. С. 72–88.

24. Складення архівних описів : метод. рекомендації / Держ. архів. служба України, Укр. наук.-дослід. ін-т архів. справи та документознавства ; уклад. Н. М. Христова. Київ, 2013. 147 с.

25. Сохань П. С. Національна архівна інформаційна система України: стан і перспективи розвитку // Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи : наук. доп. Всеукр. конф. (19–20 листоп.1996 р.). Київ, 1997. Ч. 1. С. 15–19.

26. Христова Н. М. Архівна евристика: практичні аспекти. URL: http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_5_2010/35.pdf. С. 284–285.

27. Христова Н. М. Основні етапи розвитку науково-довідкового апарату державних архівів в України за радянської доби // Архіви України. 2008. № 1–2. С. 170–179.

28. Христова Н. М. Удосконалення науково-довідкового апарату архівів та розроблення проблем архівного описування // Нариси історії архівної справи в Україні : навч. посіб. Київ : Видав. дім „КМ Академія", 2002. С. 484–492.

29. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України : путівник / Держ. ком. архівів України, Центр. держ. архів-музей літератури і мистецтва України ; [авт.-упоряд.: М. Крячок, С. Кущ, З. Сендик ; редкол.: Г. Боряк (голова) та ін.]. Київ, 2003. Вип. 1. 554 с. (Архівні зібрання України. Путівники).

30. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України : путівник / Держ. ком. архівів України, Центр. держ. архів-музей літератури і мистецтва України ; [авт.-упоряд.: Ю. Кулініч, С. Кущ, М. Ходоровський; редкол.: Г. Боряк (голова) та ін.]. Київ, 2004. Вип. 2. 620 с. (Архівні зібрання України. Путівники).

31. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України : путівник / Держ. Архівна служба України, Центр. держ. архів-музей літератури і мистецтва України ; [авт.-упоряд.: О. Кульчий, С. Кущ, Т. Малярчук та ін.]. Київ, 2014. Вип. 3. 674 с. (Архівні зібрання України. Путівники).

32. Шокин Ю. И., Федотов А. М., Барахнин В. Б. Проблемы поиска информации. Новосибирск : Наука, 2010. 195 с.

33. ISAAR (CPF) : Международный стандарт по созданию архивных авторитетных записей для организаций, лиц и семей : принят Комитетом по стандартам описания, Канберра, Австралия. 27–30 октября 2003 года : [пер. с англ.] / Междунар. совет архивов ; гл. ред. пер. Е. Д. Жабко. 2-е изд. Санкт-Петербург : ФГБУ «Президентская библиотека имени Б. Н. Ельцина», 2011. 247 с. (Стандарты ICA).

References

1. Novokhatskyi, K. Ye., Seliverstova, K. T. (avt.-ed.) (1998). Archistics: a terminology dictionary (1998). Kyiv [in Ukrainian].

2. Bezborodova, I. V., Kuzelenkov, V. N. (1980). Information retrieval thesaurus (ACNTI according to the documents of the GAF of the USSR). *Arhivovedenie, arheografija*. № 1 (8), 25–32 [in Russian].

3. Boriak, H. V. (2002). Electronic archival publications on the Internet: problems of representation of information resources. *Arkhivy Ukrainy*. № 4–6, 141–168 [in Ukrainian].

4. Boriak, H. V. (1997). Theoretical and methodological developments in the field of scientific description of the 20's – early 30's. *Ukrainske arkhivoznavstvo : istoriia, suchasnyi stan ta perspektyvy : nauk. dop. Vseukr. konf. (19-20 lyst. 1996 r.)*. Kyiv. Part 1, 83–94 [in Ukrainian].

5. Vylehzhanina, T. I., Zbanatska, O. M. (2004). Information retrieval thesaurus. Donetsk : Alfa-Pres. 1103 p. [in Ukrainian].

6. General scheme of classification of document information in systematic catalogues of state archives of Ukraine (2006). Kyiv. 560 p. [in Ukrainian].

7. Reference apparatus. (2017). *Arkhivy Ukrainy* : ofits.veb-portal Derzh. Arkhiv. Sluzhby Ukrain. URL: http://www.archives.gov.ua/Access/?page=21 [in Ukrainian].

8. Dubrovina, L. A. (1998). Basic conditions of the concept of computerization in Ukraine. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*. T. 3, 6–17 [in Ukrainian].

9. Zakharchenko, T. M. (1997). Automated information retrieval systems of archival institutions of Ukraine and problems of their operation. *Ukrainske arkhivoznavstvo : istoriia, suchasnyi stan ta perspektyvy : nauk. dop. Vseukr. konf. (19-20 lyst. 1996 r.)*. Part 1, 344–348 [in Ukrainian].

10. Zbanatska, O. M. (2010). Archival information retrieval systems: expanding search capabilities (1991–2008): extended abstract of candidate's of thesis. Kyiv. 18 p. [in Ukrainian].

11. Zbanatska, O. M. (2017). Development of information retrieval languages in search systems of libraries and archives : monograph. Kyiv. 354 p. [in Ukrainian].

12. Dolgorukovova, T. N. (Eds.). (1982). Information retrieval thesaurus of the ASNTI on the documents of the State Archives of the USSR (GAF of the USSR). Pre-revolutionary period. Moskva. 166 p. [in Russian].

13. Information retrieval thesaurus of the ASNTI on the documents of the State Archives of the USSR (GAF of the USSR). The Soviet period (1980). Moskva. 154 p. [in Russian].

14. DSTU ISO 5127:2007. Information and documentation. Glossary of terms. (2010). Kyiv : Derzhspozhyvstandart Ukrainy [in Ukrainian].

15. Kedrova, O. N. (1987). Development and application of the information retrieval thesaurus for the thematic search of scientific and technical archival documentation. *Avtomatizirovannye sistemy poiska i sistemy restavracii arhivnyh dokumentov metodami ocifrovanija : sb. nauch. tr.* Moskva, 3–10. [in Russian].

16. Kyselova, A. A. (2005). Ukrainian archive resources in the global information network: types, access, perspectivs: extended abstract of candidate's of thesis. Kyiv. 19 p. [in Ukrainian].

17. Koval'chuk, N. A. (1978). Scientific-reference apparatus of the State Archives Fund of the USSR : study. way. Moskva. 80 p. [in Russian].

18. Kravtsova, O. A. (2009). Archive portal of UNESCO: principles of creation, structure, information resource : extended abstract of candidate's of thesis Kyiv. 19 p. [in Ukrainian].

19. Matiash, I., K. Klymova, K. (Ed.). (2002). Essays on the history of archival affairs in Ukraine: tutor. manual for studio is Fact higher tutor establishments. Kyiv : Vydav. dim «KM Akademiia». 609 p. [in Ukrainian].

20. Boriak, H. V., Volodina O. P., Drahomirova L. O. et al (2004). Basic rules of the work of the state archives of Ukraine. Kyiv. 356 p. [in Ukrainian].

21. Kurantov, A. P. (Ed.). (1981). The main provisions of the development of the system of scientific-reference apparatus for the documents of the USSR state archives Moskva. 73, [4] p. [in Russian].

22. About the National Archival Fond and Archival Institutions: Law of Ukraine dated 24.12.1993 № 3814-XII. *Legislation of Ukraine.* URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/card/3814-12 [in Ukrainian].

23. Rudel'son, K. I., Shobuhov, M. N. (1965). Unified system of the scientific-reference apparatus of the State Archipps of the USSR. *Trudy nauchnoj konferencii po voprosam arhivnogo dela v SSSR*. Moskva. T. 1, 72–88 [in Russian].

24. Khrystova, N. M. (2013). Composition of archive descriptions: a method. recommendations Kyiv. 147 p. [in Ukrainian].

25. Sokhan, P. S. (1997). National Archival Information System of Ukraine: the state and prospects of development. *Ukrainske arkhivoznavstvo: istoriia, suchasnyi stan ta perspektyvy : nauk. dop. Vseukr. konf. (19–20 lystop.1996 r.)*. Kyiv, Part 1, 15–19 [in Ukrainian].

26. Khrystova, N. M. (2010). Archival heuristics: practical aspects. URL: http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_5_2010/35.pdf [in Ukrainian].

27. Khrystova, N. M. (2008). The main stages of the development of the reference and reference apparatus of state archives in Ukraine during the Soviet era. *Arkhivy Ukrainy*. № 1–2, 170–179.

28. Khrystova, N. M. (2002). Improvement of the scientific reference system of archives and development of problems of archival descriptions *Narysy istorii arkhivnoi spravy v Ukraini : navch. posib. dlia stud. ist. fak. vyshch. navch. zakladiv*. Kyiv : Vydav. dim «KM Akademiia», 484–492.

29. Kriachok, M., Kushch, S., Sendyk, Z. (avt.-ed.) (2003). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine: a guidebook. Kyiv, Issue 1, 554 p. [in Ukrainian].

30. Kulinich, Yu., Kushch, S., Khodorovskyi, M. (avt.-ed.) (2004). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine: a guidebook. Kyiv, Issue 2, 620 p. [in Ukrainian].

31. Kulchyi, O., Kushch, S., Maliarchuk. T. et al. (2014). Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine: a guidebook Kyiv, Issue 3, 674 p. [in Ukrainian].

32. Shokin Ju. I., Fedotov A. M., Barahnin V. B. (2010). Problems of information retrieval. Novosibirsk : Nauka, 2010. 195 p. [in Russian].

33. ISAAR (CPF): An International Standard for Creating Archival Authoritative Records for Organizations, Individuals and Families (2011). 2 ed. Sankt-Peterburg : FGBU «Prezidentskaja biblioteka imeni B. N. El'cina», 247 p. [in Russian].

УДК 930.25

Kovalska Lesya,
PhD, Associate Professor,
Reader in social communication,
Department of Information Systems Management
Vasyl' Stus Donetsk National University

METHODOLOGY OF ARCHIVISTICS RESEARCH OF THEMATIC COMPLEXES OF FILES

The aim of the article. *Methodological model development of the scientific research in the archivistics study field involves philosophical, general scientific and special principles and methods. Specification of the methodological toolkit for investigation and thematic complexes of archival files classification is the purpose of the article.* ***Methodology*** *of the research implies using specific methods of archivistics study to consider the problems of collecting, examination, description, storage, and accessibility of thematic archival files complexes. The methodology of archival files processing will facilitate their implementation into scientific space and social circulation, determination of their informational content, and proper generalization and conclusions on the specific theme.* ***Scientific novelty*** *of the investigation deals with substantiating the peculiarities of scientific archival files processing with general scientific methods, methods of allied sciences and their branches.* ***Conclusions****. The necessity to involve the number of general scientific and specific means and methods of archival files investigation into the list of archivistics study methods was distinguished what allows to distinguish social-communicative relations of thematic archival files complex.*

Key words: *methodology, archival files, archivistic study methods, philosophical methods, general science methods, historical methods.*

© *Ковальська Л.А.*

Ковальська Леся Андріївна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних систем управління
Донецького національного університету імені Василя Стуса
dreamlife.lesya@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-1579-7708

МЕТОДОЛОГІЯ АРХІВОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМАТИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

***Мета роботи**. Побудова методологійної моделі наукового дослідження в галузі архівознавства передбачає залучення філософських, загальнонаукових та спеціальних архівознавчих принципів і методів. Окреслення методологійного інструментарію для вивчення та класифікації тематичних комплексів архівних документів становить мету даної статті. **Методологія дослідження** передбачає застосування спеціалізованих методів архівознавства для розгляду проблем збирання, експертизи, описування, зберігання та надання доступу до тематичних комплексів архівних документів. Методика опрацювання архівних документів сприятиме впровадженню їх до наукового простору та соціального обігу, встановлення їх інформативності та формулювання відповідних узагальнень і висновків з конкретної тематики. **Наукова новизна роботи** полягає в обґрунтуванні специфіки наукової роботи з архівними документами загальнонауковими методами, методами суміжних галузей науки та їх дисциплін. **Висновки.** Встановлено необхідність залучення до переліку архівознавчих методів низки загальнонаукових та спеціальних засобів та прийомів дослідження архівних документів, що дозволить встановити соціально-комунікаційні зв'язки тематичного комплексу архівних документів.*

***Ключові слова:** методологія, архівні документи, архівознавчі методи, філософські методи, загальнонаукові методи, історичні методи.*

Ковальская Леся Андреевна,
кандидат исторических наук, доцент,
доцент кафедры информационных систем управления
Донецкого национального университета имени Василя Стуса

МЕТОДОЛОГИЯ АРХИВОВЕДЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ТЕМАТИЧЕСКИХ КОМПЛЕКСОВ АРХИВНЫХ ДОКУМЕНТОВ

***Цель работы.** Формирование методологической модели в области архивоведения предусматривает привлечение философских, общенаучных и специализированных архивоведческих принципов и методов. Определение методологического инструментария для изучения и классификации тематических комплексов архивных документов составляет цель данной статьи. **Методология исследования** предполагает применение методов архивоведения для рассмотрения проблем накопления документов, проведения экспертизы и описания, организации хранения и предоставления доступа к тематическим комплексам архивных документов. Методика работы с архивными документами позволит внедрять архивные документы в научный и общественный оборот, поспособствует определению их информативности и формулировки обобщений и выводов по конкретной тематике. **Научная новизна работы** заключается в обосновании специфики научной работы с архивными документами общенаучными методами, методами смежных отраслей науки и их дисциплин. **Выводы.** Установлена необходимость привлечения к перечню архивоведческих методов ряда общенаучных средств и приемов исследования архивных документов, что позволит установить социально-коммуникационные связи внутри тематического комплекса архивных документов.*

***Ключевые слова:** методология, архивные документы, архивоведческие методы, общенаучные методы, исторические методы.*

Methodological issues of archival files investigation was not under due diligence within the scientific circuit for a long time. Currently to determine the main principles of methodological and methodical approach to the file investigation is one of preferential tasks for a scientist, for this lies in the base of scientific, objective, and authentic level of scientific research. Generally, methodology is the system of principles and ways, rules and standards of cognition, or simply science of means of learning [1, p. 12–14; 3].

Theoretical basis for documents studying within social and communicative theory is the researches on archival files and documents communications theory of Ukrainian and foreign scientists such as A. Baskakov, I. Voitsekhivska, L. Dubrovina, Ya. Kalakura, I. Kovalchenko, S. Kuleshov, N. Mandralska, I. Matiash, G. Papakin, V. Rizun, M. Smolenskyi, V. Strelskyi and others [1–12]. The purpose of the article is to specify the peculiar methodological set of instruments for investigation and classification the thematic archival files complexes.

Theoretical and methodological achievements of archivistics research in the XX century cause wide usage of philosophical and general scientific principles of the scientific study. Scientific rig our principle occupies the prominent place enabling substantiation the dialectic basis of causal relationship, differentiation and integration processes, constant antilogy of substance and phenomenon, the content and the form, explicate objectiveness in the reality estimation. Dialectical principle of investigation enables various phenomena observation in interrelation, self-development, and interdependence for all they have prerequisites and reasons to appear. Dialectic and materialistic methodology actually does not function in the form of rough and simple incoherence of norms, recipes, and means, but in quality of dialectic and flexible system of general principles and regulators of human activity, in particular, mentality in its integrity.

Fundamental principles of historicism, objectivity, system approach, comprehensiveness, and research completeness play significant role in the archivistics study [4, p. 20]. The seprovide scientific character, verity, and complexity of the discovery. Principle of historicism, which is methodological expression of reality improvement in regards of its time element orientation in the form of integral unities of the past, present, and future, is essential when it comes to the process of registration, storage, and classification of archival files. It stipulates the archival arrangement due to the events in a particular historical environment, in dynamics of their development according to the stages of historical development. The principle above combines requirements to study the current state of an archival file, reconstruction of the past in terms of the information in the file, to predict the future, to forecast further object development tendency. Historicism requires studying not only the history of the particular document but also the history of notions which stands for its changes and development.

Principle of objectivity is focused on providing with authentic understanding the character of the object-subject relationship in the process of study. In accordance with this principle archival file is the representation of an object which is reflected in its subjective form. Principle of objectivity dispose an investigator to necessarily refuse entrenched, traditional, but out-of-date opinions on archival files, enforces to put personal preferences, likes and dislikes away in the process of study, stipulates clarification of the contradictory unity of subjective and objective, the conception of impossibility to refuse subjectivity while studying and the subject «presence» in an object.

System principle claims the approach to the certain set of facts in the archival files as to an explicit system with its unique regularities and connections. The main idea of the principle is the system conception of the investigated object and the system conception of the investigation process according to its logics and applied means. The principle stipulates methodological means occurrence in the activity arrangement related to the system analysis and synthesis. Archivistics science system principle is focused not on the historical past and the historical management apparatus development, but on the files left by them. System relations between these files, their informative and structure correlations, and the factor of origin cohesion create the general archival files system. It is impossible to rupture files complexes in the process of their storage without loss of thematic archival complexes informational content.

Principle of comprehensiveness requires the research and assessment of archival files considering their internal and external peculiarities.

Comprehensiveness of the investigation comprises thorough study of all circumstances which influenced the appearance, storage, and the content of the archival files. Verification of possible authenticity alternatives and unilateralism prevention in the investigated file assist the research complexity. An archival file is system-making substance which has qualities and features of the main stages of file processing beginning with the creation to the final classification of the documents of the thematic archival files complex.

Principle of research exhaustiveness is oriented on fulfillment the thematic complex, the results of the archival files value inspection, and establishing the informative and searching instrument system and their further usage. Archival file is connected with other documents of the thematic archival files complex by different logical peculiarities regardless of the location place. Connection exhaustiveness of the files should be the one to facilitate the necessary complex to make a decision on the thematic archival files complex set-up.

Archivistics analysis of thematic archival files complexes enables the methodological instruments set, the research means and methods of social science branches, in particular, historical methods, usage. Methods of terminological analysis and notions operationalisation lead to the terms and notions investigation immanent for the period of the archival file which appeared in the process of its historical development, designing, defining its definitive constructions content and capacity, distinguishing their interrelation and subordination, and their place in the theory conceptual questions which is the base for investigation. Transformation of recorded in the sources terms and notions content is behind the actual content development what conceals historical events beyond them [5, p. 244]. Substantial variety of terminological analysis as one of the source studies of historiographic methods is toponymical. Geographical names appeared under certain circumstances of society development, and the civil life progress led to gradual toponymy enrichment reflected in the documents.

One of the primordial methods of historical events study is biographical which is represented in wide range of archival files. Implementation of biographical method by M. Smolenskyi is connected with solving the methodological issue on a personality role in the process of development [5, p. 228].

One of the used methods of archivistics research is descriptive-narrative method. Historical study begins with the description, specification of the phenomenon that is recorded in the archival file the descriptive structure of which is distinguished by both the phenomenon features and its development dynamics together with colloquial language usage as a constituent of the modern for the standard language researcher one, the scientific notions, terms, and the sources of information. Necessity of the occasion studying in relation to the other phenomena requires descriptive characteristics in the informational archival file content analysis [5, p. 222].

Essence and content analysis of an archival file and its constituents enables to recognize and explain what is hidden from frivolous investigation and naturally is not solely independent and unique. Logics of the event development processes representation in the archival file can reflect true essence of the phenomenon, but its reproduction depends on methodological conceptions and principles used by the author of the document. To distinguish the phenomenon is impossible without description. According to I. Kovalchenko, the generalization without the description is schematizing, the description without the generalization is factual account which are interrelated [6].

Comparative-historical method is widely used in the scientific cognition with in archivistics science. Being a complex of cognitive means and procedures, the methods enables to discover similarities and differences between the phenomena, to define their genetic connection, the general and the specific in their development. There are two such kinds of comparative-historical methods: comparative-typological (which reveals similarity of unrelated phenomena) and comparative-historical (which documents similarity and differences between phenomena as the result of their origin) [5, p. 231]. Possibility and necessity to apply this method are determined by the character of the object of the investigation – thematic complex of the documental historical reality reflection as the integration expression of the general, the repeated, and the individual.

The process of historical study within thematic archival files complex implies the usage of retrospective method that helps to realize the current events progressing – from the reason to the consequence. The essence of the retrospective method is to get the access to higher level of research in order to comprehend and assess the previous events. Method of an analogy to the past (analogy method) enables prediction the kind of the files which will be demanded in the future for the National Centre for Documentation of Ukraine development. Quantitative methods are becoming widely spread in the modern Ukrainian science. Reality itself represents the unity of content and form, essence and phenomenon, quantity and quality. The assets of quantitative methods include the statistical one which can be used to investigate archival files of different kinds.

Historical science consists of the branches complex whose specific subject of the investigation is an archival file. It requires disciplinary methods implementation into the archivistics methodological system. Historiographic heuristics as a special historical field that produces special methods of discovery and approaches of documents procedure is applicable for theoretical development of the information searching methods in an archival file [4, p. 23].

Archeography methods and approaches, which are directed at the archival file informational asset study and scriptory artifacts in order to introduce them into scientific and culturological circuit, are necessary to be used in historical documents massif investigation. The specific role belongs to palaeographic method which investigates the valuable documents history, documents flow evolution, peculiar scriptory features at the certain stages of paperwork development using historical-philological method. Application of the method of archival files investigation enables more accurate scrutiny of the document content and enables to explore peculiarities of its execution and its embodiment.

Archival principles and specialized methods of work with archival files sum the methodological system up. Since ideological pluralism appeared in Ukrainian scientific society at the end of XX century the necessity to replace the archival communist party principle arose. Principle of social-political neutrality can be reasonably offered as a substitute [2, p. 28-29]. It claims the file selection to store which represent community life versatility regardless political environment and social peculiarities and needs.

Principle of centralization is sufficient in archivistics research as it considers the administrative archival issues management. It is mainly used in the research works on the history and archival issues management, the theory and methodology of archivistics study. Principle of centralization stipulates the accurate hierarchy, the existence of the National Centre for Documentation and the sole running it. The principle origins from the Soviet Decree from 1 June 1918 on «About reorganization and centralization of the archival issue» which claimed the state property of archives, establishment the state archival fund on the basis of general regulation of booking structure, registration, and archival documents usage [2, p. 28-29].

Principle of archival fund indivisibility is significant in the process of archival institutions funds development. Scientific approach to the archival files arrangement requires keeping the archival fund integrity and its storage in the same archives. The principle defines the further classification of the archival files of the National Centre for Documentation of Ukraine according to which the records in the archival fund are indivisible and cannot be transferred for keeping to different archival repositories.

Principle of archival information availability stipulates accessibility of the archival information for the extensive social request. Archival documents of the National Centre for Documentation of Ukraine are historical and cultural heritage of the Ukrainians thus, it states the usage regulations, accessibility and availability of a historical document.

Specialized principles of the archival affair should be added to the list of general archivistics science principles [7, p. 12-13]. Principle of information validity of the investigated object requires its accurate description in the descriptive article through proper informational characteristics in order to distinguish or to identify it among other archival files.

Principle of omnitude and complexity in the archival files investigation stipulates the content and external features analysis of the documents,

information about their authors (the fund founders) and requires their system consideration, arrangement, and interrelation with other documents while assessing the files value as well.

Principle of description multifunctioning means the usage of information features, which are distinguished in the process of the primal documents description, under the reproduction in filing documents of the archives and archival references. Principle of differential approach is the principle of archival description which sets up the priority of the scientific archival records development for archival references in terms of their scientific and practical value for the certain archives. Principle of min-max in the archival description process enables maximal information exhaustiveness at minimum of language characteristics (means) used for identification of a described unit.

Principle of pertinence – incorporation of archival files into groups according to subjective and other features (except for the origin feature)-which had been used to classify the files for their storage arrangement before the principle of origin was implemented. This principle is exceptionally actual at the level of system and subjective-thematic catalogues. Principle of continuity (prospect and unification) is implemented into the files arrangement and description beginning with their appearance in the recordkeeping and to archives custody.

Principle of origin (provenience principle) is the prominent principle of archival fund management which necessitates consideration of genetic documents relation with provenance in order to arrange their storage when relegating the documents to a certain archival fund. Principle of territorial allegiance in archival files storage arrangement requires considering the funds relation to the territory, where they were originated, referring the documents to a certain archival fund.

The method of historiographic analysis that is used in the arcivistics processing the files belongs to the archivistics methods. The methods relates archivistics study to the fact of origin, information production, defines being in demand of the last for scientific and social circulation in different materialistic display.

Method of functional analysis in archivistics study helps to evaluate the files on the assumption of functions of management, institution, and the file. According to functional duties of different institutions informational potential capacity of the file created for these functions feasibility is different. Hence, different levels of files, which were transferred to archivistics institution for keeping, values emerge. Functional method is the method of inspection and anticipation for the National Centre for Documentation data base. It defines document functions of the institutions which display their own document flow for archival storage. In combination with retrospective method the functional one enables studying the content of documents and document systems established in the past.

Nowadays, informational method which uses principles of information theory in accordance to informational aspects of archival issue is becoming vital. In this field it is urgent to consider the information meaning in the process of the files assessing and usage, to investigate phenomena of information repeatedness. The method is used together with quantitative and mathematical methods of documents processing.

Methods of social communication are significant for archival file investigation. They enable viewing the historical processes from the social reciprocal cooperation system point of view which includes ways, methods, means, and principles of relations of the activity which is directed at the relationship socioengineering between different social institutions. Engagement of the theory mentioned above into social processes investigation is based on communications absorbed in the archival file which becomes the social-communicatory product process in the research [7, p. 220]. Theoretical-methodological model of social connections consists of information potency of the thematic archival files massif of the object of influence on the society consciousness in order to expected reality outlook and ideological attitude, emotional-psychological states and motivational mechanisms set-up.

To sum up, it is worthy to emphasize that analysis of the thematic archival files complexes will be full and scientifically proved if to involve philosophical, general scientific, historical, and specific archivistics methods of scientific research. The usage of such a complex methodological toolkit will enable distinguishing the thematic affinity of the documents in order to the stable thematic archival files complex set-

up, reproduction the quality representation and investigation of the information file content of the concrete-historical research, reconstruction of the studied society environment, and establishing social-communicative relations in the past and the transmission onto current development state.

Список використаних джерел

1. Баскаков А.Я. Методология научного исследования. К.: МАУП, 2004. 216 с.

2. Алексеева Е.В. Архивоведение: Учебник для нач. проф. образования. М.: Издательский центр «Академия». 272 с.

3. Основи методології та організації наукових досліджень [навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів] / За ред. А.Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

4. Ковальська Л.А. Джерелознавчий дискурс історії радянського Руху Опору (1941–1945 рр.). Донецьк-Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 462 с.

5. Смоленский Н.И. Теория и методология истории [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений]. М.: Издательский центр «Академия», 2008. 272 с.

6. Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования. М.: Наука, 1987. 441 с.

7. Архівознавство: Підручник для студентів вищих навчальних закладів України / Авт.: Я.С. Калакура, Г.В. Боряк, Л.А. Дубровіна, К.І. Климова, В.П. Ляхоцький, І.Б. Матяш, К.Є. Новохатський, Г.В. Папакін, Р.Я. Пиріг, К.Т. Селіверстова, З.О. Сендик, А.К. Шурубура, М.Г. Шербак. К., 1998. 316 с.

8. Бездрабко В.В. Становлення і розвиток документознавства в Україні (друга половина XX - початок XXI ст.) / Автореф. дис… д-ра. іст. наук. 27.00.02.К., 2010. 36 с.

9. Дубровина Л.А. Классификация и научно-информационное описание коллекций и собраний в Национальной библиотеке Украины им. В.И. Вернадского // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. 2007. Вип. 5 С. 58–80.

10. Кулешов С.Г. Документ как исторический источник: свойство, состояние, статус // Архивоведение и источниковедение отечественной истории. Проблемы взаимодействия на современном этапе. Вып. I. М., 1997. С. 95–99.

11. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники российской истории: уч. пособие / И.Н. Данилевский, В.В. Кабанов, О.В. Медушевская, М.Ф. Румянцева М.: РГГУ, 1998. 702 с.

References

1. Baskakov, A.Ja. (2004). Scientific Research Methodology. Kiev: MAUP [in Russian].

2. Alekseeva, E.V. (2005). Archival Science. Moscow: «Akademyja» [in Russian].

3. Fundamentals of methodology and organization of scientific research (2010). (A.Je. Konversjkogho, Edit.). Kyiv: Centr uchbovoji literatury [in Ukrainian].

4. Kovalska, L.A. (2015). Source-study Discourse on the History of the Soviet Resistance Movement (1941-1945). Donetsk–Vinnitsa: «Nilan-LTD» [in Ukrainian].

5. Smolenskyj, N.Y. (2008). Theory and Methodology of History. Moscow: «Akademyja» [in Russian].

6. Kovalchenko, I.D. (1987). Methods of historical research. Moscow: «Nauka» [in Russian].

7. Archival Science. (1998). (Ja.S. Kalakura, Gh.V. Borjak, L.A. Dubrovina, K.I. Klymova, V.P. Ljakhocjkyj, I.B. Matjash, K.Je. Novokhatsjkyj, Gh.V. Papakin, R.Ja. Pyrigh, K.T. Seliverstova, Z.O. Sendyk, A.K. Shurubura, M.Gh. Sherbak, Avt.). Kyiv [in Ukrainian].

8. Bezdrabko, V.V. (2010). Formation and development of documentary studies in Ukraine (XX – XXI centuries). Doctor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].

9. Dubrovina, L.A. (2007). Classification and Scientific Information Description of Collections and Collections in the National Library of Ukraine Vernadsky. Libraries of National Academies of Sciences: Problems of Functioning, Development Trends. (Vol. 5), (P. 58-80). Kiev [in Russian].

10. Kuleshov, S.G. (1997) The Document as a Historical Source: Property, State, Status. Archival and Source Study of National History. Interaction Problems at the Present Stage. (Vol. 1), (Pp. 95-99). Moscow [in Russian].

11. Source Study: Theory. History. Method. Sources of Russian History (1998). Moscow: RGGU [in Russian].

УДК 004:378.147:002.1(045)

Яворська Тетяна Михайлівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри інформаційних систем управління
Донецького національного університету імені Василя Стуса
t.yavorska@donnu.edu.ua
ORCID:0000-0002-6070-7425

ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

***Мета роботи** – дослідження проблеми формування професійних компетентностей у майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи, виокремлення в їх структурі інформаційної компетентності. **Методологія дослідження** полягає в зіставленні різних підходів до проблеми формування професійних компетентностей, використанні методів абстрагування та узагальнення. **Наукова новизна** роботи: виокремлено інформаційну компетентність в структурі професійних компетентностей майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи, обґрунтовано її актуальність. **Висновки.** Поняття інформаційної компетентності дослідники пов'язують з феноменом інформаційного суспільства, з технологічною революцією, з появою і розповсюдженням електронних інформаційно-комунікативних технологій. Відтак, формування інформаційної компетентності у майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи є актуальною проблемою.*

***Ключові слова:** професійні компетентності, інформаційна компетентність, майбутні фахівці інформаційної, бібліотечної та архівної справи.*

Яворская Татьяна Михайловна,
кандидат педагогических наук,
доцент кафедры информационных систем управления
Донецкого национального университета имени Василя Стуса

ИНФОРМАЦИОННАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ В СТРУКТУРЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ БУДУЩИХ ДОКУМЕНТОВЕДОВ

***Цель работы -** исследование проблемы формирования профессиональных компетентностей у будущих специалистов информационного, библиотечного и архивного дела, выделение в их структуре информационной компетентности. **Методология исследования** заключается в сопоставлении различных подходов к проблеме формирования профессиональных компетентностей, использовании методов абстрагирования и обобщения. **Научная новизна** работы: выделено информационную компетентность в структуре профессиональных компетентностей будущих специалистов информационного, библиотечного и архивного дела, обоснованно ее актуальность. **Выводы.** Понятие информационной компетентности исследователи связывают с феноменом информационного общества, с технологической революцией, с появлением и распространением электронных информационно-коммуникативных технологий. Следовательно, формирование информационной компетентности у будущих специалистов информационного, библиотечного и архивного дела является актуальной проблемой.*

***Ключевые слова:** профессиональные компетентности, информационная компетентность, будущие специалисты информационного, библиотечного и архивного дела.*

© Яворська Т.М.

Yavorska Tetiana,
Pedagogical Sciences Candidate, Associate Professor
Department of Information Systems Management
Vasyl' Stus Donetsk National University

INFORMATION COMPOSITION IN THE STRUCTURE OF PROFESSIONAL COMPETENCES OF FUTURE DOCUMENTATION

Purpose of Article *research of the problem of the formation of professional competences for future specialists in the information, library and archives, the allocation of information competence in their structure.* ***Methodology.*** *The research methodology consists in comparing different approaches to the problem of the formation of professional competences, the use of methods of abstraction and generalization.* ***Scientific Novelty*** *of work: the information competence in the structure of professional competences future specialists of the information, library and archival business is determined, its relevance is substantiated.* ***Conclusions.*** *The concept of information competence researchers associates with the phenomenon of the information society, with the technological revolution, the emergence and spread of electronic information and communication technologies. Therefore, the formation of information competence among future specialists in information, library and archives is a topical issue.*

Key words: *professional competence, information competence, future specialists in information, library and archive.*

Актуальність теми дослідження Сучасне інформаційне суспільство вимагає формування нової системи цінностей, в якій від кожного фахівця вимагаються вміння оволодівати новими технологіями, шукати нові знання, орієнтуватися у великій кількості інформаційних потоків, володіти такими якостями, як інформаційна та самоосвітня компетентності, мобільність тощо.

Перед сучасними закладами вищої освіти постає завдання професійної підготовки майбутніх фахівців, орієнтованих на вільний розвиток молодої людини, на творчу ініціативу, самостійність, компетентність і конкурентоспроможність. Актуальною є необхідність підготовки майбутніх фахівців до швидкого сприйняття та опрацювання великих об'ємів відомостей, оволодіння сучасними засобами, методами та технологією роботи з інформаційними ресурсами.

Зміни, що відбуваються в суспільстві, обумовили процес модернізації професійної освіти, привели до реорганізації системи підготовки фахівців вищої кваліфікації на основі компетентнісного підходу, що розглядається як один із важливих концептуальних принципів, визначає сучасну методологію оновлення змісту освіти.

В основі модернізації професійної підготовки фахівців інтелектуальної сфери діяльності, до якої належить документознавство та інформаційна діяльність, лежить цілеспрямоване впровадження компетентнісного підходу, що сприяє оновленню змісту фахової підготовки студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», посилює їх практичну орієнтацію.

Аналіз досліджень і публікацій Питання професійної підготовки на основі компетентнісного підходу досліджували: В. Байденко, Н. Баловсяк, В. Беспалько, І. Бех, Н. Бібік, В. Болотов, В. Лозова, В. Лозовецька, В. Луговий, Н. Ничкало, О. Овчарук, В. Петру, О. Пометун; О. Савченко, Ю. Швалб та ін. Науковці приходять до загального висновку, що на сучасному етапі розвитку освіти, в умовах стрімкого розвитку науки, техніки, технологій, неможливо забезпечити відповідну якість освіти без запровадження компетентісного підходу.

Важливі передумови впровадження теоретичних основ компетентнісного підходу у сферу підготовки майбутніх документознавців заклали дослідники теоретичних та прикладних аспектів документознавства І. Антоненко, В. Бездрабко, С. Кулешов, Н. Кушнаренко, О. Матвієнко, Ю. Палеха, М. Слободяник, Г. Швецова-Водка та ін.

Метою статті є дослідження проблеми формування професійних компетентностей у майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи, виокремлення в їх структурі інформаційної компетентності.

Виклад основного матеріалу. В теорії та практиці професійної освіти накопичені багатогранні підходи до визначення сутності професійної компетентності, які досить багатоаспектно узагальнені в теоретичних роботах, монографіях і наукових статтях.

Аналіз наукових джерел показує, що професійна компетентність майбутнього спеціаліста формується на засадах теоретичних знань, практичних умінь, значущих особистісних якостей та життєвого досвіду, що зумовлює готовність фахівця до виконання професійних обов'язків та забезпечує високий рівень його самоорганізації. Професійна компетентність науковцями розуміється як:

– сукупність професійних знань і умінь людини як суб'єкта діяльності, його здатність практичного використання цих умінь в професійній діяльності, рівень майстерності;

– поєднання особистісних якостей, що дозволяють діяти ефективно, самостійно виконуючи трудові функції;

– сформованість внутрішнього світу особистості фахівця: ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності, загальної культури (стиль спілкування), самосвідомості і творчої позиції (здатності до розвитку свого творчого потенціалу);

– нормативна характеристика фахівця, що має певну структуру.

Оскільки професійна компетентність є діяльнісною характеристикою фахівця, то структурно вона має відображати відповідну діяльність, в нашому випадку – професійну діяльність майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи із відповідними професійними компетентностями.

Існує чимало наукових досліджень, спрямованих на виявлення оптимального набору компетентностей майбутнього фахівця та їх структурування (Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Зимня, О. Максимова, Г. Матукова, В. Пищулін, О. Пометун, Ю. Татур та ін.).

У загальному розумінні, на думку Г. Матукової, модель випускника ЗВО повинна містити види компетентностей, які характеризують його, передусім, як працівника певної сфери виробництва науки або культури [8, с. 152]. Такий комплекс компетентностей, як вважає І. Зимня, має охоплювати: компетентності, що належать до особистісної сфери й визначають характер ставлення суб'єкта до себе як особистості, до діяльності, до спілкування; компетентності, що належать до сфери соціальної взаємодії людини з іншими людьми; компетентності, що належать до професійної діяльності [4, с. 37].

Українські дослідники і практики (Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук та ін.) пропонують таку систему компетентностей:

– ключова, тобто надпредметна (міжпредметна) компетентність, яка визначається як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культурнодоцільні види діяльності;

– навчальна – це інтелектуальний розвиток особистості та здатність учитися протягом усього життя;

– громадянська – здатність захищати та піклуватися про відповідальність, права, інтереси та потреби людини й громадянина української держави та суспільства;

– загальнокультурна – здатність жити та взаємодіяти з іншими в умовах полікультурного суспільства;

– компетентність з інформаційних та комунікаційних технологій;

– соціальна – володіння сукупністю засобів, що дають можливість особистості взаємодіяти з різними соціальними групами та соціальними інститутами суспільства;

– підприємницька – володіння засобами, що дають особі можливість ефективно організувати власну та колективну трудову й підприємницьку діяльність; здоров'язберігаюча [5, с. 66].

Професійна підготовка фахівців інтелектуальної сфери, до якої належить документознавство та інформаційна діяльність вимагає одержання знань та практичних навичок, які необхідні для висококваліфікованого інформаційного, аналітико-прогностичного, документаційного забезпечення всіх сфер життєдіяльності суспільства. Майбутні документознавці мають уміти проводити інформаційно-аналітичні дослідження; керувати документно-інформаційними потоками організації; організовувати та проводити рекламні та PR-кампанії; організовувати ефективний документообіг на основі новітніх інформаційних технологій; застосовувати передові інтелектуальні технології для отримання, аналізу, обробки інформації. Тому всі вимоги

до якості професійної підготовки майбутнього фахівця мають безпосереднє відношення до рівня сформованості у нього професійних компетентностей. Відтак, формування професійних компетентностей у майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи набуває сьогодні особливої важливості, вимагає високо розвинутих когнітивних здібностей, самостійної пізнавальної активності, професійного саморозвитку та готовності до майбутньої професійної діяльності.

Досліджуючи педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутнього документознавця, Г. Малик зазначає, що «професійна компетентність документознавця визначається, як системна особистісно професійна характеристика фахівця, що інтегрує знання, уміння, мотиви, цінності й професійно значущі якості, необхідні для ефективної професійної документно-інформаційної діяльності, спрямованої на задоволення інформаційних потреб фізичних і юридичних осіб, держави [7, с. 14].

Аналізуючи сучасні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців з документознавства та інформаційної діяльності, Н. Бєлікова виходить з того, що їх професійна підготовка включає: володіння інтелектуальними засобами пізнання і організації професійної діяльності в сфері документознавства та інформаційної діяльності; наявність стійкої потреби у здійсненні професійної діяльності; мотивацію на використання традиційних та новітніх інформаційних технологій у професійній діяльності; володіння загально-професійними та спеціальними знаннями, уміннями і навичками, які забезпечують ефективність здійснення професійної діяльності в умовах сучасного конкурентного середовища; творчу направленість професійної діяльності; високий рівень сформованості організаційної та управлінської культури та індивідуального стилю професійної діяльності [2].

Наукова новизна. Нині інформаційно-комунікаційні технології і засоби стають все простішими у користуванні, спрямовані на зберігання значних обсягів відомостей і даних, призначені для того, щоб людина якнайшвидше почала використовувати їх для власних навчальних, професійних потреб та організації дозвілля [10, с. 3]. Відтак, однією із компетентностей, які в умовах інформаційного суспільства значною мірою визначають рівень професійної підготовки майбутніх документознавців, є інформаційна. В структурі професійних компетентностей майбутніх документознавців – інформаційна компетентність посідає особливе місце, оволодіння якою означає якісно новий рівень у їх професійній підготовці. Формування інформаційної компетентності, як обов'язкової складової в структурі професійних компетентностей майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи стає актуальною проблемою.

Виокремлення поняття інформаційна компетентність в системі компетентностей відносять до початку 2000-х рр. У звіті кафедри інформаційної грамотності державного університету Каліфорнії «Інформаційна компетентність в університеті штату Каліфорнія» за 2001 рік представлено результати одного з перших досліджень інформаційної компетентності [11]. У документі інформаційну компетентність пов'язують із пошуком та опрацюванням різноманітних повідомлень, що представлена як компетентність роботи з бібліотечними ресурсами.

У підсумковому дослідженні кафедри інформаційної грамотності державного університету Каліфорнії поняття інформаційної компетентності визначене як: здатність визначати інформаційні вимоги до питання дослідження для формулювання стратегії пошуку відомостей; здатність визначати форми представлення необхідних відомостей; уміння організовувати відомості в найбільш сприятливий для аналізу, синтезу і розуміння спосіб; усвідомлювати етичні, юридичні і політичні проблеми використання інформаційних ресурсів [11].

В сучасному науковому дискурсі поряд із поняттям інформаційна компетентність співіснують споріднені терміни, такі як «інформаційна культура», «електронна компетентність» тощо. Дослідник Дж. Романі зазначає, що у його дослідженні синонімами виступають такі поняття, як «е-компетентність», «цифрова компетентність», «інформаційно-комунікаційна компетентність», що свідчить про дискусійний характер даних понять [12].

Варто зазначити, що у міжнародних колах дане поняття не звужено до технологічної або цифрової галузі, воно містить різні ас-

пекти, до яких відносяться соціальна сфера, галузь комунікацій, ціннісні та громадянські аспекти життєдіяльності людини [10, с. 4]

Дослідження феномену інформаційної компетентності здійснюється науковцями у розрізі різних аспектів, як то: визначення сутності поняття; виокремлення знань, умінь і навичок, що забезпечують її формування; діагностика рівнів її сформованості; визначення змісту означеної компетентності та зіставлення його з вимогами зарубіжних стандартів тощо.

Проблеми формування інформаційної культури та компетентності фахівців розглядали Н. Баловсяк, О. Барановська, В. Биков, М. Головань, О. Овчарук, Т. Сіткар, Ю. Туранов та ін. Науковці наголошують на необхідності їх формування для ефективного функціонування фахівця у сучасному глобалізованому суспільстві.

На думку Н. Баловсяк інформаційна компетентність включає три компоненти: інформаційну (здатність ефективної роботи з інформацією у всіх формах її представлення); комп'ютерну або комп'ютерно-технологічну (що визначає уміння та навички щодо роботи з сучасними комп'ютерними засобами та програмним забезпеченням); процесуально-діяльнісну (яка визначає здатність застосовувати сучасні засоби інформаційних та комп'ютерних технологій до роботи з інформацією та розв'язання різноманітних задач) [1, с. 22].

Під інформаційною компетентністю О. Крайнова розуміє інтегральну характеристику особистості, що виявляється в її готовності реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості), готовності до саморозвитку, прояву ініціативи в галузі інформаційних технологій для успішної професійної діяльності, а також усвідомлення особистої відповідальності за дотримання норм і правил ергономічної безпеки з метою збереження здоров'я та підвищення ефективності діяльності [6, с. 17].

В процесі вивчення питання формування інформаційної компетентності студентів як умови ефективного здійснення інформаційної діяльності, О. Миронова визначає інформаційну компетентність як здатність ефективно виконувати інформаційну діяльність (при вирішенні професійних завдань, навчанні, у повсякденному житті) з використанням ІКТ, що передбачає володіння інформаційною компетенцією та сформованою готовністю (що містить й особистісні якості) до розв'язання відповідних завдань з урахуванням набутого досвіду, з можливістю самостійної організації власної діяльності, зі здійсненням самоконтролю та усвідомленням особистої ролі при їх реалізації та можливих наслідків її здійснення [9, с.169].

Ми погоджуємося із Н. Гендіною, яка під інформаційною компетентністю розуміє здатність особистості орієнтуватися в інформаційних потоках, уміння працювати з різними видами інформації, знаходити і відбирати необхідний матеріал, класифікувати його, узагальнювати, критично до нього ставитися, на основі здобутих знань вирішувати будь-яку інформаційну проблему, пов'язану з професійною діяльністю [3, с. 31].

Таким чином, ми вважаємо, що інформаційна компетентність майбутніх документознавців базується на комплексі знань, умінь, навичок щодо роботи з програмними та інформаційними сервісами на основі використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. ЇЇ рівень визначається здатністю майбутніх фахівців ефективно виконувати інформаційну діяльність, яка здійснюється шляхом організації документаційних систем на підприємствах різних галузей, державних архівах, інших закладах різних форм власності, реалізації інформаційних процесів таких як: збір, пошук, перетворення, опрацювання, аналіз, накопичення, зберігання, поширення інформації. Саме таких професіоналів вимагає сучасний ринок праці.

З огляду на це освітня програма «Документознавство та інформаційна діяльність», передбачає формування та розвиток у студентів загальних, фахових компетентностей та програмних результатів навчання. Так, відповідно до переліку програмних результатів навчання майбутні фахівці інформаційної, бібліотечної та архівної справи мають уміти збирати та аналізувати необхідну інформацію, обґрунтовувати управлінські рішення на основі використання необхідного аналітичного і методичного інструментарію, розраховувати відповідні показники, що характеризують результативність такої діяльності; використовувати цифрові інформаційні та комунікаційні технології, а також програмні продукти інформаційної діяльності; орієнтуватися в за-

собах програмного забезпечення сучасних інформаційних технологій. Це дозволить сформувати у них серед інших саме інформаційну компетентність, яка включає сукупність знань, умінь і навичок виконання різних видів інформаційної діяльності і ціннісне ставлення до цієї діяльності, що надалі посилить їхню професійну спроможність.

Висновок. Сучасна економіка базується на знаннях, які підтримуються комп'ютерними технологіями. Забезпечення потреб ринку праці в професіоналах з організації документаційних систем та інформаційної діяльності, якими є майбутні документознавці, у виробничій і невиробничій сферах, на підприємствах різних галузей, державних архівах, інших закладах різних форм власності набуло особливої актуальності, оскільки успішність їх ділової діяльності визначає володіння комплексом знань умінь і навичок щодо виконання різних видів інформаційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Баловсяк Н. Інформаційна компетентність фахівця. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2004. № 5. С. 21-28.

2. Бєлікова Н., Зозуля Н. Сучасні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців з документознавства та інформаційної діяльності. *Украинский научный журнал «Образование региона»* 2014. № 1-2 URL: http://social-science.com.ua/article/1251 (дата звернення 09.06.2018).

3. Гендина Н. И. Информационная культура личности: диагностика, технология формирования: учебно-методическое пособие. Ч. 1. Кемерово : КемГАКИ, 1999. 146 с.

4. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативная целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 32 с.

5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики : монографія / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. 112 с.

6. Крайнова Е. А. Профессиональная подготовка будущих инженеров-механиков в области информационных технологий: автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд.пед. наук. Нижний Новгород, 2007. 20 с.

7. Малик Г. Д. Педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутнього документознавця : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. К., 2011. 20 с.

8. Матукова Г. І. Теоретико-методологічні засади розвитку підприємницької компетентності у майбутніх фахівців економічного профілю : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. К., 2016. 670 с.

9. Миронова О. І. Формування інформаційної компетентності студентів як умова ефективного здійснення інформаційної діяльності. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. Львів, 2010. № 17 (204). С. 165-175.

10. Овчарук О. В. Інформаційно-комунікаційна компетентність як предмет обговорення: міжнародні підходи. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2013. №7. С.3-6.

11. Information Literacy Competency Standards for Higher Education : URL http://www.ala.org/ala/acrl/acrlstandards/informationliteracycompetency.ht m. (дата звернення 08.10.2018).

12. Glossary. Quality in education and training. European Centre for the Development of Vocational Training, 2011. (P.23–24) (157 p.).

References

1. Balovsiak, N. (2004). Information competence of a specialist, Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity. 5, 21–28. [in Ukrainian].

2. Bielikova, N., Zozulia, N. (2014). Modern trends of professional training of future specialists in document science and information activities. Ukraynskyi nauchnыi zhurnal Obrazovanye rehyona. 1-2. Retrieved from http://social-science.com.ua/article/1251 [in Ukrainian].

3. Hendyna, N. Y. (1999). Information culture of the person: diagnostics, technology of formation. Kemerovo, KemHAKY. [in Russian].

4. Zymniaia, Y. A. (2004). Key competencies as an effective target basis of a competence-based approach in education. Author's version. Moscow: Yssledovatelskyi tsentr problem kachestva podhotovky spetsyalystov [in Russian].

5. Ovcharuk, O. V. (2004). Competent approach to in modern education: personal development and Ukrainian perspectives. Library for Educational Policy [Valuable educational discourse] Kyiv, K. I. S. [in Ukrainian].

6. Krainova, E. A. (2007). Professional training of future engineer mechanics in the field of information technology. Nizhny Novgorod [in Russian].

7. Malyk, H. D. (2011). Pedagogical conditions for the implementation of the competence approach in the training of the future document scientist. Extended abstract of candidate's thesis. Kyivskyi universytet imeni Borysa Hrinchenka. Kyiv [in Ukrainian].

8. Matukova, H. I. (2016). Theoretical and methodological principles of entrepreneurial competence development for future specialists of the economic profile. Dys. … d-ra ped. nauk 13.00.04. Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh NAPNU. Kyiv [in Ukrainian].

9. Myronova, O. I. (2010). Formation of informational competence of students as a condition for effective information activities. Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka, vol. 17 (204) Kyiv [in Ukrainian].

10. Ovcharuk, O. V. (2013). Information and communication competence as a subject of discussion: international approaches Kompiuter u shkoli ta simi, 7, 3 – 6. [in Ukrainian].

11. Information Literacy Competency Standards for Higher Education Retrieved from http://www.ala.org/ala/acrl/acrlstandards/informationliteracy competency.ht m. [in English].

12. Glossary. (2011). Quality in education and training. European Centre for the Development of Vocational Training. [in English].

УДК 371.2

Бородкіна Ірина Лаврентіївна,
кандидат технічних наук, доцент
кафедри комп'ютерних наук
Київського національного університету культури і мистецтв
borir@ukr.net
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3667-3728

Бородкін Георгій Олексійович,
старший викладач кафедри комп'ютерних наук
Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6488-6512

МАШИННИЙ ПЕРЕКЛАД ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

Мета роботи полягає в *комплексному дослідженні систем машинного перекладу в структурі фахової діяльності документознавців.* ***.Методологія*** *дослідження. Відбір матеріалів базувався на загальнонаукових методах аналізу та синтезу, порівняння та узагальнення, всебічності та об'єктивності.* ***Наукова новизна*** *дослідження обумовлюється тим, що на сьогодні практично відсутні роботи, присвячені обґрунтуванню необхідності навчання роботі з системами машинного перекладу майбутніх фахівців сфери документознавства.* ***Висновки.*** *Проведене комплексне дослідження систем машинного перекладу показало, що рушійною силою розвитку ринку електронних перекладацьких послуг є професійні потреби фахівців. На сьогодні для користувачів доступна велика кількість програмних продуктів цієї спрямованості, що зумовлює потребу формування навичок роботи з системами машинного перекладу вже на етапі фахової підготовки майбутніх документознавців та офіс-менеджерів.*

Ключові слова: *машинний переклад, он-лайн переклад, електронні перекладацькі послуги, документознавство, офіс-менеджер.*

© Бородкіна І.Л., Бородкін Г.О.

Бородкина Ирина Лаврентьевна,
кандидат технических наук, доцент
кафедры компьютерных наук
Киевского национального университет культуры и искусств

Бородкин Георгий Алексеевич,
старший преподаватель кафедры компьютерных наук
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

МАШИННЫЙ ПЕРЕВОД КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ДОКУМЕНТОВЕДОВ

Цель работы *заключается в комплексном исследовании систем машинного перевода в структуре профессиональной деятельности документоведов.* ***Методология исследования.*** *Отбор материалов базировался на общенаучных методах анализа и синтеза, сравнения и обобщения, всесторонности и объективности.* ***Научная новизна исследования*** *определяется тем, что на сегодняшний день практически отсутствуют работы, посвященные обоснованию необходимости обучения работе с системами машинного перевода будущих специалистов сферы документоведения.* ***Выводы****. Проведенное комплексное исследование систем машинного перевода показало, что движущей силой развития рынка электронных переводческих услуг являются профессиональные потребности специалистов. На сегодня для пользователей доступно большое количество программных продуктов этой направленности, что обусловливает необходимость формирования навыков работы с системами машинного перевода уже на этапе профессиональной подготовки будущих документоведов и офис-менеджеров.*

Ключевые слова: *машинный перевод, онлайн перевод, электронные переводческие услуги, документоведение, офис-менеджер.*

Borodkina Iryna,
PhD, Associate Professor
Department of Computer Science
Kiev National University of Culture and Arts

Borodkin Heorhii,
Senior Lecturer
Department of Computer Science
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
george.borodkin@gmail.com

MACHINE TRANSLATION AS COMPONENT OF PREPARATION OF FUTURE DOCUMENT MANAGERS

The purpose of the work *is a comprehensive study of machine translation systems in the structure of the professional activity of documentation specialists.* ***The methodology of the study.****The selection of materials was based on the general scientific methods of analysis and synthesis, comparison and generalization, comprehensiveness and objectivity.* ***The scientific novelty*** *of the research is determined by the fact that today there are practically no works devoted to justifying the need for training in working with machine translation systems of future specialists in the field of documentation.* ***Conclusions.*** *A comprehensive study of machine translation systems showed that the driving force behind the development of the electronic translation services market is the professional needs of specialists. Today, a large number of software products of this type are available for users, which makes it necessary to develop skills in working with machine translation systems already at the stage of professional training of future document managers and office managers.*

Keywords: *machine translation, online translation, electronic translation services, document management, office manager.*

Актуальність теми дослідження. У сьогоднішньому діловому спілкуванні надзвичайно швидко зростають обсяги документів, які потребують оперативного перекладу, причому кількість мов спілкування постійно зростає. Впоратися цією ситуацією можливо лише засобами сучасних перекладацьких технологій серед яких важливе місце посідають системи машинного перекладу. Такі системи здатні значною мірою спростити та прискорити роботу фахівця-документознавця без втрати інформації. З іншого боку − це дозволить краще спілкуватися з замовниками, більш чітко розуміти їх вимоги, що врешті решт суттєво підвищить якість ділового спілкування. У той же час, на сьогодні в Україні практично відсутні науково обґрунтовані методики використання систем машинного перекладу і, відповідно, не здійснюється підготовка фахівців з цього питання. Це означає, що детального вивчення потребують питання, пов'язані з аналізом можливостей використання систем машинного перекладу в роботі фахівців-документознавців з метою розробки методики навчання майбутніх документознавців перекладу із застосуванням таких систем.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед сервісів, які сьогодні надаються користувачам мережею інтернет, не останнє місце займає переклад з однієї мови на іншу [1]. Технології оперативного машинного перекладу дозволять діловим людям орієнтуватися у величезному інформаційному полі, розбиратися в найновіших технологіях, легко спілкуватися з багатомовною аудиторією в багатьох країнах світу. Дуже часто виникає потреба просто зрозуміти сутність листа свого закордонного колеги або статті, знайденої в мережі Інтернет. Немає іншої реальної альтернативи як скористатися послугами електронного перекладача. Таким чином, машинний переклад виконує сьогодні дуже важливу комунікативну функцію − забезпечує можливість комунікації між людьми, які спілкуються різними мовами. Датою народження машинного перекладу як області досліджень прийнято вважати 1947 рік. Саме тоді, всього через декілька років після появи першої електронно-обчислювальної машини, через практичні потреби, пов'язані з істотно зростаючими обсягами науково-технічної інформації, з'явилися перші програми машинного перекладу. У 80-і роки після появи перших персональних комп'ютерів доступ до яких можна було отримати будь-якої хвилини, а вартість машинного часу суттєво зменшилась, машинний переклад став економічно вигідним. Розпочався якісно новий етап розвитку цієї галузі. Вдосконалення програм машинного перекладу дозволило достатньо точно переводити багато видів текстів. Розвиток ринку персональних комп'ютерів (від настільних до кишенькових) і інформаційних технологій, поява сканерів, систем розпізнавання текстів і бурхливий розвиток мережевих технологій Internet/Intranet (які стають все більш інтернаціональними і багатомовними) у дев'яності роки двадцятого сторіччя призвели до чергового зростання інтересу до систем машинного перекладу і особливо до забезпечення можливості здійснення перекладу в інтерактивному режимі.

Машинний переклад – це процес перетворення тексту, представленого на одній природній мові, у еквівалентний за змістом текст іншою мовою. Як правило, цей процес виконується комп'ютером автоматично.[3]

Потреби фахівців різних сфер у послугах машинного перекладу постійно зростають, різноманітні системи машинного перекладу використовуються все більш інтенсивно. До 30 % перекладацьких компаній використовують системи машинного перекладу у професійній діяльності. Враховуючи, що якість такого перекладу постійно підвищується, можна зробити висновок про високу перспективність такого програмного забезпечення.

Відповідно до прогнозів компаній, які займаються детальним вивченням ринків програмного забезпечення [5], очікується, що ринок машинного перекладу протягом 2017 – 2023 років зросте на 20,9 %, що є доволі значним показником.

Машинний переклад, внаслідок своєї економічної ефективності сьогодні інтенсивно використовується у багатьох сферах інформаційної діяльності: для перекладу великих обсягів даних, для створення багатомовного контенту глобальних веб-сайтів, для перекладу текстів науково-технічної інформації, технічної документації (це пов'язано з постійно зростаючим експортом продукції та інформаційним обмі-

ном між науковцями різних країн). Ще однією сферою застосування систем машинного перекладу на сьогодні є великі міжнародні організації, що використовують тотожні документи, написані багатьма мовами (наприклад, ООН і офіційні структури Європейського Союзу). Документи тут повинні створюватись практично одночасно на багатьох мовах. Враховуючи, що вимоги до якості перекладу тут досить високі, документи, після перекладу з використанням систем машинного перекладу потребують додаткового редагування. В цілому можна зробити висновок, що системи машинного перекладу успішно функціонують в тих галузях, де існує потреба в перекладі великої кількості однотипних текстів, не потрібна абсолютна точність перекладу, а вхідна мова нормована і спрощена [6]. Цим умовам у великій мірі задовольняють інформаційні масиви, з якими працюють фахівці-документознавці.

Мета статті полягає в комплексному дослідженні систем машинного перекладу в структурі фахової діяльності документознавців.

Виклад основного матеріалу. 1990 року була запропонована наступна класифікація систем машинного перекладу:

– Системи повністю автоматизованого машинного перекладу (FAMT – Fully-automated machine translation)

– Системи машинного перекладу за участю людини (HAMT-Human-assisted machine translation

– переклад, що здійснюється людиною з використанням комп'ютера (МАНТ – Machine-assisted human translation).

В основу іншого способу класифікації було покладено підходи до побудови алгоритмів машинного перекладу [2; 7]. Тут можна виділити машинний переклад, заснований на правилах (rule-based); машинний переклад, заснований на прикладах (example-based); машинний переклад, заснований на статистиці (statistical-based).

Системи машинного перекладу, що базуються на правилах (Rule-Based Machine Translation – RBTM), використовують великі збірки правил, що розробляються експертами-людьми. Людський фактор у таких системах дозволяє забезпечити досить гарні машинні переклади з передбачуваними результатами. Проте через необхідність залучення експертів система, основана на правилах, може бути досить дорогою, а її впровадження та оновлення вимагає значних часових витрат.

Системи машинного перекладу, засновані на статистиці (Statistical Machine Translation – SMT) для створення перекладу використовують статистичні комп'ютерні алгоритми. Використання статистичних моделей та алгоритмів дозволяє мати систему низької вартості, однак дефіцит статистичних даних може знизити якість перекладу.

Останнім часом особливої популярності набуває гібридний (hybrid) підхід до розробки систем машинного перекладу. Гібридні системи машинного перекладу (Hybrid Machine Translation – HMT) розробляються на принципах, які поєднують відразу декілька алгоритмів дій.

З'являються і нові підходи до розробки систем машинного перекладу. Так, корпорація Google запропонувала використовувати нейронний машинний переклад [4]. (NMT) – алгоритм виконання машинного перекладу, що ґрунтується на штучній нейронній мережі та дає змогу подолати недоліки традиційних пофразових систем перекладу.

Можна виділити і інші ознаки класифікації існуючих на сьогодні засобів електронного перекладу.

Спосіб завантаження. За цією ознакою засоби електронного перекладу можна поділити на нерезидентні (програми, які неможна викликати з інших програм, вони автоматично перекладають наданий їм текст) та резидентні (завантажуються в пам'ять комп'ютера і підтримують інтерактивний режим перекладу для будь-якого програмного додатку).

Кількість словників, що підключається. Сучасні засоби електронного перекладу, наприклад LINGVO, працюють з великою кількістю словникових баз і дозволяють визначати їх пріоритет.

Можливість розширення словникової бази. Сучасні електронні перекладачі мають засоби для створення власних і розширення існуючих словників.

Режим перекладу. На сьогодні користувачам надається два основних режими перекладу: автоматичний (або пакетний) і інтерактивний. У першому випадку програмі повідомляються імена файлів, призначених для перекла-

ду. Далі переклад здійснюється автоматично, без участі перекладача. Якість роботи подібних систем суттєво залежить від їх словникової бази. Інтерактивний режим перекладу передбачає завантаження програми-перекладача в оперативну пам'ять комп'ютера. Подальше використання електронного помічника може здійснюватись протягом всього часу роботи. Можливість розширення і одночасного підключення декількох словарних баз робить такі засоби дуже привабливими для користувачів.

До основних переваг електронних перекладачів слід віднести наступні.

Швидкість роботи з документом. Машинний переклад дозволяє практично миттєво перекладати вміст документа, що дозволяє швидко його зрозуміти і прийняти рішення про необхідність подальшого більш точного його перекладу.

Низька вартість. Послуги професійних перекладачів не безкоштовні. Системи машинного перекладу потребують грошових витрат тільки при купівлі програмного забезпечення.

Доступність послуги. Електронний перекладач завжди доступний користувачу.

Конфіденційність. В системах машинного перекладу інформація повністю захищена.

Адаптивність. Системи машинного перекладу здатні запам'ятовувати основні терміни та фрази певної галузі. Це забезпечує єдиний мовний і термінологічний стиль при перекладі великих текстів.

Універсальність. Системи машинного перекладу універсальні, що забезпечується можливістю підключення відповідного словника.

Підтримка перегляду багатомовної інформації з мережі Інтернет. Мережа Інтернет – багатомовне інформаційне середовище. Системи машинного перекладу дозволяють переглядати і швидко перекладати сайти, створені різними мовами.

Відсутність витрат на форматування. Цей факор є особливо важливим при перекладі електронних документів. При електронному перекладі повністю зберігається початкове форматування.

Основними недоліками систем машинного перекладу слід вважати відсутність точності (цей спосіб перекладу ще не дозволяє створювати якісні переклади на основі літературної природної мови) та, як наслідок, обмеженість використання (існують певні типи документів, які неможливо перекласти електронним способом).

Окремого дослідження потребує питання оцінки якості машинного перекладу. Але слід зауважити, що кількість переваг систем машинного перекладу суттєво перевищує кількість недоліків. Крім того, розробники систем машинного перекладу постійно вдосконадюють свої програмні продукти, забезпечуючи постійне підвищення якості перекладу.

Це дозволяє зробити висновок про те, що машинний переклад є перспективним, він постійно і активно розвивається і використовується в професійній діяльності фахівців різних галузей.

У теперішній час в світі існує велика кількість компаній, які займаються розробкою комерційних систем машинного перекладу [8]. Розглянемо деякі з них.

Systran (США) випускає наступні програмні продукти: SYSTRAN Professional Premium, SYSTRAN Professional Standard, SYSTRAN Personal, SYSTRAN Office Translator, SYSTRAN PDF Translator, SYSTRAN WebTranslator, SYSTRAN WebServer, SYSTRANet SYSTRANBox, які підтримують наступні напрямки перекладу: англійська – французька, англійська – німецька, англійська – іспанська, англійська – португальська, англійська – італійська, англійська – японська, китайська – англійська, англійська – російська, німецька – французька, англійська – корейська.

Transparent Language (США). Програмний продукт цієї фірми Easy Translator підтримує наступні напрямки перекладу: англійська – французька, англійська – німецька, англійська – іспанська, англійська – італійська, англійська – португальська.

Language Engineering Corporation (LEC) випускає програмні продукти: TRANSLATE Pro/Business/Personal, PowerTranslator, Personal/Pro/Global, Translate DotNet SDK, LEC Server, які підтримують такі напрямки перекладу: англійська – японська, англійська – іспанська, англійська – французька.

Translation Experts (США). Програмні продукти компанії InteractiveTran, NeuroTran, InterTran, PalmTran, PocketTran, MobileTran здійснюють переклади з англійської на німецьку, французьку, іспанську, угорську польську та хорватську мови.

Cross Language (Японія). Програмні продукти цієї компанії PC-Transer, PAT-Transer, MED-Transer, Kourai for Windows, Hourai V4 for Windows, Jx9 for Windows здійснюють переклад з англійської на японську мову.

Lingvistica (Канада). Електронний перекладач PARS підтримує переклад з англійської на голландську, польську, українську та російську мови.

ATA Software (Сполучене Королівство). Програмні продукти цієї компанії Al-Mutarjim Al-Arabey, golden Al-Wafi, Al-Wafi надають можливість перекладати з англійської на арабську.

ESTeam AB (Греція). ESTeam Translator розробки цієї компанії підтримує переклад всередині європейських мов.

XPLANATION (Бельгія).Сучасне інтегроване рішення цієї компанії під назвою Tstream здійснює переклад з англійської, німецької, французької, іспанської, італійської, голландської на англійську, німецьку, французьку, іспанську, італійську, голландську датську, норвезьку, фінську, шведську та португальську.

Kielikone Ltd (Фінляндія). За допомогою TranSmart Standard здійснюється переклад з англійської на фінську мову.

Крім означених вище, питаннями розробки систем машинного перекладу займаються фірми IBM, L&H (Lernout & Hauspie), SMART Communications (США), Atril, Trados, Trident Software, Lingvistica b.v., Nova Incorporated, LingoWare, IdiomaX (Швейцария) та інші.

Онлайнові системи машинного перекладу. Онлайнові перекладачі, на відміну від локально встановлених на персональному комп'ютері, доступні з будь-якого комп'ютера, підключеного до мережі Інтернет. Сьогодні дуже поширеним став і такий зручний вид онлайн-перекладу як переклад веб-сторінок, доступний для користувачів мережевої системи машинного перекладу. Послугами автоматичних перекладачів безпосередньо в мережі Інтернет сьогодні можна скористатися за наступними адресами.

http://pereklad.online.ua/ На сайті здійснюється переклад з української, російської, англійської, французької, німецької, латиської, польської на українську, російську, англійську, французьку, німецьку, латиську, польську мови. Система дозволяє використовувати спеціалізовані словники з наступних тематик: авто, бізнес, загальний, Інтернет, право, техніка, підтримує україномовний та російськомовний інтерфейси.

Translate.ru (www.translate.ru.). Популярна система онлайнового перекладу текстів, веб-сторінок, електронної пошти та WAP, розроблена компанією ПРОМТ (www.promt.ru). Підтримує переклад з англійської, російської, німецької, французької, іспанської, італійської і португальської мов на англійську, російську, німецьку, французьку, іспанську, італійську і португальську мови (дозволяються будь-які мовні пари), за бажанням користувача може показувати варіанти перекладу. Крім того, перекладач надає можливість перекладу цілих веб-сторінок із збереженням початкового форматування, малюнків і фотографій та дозволяє перекладати електронні листи безпосередньо в браузері. Останні версії дозволяють використовувати цей перекладач на мобільних пристроях.

Перекладач компанії Google (www.google.com/translate_t) дозволяє перекладати текст і веб-сторінки. Має достатньо широкий набір мов, які можна використовувати в будь-яких комбінаціях.

Cognitive Translator (http://cs.isa.ru:10000/ct/) – безкоштовна онлайнова система машинного перекладу текстів компанії Cognitive Technologies. Система є інтерактивним середовищем, що забезпечує можливість перекладу, редагування і синхронного перегляду оригіналу тексту.

Перекладач Pragma (http://www.trident.com.ua/rus/online.php) компанії Trident Software може здійснювати переклад як локально, так і в онлайновому режимі. Система підтримує декілька мов і напрямів перекладу (з будь-якої мови на будь-яку). Переклад може здійснюватись безпосередньо в офісних додатках, Веб-браузерах, електронній пошті, багатьох текстових редакторах.

Перекладацький сервіс Babel Fish Translation (http://babelfish.yahoo.com/) – це онлайнова версія відомої системи машинного перекладу Systran. Він пропонує переклади для великої кількості мовних пар. Дуже швидко Babel Fish Translation перекладає веб-сайти. Мовні пари тут ті ж самі.

Нескладно помітити, що не всі перекладачі підтримують можливість перекладу з української мови та на українську мову. Тому інколи доводиться здійснювати проміжний пе-

реклад, наприклад, на російську, а потім вже з російської на українську.

Висновки. Проведене комплексне дослідження систем машинного перекладу як обов'язкових складників фахової підготовки майбутніх документознавців та офіс-менеджерів показало, що рушійною силою розвитку ринку електронних перекладацьких послуг є професійні потреби фахівців. Ринок машинного перекладу надзвичайно активно розвивається, а якість перекладу, виконуваного засобами систем машинного перекладу постійно поліпшується. В статті розглянуто способи класифікації систем машинного перекладу, визначено переваги та недоліки їх використання. Проведене дослідження ринку програмного забезпечення систем машинного перекладу продемонструвало розмаїття таких систем та широту мовного охоплення. На сьогодні для користувачів доступна велика кількість програмних продуктів, здатних працювати як після інсталяції на комп'ютері, так і в он-лайн режимі.

Все вищезазначене дозволяє стверджувати, що наявність навичок роботи з системами машинного перекладу повинна стати обов'язковою вимогою в системі фахової підготовки майбутніх документознавців та офіс-менеджерів.

Список використаних джерел

1. Abraham-Barna C.G., Abraham-Barna T. Current trends in the translation market Studii de ştiinţă şi cultură, 2016. Vol. XII. № 3. P. 33-43.

2. Burchardt A. Comparing Errors: Neural MT vs. Traditional Phrase-based and Rule-based MT. URL: https://www.gala-global.org/publications/ comparing-errors-neural-mt-vs-traditional-phrase-based-and-rule-based-mt

3. Craciunescu O., Gerding-Salas C., Stringer-O'Keeffe S. Machine Translation and Computer-Assisted Translation: a New Way of Translating? Translation Journal. 2004. Vol. 8. № 3. URL: http://translationjournal.net/journal/29computers.htm

4. Google's Neural Machine Translation System: Bridging the Gap between Human and Machine Translation. URL: https://arxiv.org/abs/1609.08144.

5. Machine Translation Market P&S Market Research. URL: https://www.psmarketresearch.com/market-analysis/machine-translation-market

6. Novak B. Machine Translation: Advantages and Disadvantages. URL:http://dlsdc.com/blog/machine-translation-advantages-and-disadvantages.

7. Qun L., Xiaojun Z. Machine translation: general. The Routledge Encyclopedia of Translation Technology. Routledge: London and New York, 2015. P. 105–119.

8. Колесник А. С. Обзор систем машинного перевода. Інтелектуальні системи та прикладна лінгвістика: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 28 березня 2013 р. Харків, 2013. С. 41–44.

References

1. Abraham-Barna C. G., Abraham-Barna T. (2016). Current trends in the translation market. Studii de ştiinţă şi cultură. XII, 3, 33-43 [in English].

2. Burchardt, A. (2017). Comparing Errors: Neural MT vs. Traditional Phrase-based and Rule-based MT. Retrieved from https://www.gala-global.org/publications/ comparing-errors-neural-mt-vs-traditional-phrase-based-and-rule-based-mt [in English].

3. Craciunescu, O. (2004). Machine Translation and Computer-Assisted Translation: a New Way of Translating? Translation Journal. 8(3). Retrieved from http://translationjournal.net/journal/29computers.htm [in English].

4. Google's Neural Machine Translation System: Bridging the Gap between Human and Machine Translation (2016). Retrieved from https://arxiv.org/abs/1609.08144. [in English].

5. Machine Translation Market P & S Market Research. (2017). Retrieved from https://www.psmarketresearch.com/market-analysis/machine-translation-market [in English].

6. Novak B. Machine Translation: Advantages and Disadvantages (2014). Retrieved from http://dlsdc.com/blog/machine-translation-advantages-and-disadvantages. [in English].

7. Qun L. (2015). Machine translation: general. The Routledge Encyclopedia of Translation Technology, 105–119 [in English].

8. Kolesnyk, A. S. (2013). Machine translation systems review. Proceedings from II Ukrainian Scientific and Practical Conference "Intelligent Systems and Applied Linguistics". (pp. 41–44). Kharkiv. [in Russian].

ІНФОРМОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 004.774.6:658

Anisimova Olha,
doctor of Economics, professor,
Department of Information Systems Management,
Vasyl` Stus Donetsk National University
anisimova.o.m@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8016-9361

BUSINESS ANALYTICS AS A FUNDAMENTAL INSTRUMENT OF MANAGEMENT INFORMATION SYSTEMS

Purpose of the article *is to analyze the process of collecting external information in the integrated business intelligence system for the diagnostic industry of Ukrainian enterprises.* ***The scientific novelty*** *of the work lies in the fact that for the first time the mechanisms of information management in the business intelligence system are highlighted. As a research task, the authors attempted to evaluate the information component of business intelligence systems. The functions of the integrated system of business intelligence indicators are highlighted. The types of capital with which the information model of intangible assets of business intelligence interacts are allocated.* ***Conclusions****. Using the business intelligence information model mechanism will significantly facilitate the implementation of business intelligence as a major axis in the production of companies ' competitiveness in a particular sector. In a dynamic business environment, there is a need for additional literature that is integrally and systematically linked to social efforts aimed at improving the competitiveness of the business through the introduction of intelligence strategies in relation to the company as an independent organization, with its own characteristics, abilities, values, knowledge, behavior and skills.*

Key words: *management information systems, information systems, management information technologies, business analytics, information.*

Анісімова Ольга Миколаївна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри інформаційних систем управління
Донецького національного університету ім. Василя Стуса

БІЗНЕС-АНАЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ МЕНЕДЖМЕНТУ

Мета роботи: *проаналізувати процес збору зовнішньої інформації в інтегрованій системі бізнес-аналітики для індустрії діагностики українських підприємств.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає у тому, що вперше виокремлюється механізми управління інформацією в системі бізнес-аналітики. У якості дослідницької задачі авторами була здійснено спроби оцінити інформаційну складову систем бізнес-аналітики. Виокремлено функції інтегрованої системи показників бізнес-аналітики. Виділено види капіталу, з якими взаємодіє інформаційна модель нематеріальних активів бізнес-аналітики.* ***Висновки.*** *Використання механізму інформаційної моделі бізнес-аналітики значно полегшить реалізацію бізнес-аналітики як основної осі у виробництві конкурентоспроможності компаній у певному секторі. У динамічному бізнес-середовищі існує потреба в додатковій літературі, яка цілісно та системно пов'язана з соціальними зусиллями, спрямованими на підвищення конкурентоспроможності бізнесу шляхом впровадження розвідувальних стратегій у відношенні компанії як самостійної організації, з власною характеристики, здібності, цінності, знання, поведінка та здібності.*

Ключові слова: *інформаційні системи менеджменту, інформаційні системи управління, інформаційні технології менеджменту, бізнес-аналітика, інформація*

© *Анісімова О.М.*

Анисимова Ольга Николаевна,
доктор экономических наук, профессор,
заведующая кафедрой информационных систем управления
Донецкого национального университета им. Василия Стуса

БИЗНЕС-АНАЛИТИКА КАК ИНСТРУМЕНТ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ МЕНЕДЖМЕНТА

Цель работы: *проанализировать процесс сбора внешней информации в интегрированной системе бизнес-аналитики для индустрии диагностики украинских предприятий.* ***Научная новизна работы*** *заключается в том, что впервые выделяется механизмы управления информацией в системе бизнес-аналитики. В качестве исследовательской задачи авторами была предприняты попытки оценить информационную составляющую систем бизнес-аналитики. Выделены функции интегрированной системы показателей бизнес-аналитики. Выделены виды капитала, с которыми взаимодействует информационная модель нематериальных активов бизнес-аналитики.* ***Выводы****. Использование механизма информационной модели бизнес-аналитики значительно облегчит реализацию бизнес-аналитики как основной оси в производстве конкурентоспособности компаний в определенном секторе. В динамичной бизнес-среде существует потребность в дополнительной литературе, целостно и системно связана с социальными усилиями, направленными на повышение конкурентоспособности бизнеса путем внедрения разведывательных стратегий в отношении компании как самостоятельной организации, с собственной характеристики, способности, ценности, знания, поведение и способности.*

Ключевые слова: *информационные системы менеджмента, информационные системы управления, информационные технологии менеджмента, бизнес-аналитика, информация.*

Relevance of the research. The formation of a sustainable competitive advantage requires an approach and attitude from organizations focused on technological learning, innovation and the introduction of information systems, business intelligence. International practice of business intelligence determines the necessity of carrying out of studies of technical supervision of competition between companies in Ukraine.

Purpose of the article is to analyze the process of collecting external information in the integrated business intelligence system for the diagnostic industry of Ukrainian enterprises.

Problem statement. The sector of information technology business intelligence is an incentive for the development of economic and social activities of Ukrainian enterprises. Applied business intelligence instruments together with communications within organizations transform Ukrainian business, so monitoring trends in their development have an impact on the complex aspects of the functioning of the economy of our state.

Analysis of recent research and publications. The subject of research of information systems of business intelligence is quite relevant and is reflected in the works of Ukrainian scientists. Information systems and technologies in management are covered in the works by I. Gordienko [1]; research of information systems in management was conducted S. Glivenko, E. Lapin and O. Pavlenko [2], the role of modern technology in the economy was considered by U. Hava [3]; information technology and corporate governance in the twenty-first century revealed in his writings O. Stupnitsky [4].

The scientific novelty of the work lies in the fact that for the first time the mechanisms of information management in the business intelligence system are highlighted. As a research task, the authors attempted to evaluate the information component of business intelligence systems. The functions of the integrated system of business intelligence indicators have highlighted the types of capital with which the information model of intangible assets of business intelligence interacts is allocated.

Unresolved aspects of the problem. Information systems of business intelligence is an instrument for the expansion of the world analytical technologies in the field of economy, so the modules of the business intelligence systems considered in the article have an impact on the processes occurring

in the enterprises. Thus, business Analytics and its information technology part provide the progression of information relations in the internal environment of the company and are a vital aspect of determining the prospects of development of the enterprise in its information and technological potential.

Presentation of the main material of the study. The reality of the Ukrainian business environment shows that business analysis is not limited to the monitoring of scientific and technical aspects. Holistic analysis of strategic variables and decision-making for organizations requires the application of technological supervision in a certain competitive dimension and has a multi-sectoral nature.

Business intelligence provides knowledge in defining strategies, creating programs of research and development, cooperative agreements, introduction of new technological developments and identify investment opportunities and commercialization ventures.

Knowledge management as a new branch of the enterprise economy increases the value of intangible assets as a center of business actions and strategies. Knowledge management has become one of the main topics of research and paradigm of best management practices in the field of organization and management of business structures.

On knowledge management there is a concept of business intelligence, which is a set of strategies, actions and instruments aimed at managing and creating new knowledge based on the analysis of existing data in the organization or company.

Information systems are defined as electronic information management elements that have an impact on business processes and their practical implications for knowledge generation. Thus, different systems are used to carry out an innovative operation and are defined as actions or operations that contribute to the improvement of any of the products or services produced by the company. It can be a technological, operational, administrative or business strategy [1]. Interaction of data management in the business intelligence information system is shown in figure 1.

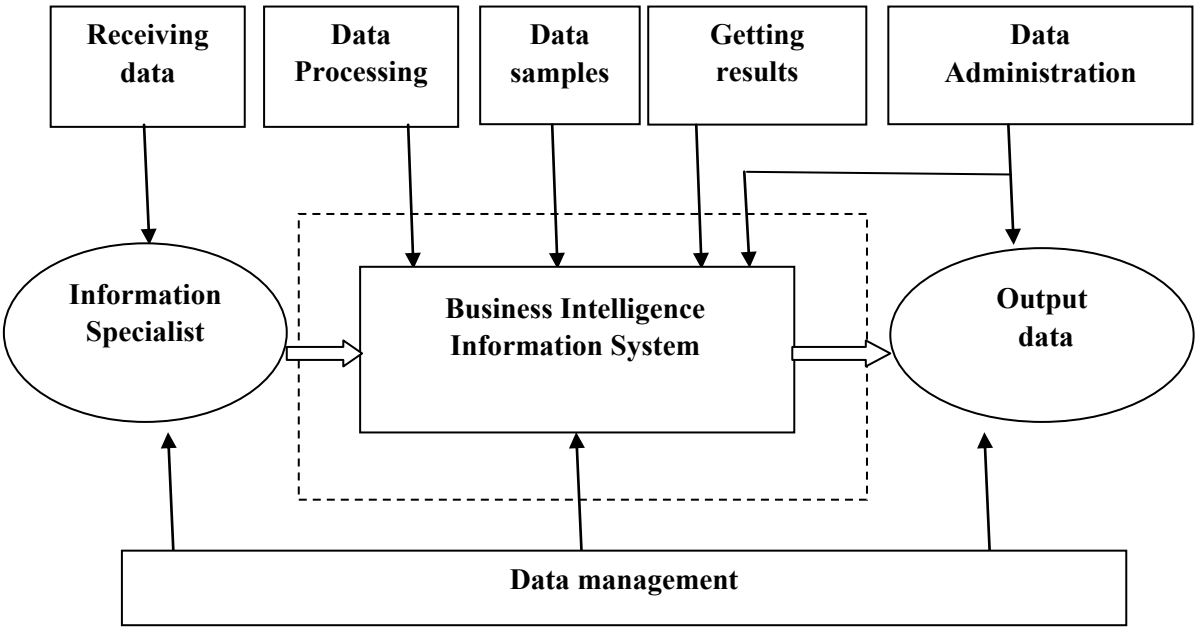

Figure 1. – **Interaction of data management in business intelligence information system**

The creation of a model of business analytics at the enterprise lies in company's carrying out an assessment of processes, products, people in the organization with the purpose of accumulation or the concentration of information in production processes using established methodology or guidelines for assessing the results.

Business intelligence mechanisms-documents, processes, and policies that facilitate intelligent decision-making in organizations to achieve the development of methodologies and management models aimed at developing intelligence strategies that seek to analyze business models are more widespread, and at the same time, they recognize knowledge as a critical element in the development of the organization. The business intelligence information model is designed to describe, understand, explain, and predict the behavior of the parts that make up a phenomenon or its components. In this sense, business management models are relevant through the importance of the approach to knowledge management and the intangible value of organizations.

The following are some of the most common business intelligence information models. The European quality management model (EFQM)is one of the business models, widely used in Europe. Excellence 2000 (EFQM, 2010) highlights the importance of knowledge, innovation, and learning processes to achieve business excellence. This model aims to provide companies with a methodology that allows them to improve their strategies to achieve organizational results [2]. In the EFQM model, the information system functions in the directions of the knowledge formation process, which establishes a connection with business Analytics. From innovation and the results of this process that the components of the business intelligence system function, which improve the performance of the enterprise.

The model of the integrated system of indicators of business Analytics involves the formation of some economic indicators through the model of financial integrals. This model includes the ability to manage intangible values [2]. The authors trace the process of functioning of the model of the integrated system of indicators of business intelligence and highlight its primary functions:

- presentation of the organizational strategy in the financial dimension;
- formation of strategic goals and increase of corporate interaction between the company's divisions;
- alignment of strategic unit initiatives;
- the increase of organizational relationship between financial indicators and strategic goals of the enterprise;
- promote the adoption of solutions based on information indicators business intelligence.

The strategic vision in business intelligence information systems is based on financial, internal and intra-organizational equality. This can be seen as the adaptation of business intelligence in the processes that shape organizational vision business-processes of the company Thus, the model management business intelligence enhance the use of knowledge in the process of strategy formation organic [3].

The information model of the integrated system of business intelligence indicators precedes the vision of business analysis. The elements of intellectual capital that he recalls - human capital, relational capital, and structural capital-are part of the factors subordinated to the acquisition of knowledge in an organization. Therefore, the authors suggest that in the strategic future of Ukraine organizations have increased the performance of each factor, to store competitive advantages in support of intellectual capital.

The information model of intangible assets of business analysts focuses on the modification and structuring of the company's knowledge on how to update business processes and ensure their effective management. The information model of intangible assets is based on the creation of dynamic internal cohesion, which improves the future performance of the organization. The information model of intangible assets is based on the formation of dynamic internal cohesion, which improves the future performance of the organization. The authors identify the following types of capital with which the information model of intangible assets of business analysts interacts:

- human capital, consisting of the knowledge and experience of individuals of the organization;
- structural capital, which is integrated in organizational structure, processes, hardware, software, databases, and all the components of the organizational abilities of the company;

● client capital (relational), represented by relations with the main customers of the organization.

Thus, the prospect of business analysis of the information model of intangible assets of business analysts is based on the organization of training, which acquires the value of certain skills and knowledge of individuals (human capital), as well as organizational structures and market conditions (structural capital) and, finally, the process of formation of coherent strategies, alliances and cooperation (relational capital).

In this reference structure it can be concluded that business Analytics depends on the organizational direction and management styles in order to implement adequate implementation of information systems, innovative mechanisms and decision-making processes. Solutions that are jointly managed through a knowledge management system. However, it is from the basis of workers, from the processes and relationships between them, as well as from the organizational culture that business intelligence arises, which corresponds to the management model [5].

Knowledge is the Foundation on which value is created; ultimately, it requires management, so business management models are developed differently, adapting to each environment. Finally, the concept of intelligence arises from the knowledge gained in the previous stages. This illustration shows the approach to the concept of the study and sets out the guidelines used to determine the degree of progress in the concept of business intelligence.

Knowledge is presented as one of the assets that can bring the company more value. The study shows that the leaders and key human elements of the organizations studied have important references to knowledge. From intellectual property and technology transfer to innovation, research and development, this type of intangible asset is proving to be key to the growth of technology-based companies. The information technology sector is confirmed when this sector is updated and the cost of innovative processes and specialized human elements that exist in the region increases [6]. People and processes are mainly of logical and mathematical nature. This means that many of their productive activities revolve around the importance of knowledge and how they manifest themselves in the organization's business opportunities.

The business environment is basically a joint effort of companies and the government; however, it is the latter's responsibility to provide the necessary conditions to help companies realize business opportunities and improve the competitiveness of enterprises is the axis fully dependent on the organization. It is important to have the means to facilitate access to national and international markets, but also to ensure a stable socio-political and economic environment for the region, which benefits from investment in research and development of new products. It is in this context that business analysis as an instrument or methodology is not a strategy that alone can enhance the competitiveness of an organization. In this sense, the systemic reality of the regional environment affects the outcome of activities aimed at improving the ability of organizations to generate value in their products and services. This finding illustrates the complexity inherent in companies where, although the processes of intelligence generation is important, they are not successful, if not the same series of system conditions that account for the competitiveness of businesses [7].

Innovation, the use of information systems, and the decision-making process are fundamental activities for the study of companies. Innovation is also considered as one of the aspects that helps companies to learn and to strengthen them in the market of information technologies. For this business strategy to be successful, it must have a highly specialized, trained and certified workforce. Organizational culture, public policy and relations with the education sector are fundamental, and the main reason for dependence on these conditions is the need for cultural change, with great attention to quality, to sustainable development and respect, as well as the protection of intellectual property, all the foundations of the environment of innovation, research and development, which is the edge of both economic growth and the development of competitiveness of companies in the sector.

Research variables are part of the social construct in which information technology (it) companies are located. Research variables are part of the social construct in which information technology (it) companies are located. Areas of

opportunity always continuous improvement is bonding, technology transfer and specialization of human capital through certificates that will enhance opportunities for value creation and intellectual property educational processes for organizations.

The business intelligence information model provides empirical data on business intelligence processes as phases or process variables to generate companies ' competitiveness in information technology or technology-based [8].

The mechanism of the information model of business intelligence combines research methods using a deductive and inductive logical model to build competitiveness in terms of knowledge management in order to analyze business intelligence based on company technology. The results of qualitative research provide a reliable basis for the conceptualization and operationalization of the model, as well as provide useful for the design of the measuring device, which leads to the emergence of statistical analysis of quantitative research data. As part of the continuity of this study, we intend to apply statistical and computational methods to improve the reliability of the results. The intention triangulation of methods attached to this study findings with greater methodological support. The intention triangulation of methods attached to this study findings with greater methodological support.

The process of formation of competitiveness is analyzed using the approach to knowledge management, which points to the organizational areas of the company related to business intelligence. The process of formation of competitiveness is analyzed by means of using the approach to knowledge management, which points to the organizational areas of the company related to business intelligence.

Changing the strategy to strengthen the competitiveness of companies in the it sector offers support for refocusing to certify employees to improve processes for business intelligence.

Given the specifics of this study for it companies, which by their nature operate in dynamic environments, it can be concluded that companies operating in such environments may have the same contextual elements to generate competitiveness.

Conceptual and empirical work in this area of knowledge in Ukraine is at an early stage, and the results of the study suggest a number of areas of research approaches for future analysis.

Implementing business analysis strategies to foster competitiveness in organizations that operate in a dynamic or stable environment through a knowledge management approach must adapt to each industry sector.

Implementing business analysis strategies to foster competitiveness in organizations that operate in a dynamic or stable environment through a knowledge management approach must adapt to each industry sector. It is important to check the results with a financial approach that more closely examines the implications for the company's profitability [10].

Conclusions. Using the business intelligence information model mechanism will significantly facilitate the implementation of business intelligence as a major axis in the production of companies ' competitiveness in a particular sector. In a dynamic business environment, there is a need for additional literature that is integrally and systematically linked to social efforts aimed at improving the competitiveness of the business through the introduction of intelligence strategies in relation to the company as an independent organization, with its own characteristics, abilities, values, knowledge, behavior and abilities.

Список використаних джерел

1. Гордієнко І. В. Інформаційні системи і технології в менеджменті: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. – 2-ге вид., перероб. і доп. / І. В. Гордієнко – К.: КНЕУ, 2015. – 259 с.

2. Глівенко С.В., Лапін Є.В., Павленко О.О. Інформаційні системи в менеджменті: Навч. посібник – Суми: ВТД "Університетська книга", 2016. – 407 с.

3. Гава Ю. Роль сучасних технологій в економіці / Ю. Гава // Економіст. – 2015. – №6. – С.61–63.

4. Ступницький О. Інформаційні технології та корпоративне управління у XXI ст. // Економіка України. – 2015. – № 2. – С. 38–46.

5. Bolc, L., Jarke, M. (eds.), On Cooperative Information Systems, Springer-Verlag 2015.

6. De Michelis, G., Dubois, E., Jarke, M., Matthes, F., Mylopoulos, J., Papazoglou, P., Pohl, K., Schmidt, J.W., Woo, C., and Yu, E. Cooperative information systems: a manifesto. In Cooperative Information Systems: Trends & Directions, M. Papazoglou and G. Schlageter, Eds., Academic-Press, 2016.

7. Iivari, J., Hirschheim, R., Analyzing information systems development: A comparison and analysis of eight IS development approaches. Information Systems 21(7), 2018.
8. Mylopoulos, J. and Papazoglou, M. (eds.) Cooperative Information Systems, Special issue on, IEEE Expert, Sept./Oct., 2017.
9. Orlikowski, W., Robey, D. Information Technology and the Structuring of Organizations. Information Systems Research 2, 2017.

References

1. Gordienko, I. (2015). Information systems and technologies in management: Science. Kyiv: Komtek [in Ukrainian].
2. Glivenko, S., Lapin I., Pavlenko O. (2016). Information systems in management: Studies. Sumy: University book [in Ukrainian].
3. Gava, Y. (2015). The role of modern technology in economy: Science. Kyiv: Economist [in Ukrainian].
4. Stupnitsky, O. (2015). Information technology and corporate governance in the XXI century: Science. Kyiv: Economy of Ukraine [in Ukrainian].
5. Bolc, L., Jarke, M. (2015). On Cooperative Information Systems, Springer-Verlag.
6. Intl, J. (2016). Intelligent and Cooperative Information Systems.
7. De Michelis, G., Dubois, E., Jarke, M., Matthes, F., Mylopoulos, J., Papazoglou, P., Pohl, K., Schmidt, J. W., Woo, C. (2018). Cooperative information systems: a manifesto. In Cooperative Information Systems: Trends & Directions.
8. Mylopoulos, J. and Papazoglou, M. (2017). Cooperative Information Systems. Special issue. IEEE Expert.
9. Orlikowski, W., Robey, D. (2017). Information Technology and the Structuring of Organizations.

УДК 316.77 (477)

Кирилишен Ярослав Вікторович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних систем управління
Донецького національного університету ім. Василя Стуса
https://orcid.org/0000-0002-0693-0167
kirilishen.yaroslav@donnu.edu.ua

Денисова Катерина Олегівна,
магістр кафедри інформаційних систем управління
Донецького національного університету ім. Василя Стуса
https://orcid.org/0000-0002-7018-3290
denisova.k@donnu.edu.ua

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЇХ РОЛЬ В УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ МАРКЕТИНГУ

Мета роботи: *аналіз інтегрованих соціальних маркетингових комунікацій і виділення принципів ведення соціальних комунікацій в аспекті українського інформаційного маркетингу.* ***Методи дослідження:*** *аналіз літератури – дослідження соціальних маркетингових комунікацій; метод системного і порівняльного аналізу – для аналізу комунікацій прямого та непрямого маркетингу, визначення їх переваг та недоліків, порівняльний аналіз комунікацій інформаційного маркетингу.* ***Наукова новизна****: вперше виокремлюються принципи ведення соціальних комунікацій в аспекті українського інформаційного маркетингу. Проведено аналіз стратегії інформаційної маркетингової комунікації. Проаналізовано інтеграції соціальних комунікацій з іншими елементами ведення маркетингової діяльності.* ***Висновки:*** *ведення соціальних комунікацій в українському інформаційному маркетингу є*

© *Кирилишен Я.В., Денисова К.О.*

всеохоплюючою тенденцією, яка закладає основи взаємовигідного існування сучасного українського бізнесу.

Ключові слова: *соціальні комунікації, інформаційний маркетинг, соціальний маркетинг, Інтернет-бізнес, інформаційне підприємство.*

Кирилишен Ярослав Викторович,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры информационных систем управления
Донецкого национального университета им. Василия Стуса

Денисова Екатерина Олеговна,
магистр кафедры информационных систем управления
Донецкого национального университета им. Василия Стуса

СОЦИАЛЬНЫЕ КОММУНИКАЦИИ И ИХ РОЛЬ В УКРАИНСКОМ ИНФОРМАЦИОННОМ МАРКЕТИНГЕ

Цель работы: *анализ интегрированных социальных маркетинговых коммуникаций и выделение принципов ведения социальных коммуникаций в аспекте украинского информационного маркетинга.* ***Методы исследования:*** *анализ литературы – исследование социальных маркетинговых коммуникаций; метод системного и сравнительного анализа – для анализа коммуникаций прямого и непрямого маркетинга, определение их преимуществ и недостатков, сравнительный анализ коммуникаций информационного маркетинга.* ***Научная новизна:*** *впервые выделяются принципы ведения социальных коммуникаций в аспекте украинского информационного маркетинга. Проведен анализ стратегии информационной маркетинговой коммуникации. Проанализированы интеграции социальных коммуникаций с другими элементами ведения маркетинговой деятельности.* ***Выводы:*** *ведение социальных коммуникаций в украинском информационном маркетинге является всеобъемлющей тенденцией, которая закладывает основы взаимовыгодного существования современного украинского бизнеса.*

Ключевые слова: *социальные коммуникации, информационный маркетинг, социальный маркетинг, Интернет-бизнес, информационное предприятие.*

Kirilishen Yaroslav,
assistant professor in department of Information systems management,
Vasyl'Stus Donetsk National University

Denysova Kateryna,
master's in department of Information systems management,
Vasyl'Stus Donetsk National University

SOCIAL COMMUNICATIONS AND THEIR ROLE IN UKRAINIAN INFORMATION MARKETING

The purpose of the work: *analysis of integrated social marketing communications and the allocation of the principles of social communication in the aspect of Ukrainian information marketing.* ***Research methods:*** *literature analysis - research of social marketing communications; system and comparative analysis method - for analyzing direct and indirect marketing communications, determining their advantages and disadvantages, comparative analysis of information marketing communications.* ***Scientific novelty:*** *for the first time, the principles of social communication in the aspect of Ukrainian information marketing are highlighted. The analysis of the strategy of information marketing communication. Analyzed the integration of social communications with other elements of marketing activities.* ***Conclusions:*** *social communications in the Ukrainian information marketing is a comprehensive trend that lays the foundations for the mutually beneficial existence of modern Ukrainian business.*

Keywords: *social communications, information marketing, social marketing, Internet business, information enterprise.*

Актуальність теми дослідження. Незважаючи на те, що соціальні комунікації завжди були невід'ємними частинами маркетингової діяльності підприємств, швидке розповсюдження комунікаційних інтернет-технологій змінює бізнес-моделі та стимулює розповсюдження інновацій не тільки в багатьох секторах українського бізнесу, але й відкриває широкі комунікаційні можливості інформаційної маркетингової діяльності.

Метою наукового дослідження є аналіз інтегрованих соціальних маркетингових комунікацій і виділення принципів ведення соціальних комунікацій в аспекті українського інформаційного маркетингу.

Постановка проблеми. Сектор соціальних маркетингових комунікацій є важливим стимулом розвитку для економічної та соціальної діяльності українських інформаційних підприємств. Засоби маркетингу разом з соціальними комунікаціями трансформують український бізнес, тож спостереження тенденцій їх розвитку мають безпосередній вплив на багатоскладові аспекти функціонування економіки нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика соціальних комунікацій їх ролі в інформаційному маркетингу є досить актуальною і знайшла своє відображення в працях українських науковців. Інструменти Інтернет-маркетингу освітлені в працях Т. Примак та М. Луценко [1]; дослідження соціального медіа-маркетингу було проведено О. Суровцевим [2]; концепції соціально-етичного маркетингу були розглянуті В. Заріцькою [3].

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше виокремлюються принципи ведення соціальних комунікацій в аспекті українського інформаційного маркетингу. Проведено аналіз стратегії інформаційної маркетингової комунікації. Проаналізовано інтеграції соціальних комунікацій з іншими елементами ведення маркетингової діяльності.

Наразі інформаційний маркетинг у є одним із найпотужніших інструментів розповсюдження та розвитку соціальних комунікацій, тож його глобальні інструменти мають неабиякий вплив на процеси, що протікають в українському інформаційному бізнесі. Таким чином, сучасний маркетинг є швидкозростаючою та невід'ємною частиною прогресування соціальних взаємовідносин, а також ключовим аспектом визначення майбутніх глобальних тенденцій в інтернет-бізнесі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Маркетингові комунікації є критичною складовою комерційно-інформаційного маркетингу. Український інтернет-ринок та його важливі складові – соціальні маркетингові комунікації – є найбільш ефективними стратегіями розвитку та популяризації тенденцій розвитку інформаційного маркетингу як потужного інструменту інтеграції з вагомими світовими бізнес-структурами.

Інтегровані соціальні маркетингові комунікації – це більше, ніж спілкування представників сфери маркетингу та користувачів в Інтернеті. Значною мірою багато процесів, визначених як «соціальний маркетинг», зосереджуються саме на комунікаційних кампаніях. Найпоказовішим процесом цього напряму є зосередження на використанні засобів масової інформації для сприяння розвитку інформаційного бізнесу в Україні [1].

Значний вплив соціальних комунікацій на український інформаційний маркетинг може бути пов'язаний з тим, що соціальний маркетинг був попереджений «інформаційними кампаніями». Саме цей глобальний процес спричинив ранню концептуалізацію соціального маркетингу як «просування соціальних цілей». Саме тому сучасний маркетинг комбінує використання засобів та методів соціального маркетингу, але багато підходів продовжують зосереджуватися саме на інформаційних кампаніях і соціальних комунікаціях.

Акцент на соціально-комунікаційному впливі на маркетинг проявляється в багатьох сферах «соціального маркетингу» в нашій країні. Для більшості інформаційних підприємств інтервенція в основному або виключно спирається на інформаційні повідомлення в Інтернет-середі. Такі тенденції розширили застосування соціального-комунікаційного маркетингу в більш широкій різноманітності контекстів, а також запровадив потужні взаємозв'язки між соціально-комунікаційною середою та маркетингом, щоб спілкування в Інтернеті розглядалося як домінуюча сторона маркетингової зброї [2].

Ділове спілкування має багато форм. Компанії передають внутрішню інформацію між менеджерами або працівниками, а зовнішня

комунікація використовується для інформування споживачів про товари компанії. Маркетинг є важливою функцією для нового малого бізнесу [3]. Підприємці та власники бізнесу повинні інформувати споживачів про товари чи послуги, які вони пропонують. Підприємства розробляють маркетингові стратегії для надання конкретних повідомлень споживачам на економічному ринку.

Українські підприємства часто роблять кілька основних кроків при створенні маркетингових комунікацій. Ці кроки включають створення повідомлення, вибору каналу зв'язку, відправлення повідомлення та відповіді на відгуки. Маркетингові стратегії можуть також включати аналіз економічного ринку для визначення сили споживчого попиту та пропозиції продуктів конкуруючими компаніями [4]. Цей аналіз допомагає підприємствам розуміти, як диференціювати свої комунікації чи маркетингові повідомлення з інших рекламних оголошень.

Соціальні комунікації в маркетингу зазвичай доставляються за допомогою певного каналу зв'язку. Маркетингові канали комунікації включають телевізійні рекламні ролики, радіо рекламу, друковані ЗМІ та інші традиційні маркетингові канали. Інформаційні технології збільшили кількість маркетингових каналів. Ці канали включають веб-сайти, електронну пошту, чати, текстові повідомлення та соціальні мережі [5]. Маркетингові канали інформаційних технологій збільшують цільові ринки або демографічні групи компаній, які можуть отримувати повідомлення з діловими зв'язками.

Стратегії маркетингової комунікації поділяються на дві основні групи: прямі та непрямі. Підприємства використовують прямий стиль спілкування, порівнюючи свої продукти з провідним конкурентом або галузевим стандартом. Цей стиль дозволяє підприємствам просувати переваги своєї продукції та чому споживачі отримують задоволення при їх придбанні.

Стилі непрямого спілкування представляють особливість продукту та дозволяють споживачам самостійно висувати про переваги продукту. Спосіб непрямого зв'язку може бути сприйнятий споживачами менш суперечливим, ніж прямий спосіб (рисунок 1).

Підприємства повинні уважно розглянути приймаючу аудиторію ділових комунікацій та маркетингу. Використання загальнодоступного каналу зв'язку або стилю спілкування може створити плутанину в культурному або суспільному житті. Демографічні групи зазвичай реагують на маркетингові комунікації різними способами. Отримання маркетингових повідомлень часто відфільтровується за демографічною групою, віком, расовою, культурною віруваннями чи іншими чинниками [6]. Пошиття ділових комунікацій у маркетингу може допомогти компаніям уникнути цих негативних ситуацій.

Рисунок 1. **Схема інформаційної маркетингової комунікації підприємства із зовнішнім середовищем**

Використання професійного маркетингового агентства може допомогти компаніям розвивати ефективне ділове спілкування в маркетингу. Ці агентства зазвичай мають велику кількість ресурсів щодо економічних ринків, споживчого попиту та поведінки та іншої інформації, що стосується створення маркетингових стратегій [7]. Власники малого бізнесу можуть також розвивати професійні відносини з незалежними представниками маркетингу, які можуть надати ключову інформацію про ділові комунікації та маркетингові стратегії, використовуючи кілька різних каналів зв'язку.

Таким чином, слід виділити три принципи ведення соціальних комунікацій в аспекті українського інформаційного маркетингу.

Перший принцип. Можливість бренду підприємства послідовно поширюватись на різні елементи комунікаційної взаємодії з зовнішньою середою (наприклад, реклама, зв'язки з громадськістю, реклама та соціальні медіа).

Другий принцип. Інтеграція реклами як елементу соціальної комунікації з іншими складовими маркетингу — товарами, цінами та місцями.

Третій принцип. Основна увага комунікацій в інформаційному маркетингу полягає не стільки у наданні інформації, стільки у направленості на соціальні поведінкові зміни настрою споживачів.

Хоча найбільш комерційно вигідним є перший та другий принципи, так як вони відносяться до інтегрованих маркетингових комунікацій, соціальні маркетологи можуть значно підвищити ефективність соціальних комунікацій саме завдяки третьому принципу (рисунок 2).

Рисунок 2. **Принципи ведення соціальних комунікацій в аспекті українського інформаційного маркетингу**

У рамках сучасного українського інформаційного бізнесу стимулювання соціальних комунікацій в маркетингу є інтегрованим елементом загальної діяльності з соціального маркетингу. Незважаючи на те, що інформаційні кампанії можуть самостійно генерувати інтерес, випробування та підтримку споживачів, комунікації направлені на привернення уваги споживачів за рахунок високоякісних, доступних за ціною та легкодоступними продуктами, а також обіцянками, що мають вагомий і актуальний характер [8]. З цим твердим фундаментом бренд веде постійні соціальні маркетингові комунікації.

Таким чином, слід наголосити на важливості інтеграції соціальних комунікацій з іншими елементами ведення маркетингової діяльності, конструюючи комунікації, які максимально впливають на аудиторію [9]. Численні приклади з наукової та прикладної літератури з соціального маркетингу показують, що соціальні маркетологи продовжують занадто покладатися на такі методи, як реклама та PR, а також інші інструменти, такі як стимулювання збуту та особистий продаж. Наприклад, у моделі ISMC використовуються всі рекламні інструменти (реклама, PR, соціальні медіа, рекламна діяльність, прямий маркетинг та особистий продаж) для постійного позиціонування цільової поведінки [10]. Коли ефективно інформаційне підприємство працює в сфері соціального маркетингу, воно забезпечує не тільки узгодженість обіцянок бренду в рамках комунікаційної поведінки, але також забезпечує максимальну взаємодію зі споживачами.

Прямий маркетинг, соціальні комунікації якого розповсюджуються в якості реклами журналів та газет, або телевізійних рекламних роликів, допомагає підприємству орієнтуватися на певний демографічний розділ з висотою продажу, особливо для вузьких сегментів українського ринку. Ще 10 років тому вітчизняні компанії витрачали величезні грошові суми на дослідження ринку, яке в основному проводилося особисто або по телефону.

У сучасному суспільстві інтернет заявляє себе як де-факто канал для надання інформації та обміну соціальними комунікаціями. Крім того, популяризація смартфонів та легкий доступ до інтернету через високі технологічні рішення, зробили пряме маркетингове дослідження більше не потребуючим надмірної кількості грошей.

Таким чином, розповсюджуються тенденції інтерактивних соціальних комунікацій між підприємствами, споживачами, конкурентами та стандартами. Традиційний маркетинг породив створення різноманітної непрямої маркетингової тактики. Насправді, поєднання цих двох підходів дає важливу інформацію, яку підприємства збирають з непрямих методів для подальшого використання в кампаніях з прямого маркетингу.

Як прямий, так і непрямий інформаційний маркетинг – це способи встановлення зв'язку з клієнтами. Але вони зазвичай відрізняються за деякими ключовими факторами.

Ціль прямого маркетингу орієнтована на вибраний сегмент клієнтів. Його мета – натискати покупців на придбання товару або послуги. Маркетолог завдяки перевагам прямого спілкування, має здатність бути агресивним у переконанні потенційного клієнта. З іншого боку, метою непрямого маркетингу є нагадування про продукт чи послугу, про яку клієнти вже знають. Непрямий маркетинг викликає розпізнавання бренду. Для продукту масового ринку, наприклад, вільного переміщення комерційних товарів, повторювані комунікації важливі і служать для досягнення основної мети підприємства.

У сфері прямого маркетингу маркетолог може зареєструвати негайну реакцію аудиторії, оскільки вона відібрана та цілеспрямована, залучаючи особисту пряму комунікацію. Але те ж саме не доступне у непрямому маркетингу, оскільки орієнтовані на засоби масової інформації, тобто комунікації «один на один».

Витрати, пов'язані з непрямим маркетингом, також нижчі в порівнянні з комунікаціями прямого маркетингу. При непрямому маркетингу використовується такий інструмент, як електронні листи та Інтернет, а також особисті листування, які значно дешевші, ніж традиційні рекламні режими, такі як друковані засоби масової інформації та телебачення. Прямий маркетинг, зі свого боку, використовує методи, які мають більшу ціну.

Аудиторія комунікацій з прямого маркетингу є цілеспрямованою та вибраною групою. Таким чином, без правильного аналізу цільової аудиторії, прямий маркетинг може стати катастрофою для промоутера. Непрямий маркетинг, як вже було ска-

зано, орієнтований на засоби масової інформації. У більшості випадків у них немає жодної цільової аудиторії, яку слід відслідковувати.

Як прямий, так і непрямий маркетинг є інструментом комунікації для інформування покупця про товар або послугу. Але процес ведення соціальних комунікацій цих двох типів інформаційного маркетингу значно відрізняється. Таким чином, цільова аудиторія та вартість проведення маркетингової діяльності в соціально-комунікативному аспекті можуть значно відрізнятися між двома основними маркетинговими каналами.

Висновки. Отже, ведення соціальних комунікацій в українському інформаційному маркетингу є всеохоплюючою тенденцією, яка закладає основи взаємовигідного існування сучасного українського бізнесу. Залучення маркетингу до комунікаційної політики підприємств є зрозумілим і очікуваним кроком. Проте впровадження соціальних комунікацій в маркетингову діяльність фірм та у їх комунікаційну політику має відбуватися комплексно на усіх етапах формування і реалізації комунікацій зі споживачами та з урахуванням особливостей ринку маркетингових послуг.

Список використаних джерел

1. Примак Т. Ю., Луценко М. О. Ефективні інструменти інтернет-маркетингу в туристичному менеджменті. *Соціальні комунікації: теорія і практика* : наук. журн. [наук. ред. О. М. Холод]. Т. 1. К. : МЦД СК «Комтека», 2015. 314 с.

2. Суровцев О. О. Дослідження обособлення особистості молодої людини в контексті інтернет-комунікації. *Міжнародні економічні відносини та світове господарство*: наук. журн. [наук. ред. О. М. Холод]. Т. 1. К. : МЦД СК «Комтека», 2015. 314 с.

3. Заріцька В. М. Інтернет як засіб соціальної комунікації та соціального впливу. *Політичний менеджмент*. 2018. №4. 125 с.

4. Коміна Т. О. Особливості сучасної теорії комунікаційних технологій. *Соціальні комунікації: теорія і практика* : наук. журн. [наук. ред. О. М. Холод]. Т. 1. К. : МЦД СК «Комтека», 2015. 314 с.

5. Akyazi, E. & Unal, A.T. (2015): "Purpose, Adoption and Level of Loneliness Relation and the Use of Social Networks: A Study on Undergraduate Communication Students", Global Media Journal, 6(3).

6. Boyd, D. & Ellison, N. (2018): "Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship", Journal of Computer Mediated Communication, 13(1).

7. Gunduz, U. & Pembecioglu, N. (2015): "The Role of Social Media in the Sharing and Delivery of Authoritative and Governmental Issues", European Journal of Research on Education, Special Issue: Contemporary Studies in Social Science.

8. Ozel, A. P. (2016): "Social Media and Trust: An Empirical Research Directed to Government, Non-Governmental Organizations and Business, Academic Journal of Information Technology, 7(2).

9. McLaughlin M. L, Osborne K. K. & Ellison N. B. (2015): "Virtual Community in a Telepresence Environment", Virtual Culture Identity and Communication in Cybersociety, ed. by Steven G. Jones, U.K: Sage Publications.

10. Vural, B. A. & Bat, M. (2016): "Social Media As a New Communication Environment: A Research on Ege University Faculty of Communication", Journal of Yasar University, 20(5).

References

1. Primak, T. Y., Lutsenko, M. O. (2015). Effective Internet Marketing in Tourism Management: theory and practice: Science. Kyiv: Komtek [in Ukrainian].

2. Surovtsev, O. O. (2015). Investigation of the isolation of the personality of a young person in the context of Internet communication: International Economic Forum and State Fair of Sovereign: Science. Kyiv: Komtek [in Ukrainian].

3. Zaritska, V. M. (2018). Internet On the Internet of Social and Social Affairs: Political Management. Kyiv: Komtek [in Ukrainian].

4. Komina, T. O. (2015). Particularities of such theories of communal technologies: Socialist Commons: theory and practice: Sciences. Kyiv: Komtek [in Ukrainian].

5. Akyazi, E. & Unal, A.T. (2015): "Purpose, Adoption and Level of Loneliness Relation and the Use of Social Networks: A Study on Undergraduate Communication Students", Global Media Journal, 6(3) [in English].

6. Boyd, D. & Ellison, N. (2018): "Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship", Journal of Computer Mediated Communication, 13(1). [in English].

7. Gunduz, U. & Pembecioglu, N. (2015): "The Role of Social Media in the Sharing and Delivery of Authoritative and Governmental Issues", European Journal of Research on Education, Special Issue: Contemporary Studies in Social Science. [in English].

8. Ozel, A. P. (2016): "Social Media and Trust: An Empirical Research Directed to Government, Non-Governmental Organizations and Business, Academic Journal of Information Technology, 7(2) [in English].

9. McLaughlin M. L, Osborne K. K. & Ellison N. B. (2015): "Virtual Community in a Telepresence Environment", Virtual Culture Identity and Communication in Cybersociety, ed. by Steven G. Jones, U.K: Sage Publications [in English].

10. Vural, B. A. & Bat, M. (2016): "Social Media As a New Communication Environment: A Research on Ege University Faculty of Communication", Journal of Yasar University, 20(5) [in English].

УДК 82 (0.034.2ОЕВ): 004.77]:001.891

Cherednyk Lyudmila,
PhD in Philology,
Associate Professor Department of Ukrainian Studies, Culture and Documentation,
Poltava Yuriy Kondratyuk National Technical University
ludmila.cherednik@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9589-8041

ONLINE LITERATURE: PROBLEMS AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Purpose of Article. *The goal of the work is to characterize modern trends in the interaction of information technologies and literature on the example of online literature.* ***Methodology.*** *The research methodology consists in the application of a descriptive method, methods of analysis and synthesis, which made it possible to summarize the results of research on this issue and highlight the positive features and disadvantages of the network literature.* ***Scientific Novelty.*** *Scientific novelty consists in summarizing the results of the study conducted in various countries of the world.* ***Conclusions.*** *Network literature as a phenomenon of modern cultural communication is an integral part of the life of the 21st century and the research performed serves as a source for optimizing its development in Ukraine.*

Key words: *online literature, cultural communication, the Internet, paper literature, social networks.*

Чередник Людмила Анатоліївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства, культури та документознавства
Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

МЕРЕЖЕВА ЛІТЕРАТУРА: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Мета роботи – *схарактеризувати сучасні тенденції взаємодії інформаційних технологій та літератури на прикладі мережевої літератури.* ***Методологія дослідження*** *полягає у застосуванні описового методу, методів аналізу і синтезу, що дозволили узагальнити результати досліджень із цієї проблеми та виокремити позитивні риси й недоліки мережевої літератури.* ***Наукова новизна*** *полягає в узагальнені результатів досліджень, здійснених у різних країнах світу.* ***Висновки.*** *Мережева література як феномен сучасної культурної комунікації є невід'ємним складником життя XXI століття і виконане дослідження слугує джерелом оптимізації її розвитку в Україні.*

Ключові слова*: мережева література, культурна комунікація, Інтернет, класична література, соціальні мережі.*

© *Чередник Л.А.*

Чередник Людмила Анатольевна,
кандидат филологических наук, доцент,
доцент кафедры украиноведения, культуры и документоведения
Полтавского национального технического университета
имени Юрия Кондратюка

ОНЛАЙН- ЛИТЕРАТУРА: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Цель работы *– охарактеризовать современные тенденции взаимодействия информационных технологий и литературы на примере сетевой литературы.* ***Методология исследования*** *заключается в применении описательного метода, методов анализа и синтеза, позволивших обобщить результаты исследований по этой проблеме и выделить положительные черты и недостатки сетевой литературы.* ***Научная новизна*** *заключается в обобщении результатов исследований, проведенных в различных странах мира.* ***Выводы.*** *Сетевая литература как феномен современной культурной коммуникации является неотъемлемой составляющей жизни XXI века и выполненное исследование служит источником оптимизации ее развития в Украине.*

Ключевые слова*: сетевая литература, культурная коммуникация, Интернет, бумажная литература, социальные сети.*

The problem statement. Technological progress has altered life and become an essential part of casual life. Though the attitude to it is diverse, to confront its role in the people's existence is impossible. A brilliant instance could be some famous people's expressions.

So, the founder of the enterprise «Apple» S. Jobs said: «Technologies can ease life, can allow people to get in touch with others, what could not be realized earlier. You can have a baby with a congenital disability and connect with other parents and support groups and get medical information and last experimental medications. This all can change life deeply. And I don't understate. But it is wrong to think that something challenges to change life. To have things, being vital, they don't obligatory have to vary life» [1]. But under influence of different technologies, the world is turning into, calling for some changes in the society.

The modern Polish writer Ya. L. Vyshnevskiy, the author of the famous romance «Loneliness in the Net», wrote: «On the Internet, everything is on the distance of extended hand. It is only worth knowing how to put a hand out» [2]. It is difficult not to agree with this statement.

The Mexican publicist O. Pas remarked that «technologies are not the world reflection, but a way to rule the reality» [6].

The notorious Ukrainian writer Lina Kostenko in the romance «The notes of a crazy Ukrainian» wrote in such a way about our contemporaries: «We are the birds of information space» [5, p. 224].

The analysis of last studies. The Internet has intervened in our life so deeply that existence without it is impossible. Connecting with it, processes of the mass communication are caught in the studies of a wide circle of representatives of different science fields, including M. Maklyuen, E. Toffler, D. Daniels, L. Petrov, G. Pocheptsov, V. Rizun, A. Ptushenko, N. Stepanyuk, E.Huhtamo, and others.

The study purpose is to characterize modern tendencies of interaction between information technologies and literature, relying on the example of online literature, summarize the results of studies in this issue and pick out advantages and disadvantages of online literature.

The presentation of the main material. Modern communication expresses as one of the most important and fundamental components in the system of deep links of a person with nature, culture, and society. With the appearance of the Internet, there is emerging a new type of culture – information one. The virtual controversy of the end of the 20-th century and beginning of the 21-st one was hailed with the appearance of such a phenomenon of modern cultural communication, as online literature.

In L. Derbenova's view, «now computerizing of literature is one of the biggest perspective

theoretical issues in researching electronic means of information, as well as Literature Science» [3, p. 151]. The author also mentions that new quality of literature activity is «not only computer typing of text, but also assimilation of computer technologies and their usage as artistic means» [4, p. 152].

Generally, in many scholars' point of view, literature that is in the Net can be divided into two kinds. Primarily, it is an eternally paper one but put on the Internet. It means classic or modern compositions written on the paper. Secondly, it is directly online literature, which can' be transcribed on the paper.

As mentioned by Yu, Zavadskiy, studies in online literature have a long history. They began in the USA and are merged with interdisciplinary works of T. Nelson and D. Engelbart, which appeared in the 1960s of the 20-th century and based the methodology of learning affairs connection between people and machines, as well as principles to conduct the computer environment [2].

From the beginning of the 1980s, there was being formed the theoretic and literary base to study the literature of the computer environment. Simultaneously, there were come out several artistic compositions of online literature. Moreover, the advancement of computers opens new feasibilities in the field of this unusual literature.

It is worth mentioning that nowadays there is the unanimous explanation of the term «online literature», as scholars study it in different dimensions. Now there are several names of this new fact in our life: Internet-literature, online literature, virtual literature, virtual fiction, scriptwriting (G. Ryabov) [7], hypertext literature (A. Bell) [10], electronic literature (N. Ketrin Hales) [11], digital narration (B. Aleksander) [9], hyperfiction, cyber literature, cybertext [4].

The fullest explanation among all researchers of Internet-literature fact, in our opinion, belongs to G. Ryabov: «It is a based on the usage of writing kind of art, an ultimate product of which (composition) can be situated on separated in the space knots of computer net, changed (edited) in time and is accessible to many consumers from different places at the same time» [7]. So, it is literature, the environment of which is the Internet that enables users-readers to use different instrumentalities and ways like incredible on the paper.

Online literature has a significant number of traits. The main is the possibility of united artistic work; it means multi-authors. The Internet users, according to set rules or freely, are capable of continuing to write a composition, changing the plot, collisions, the heroes' fate and so on. By the way, events can even develop sporadically. In this literary composition, it is easy enough to paste either sound effects, or files with images, or animation. So, compositions of Internet-literature are, on record to the words of the Italian philosopher, writer, and scientist U. Eco, «open».

Secondly, there is a big change in relations between a writer and a reader, because the last one becomes a co-author of an art piece. Besides it, the whole text can't be observed fully at the same time, as it is in different files. Then everyone can choose his/her way to develop the plot. It is like a role game, the variants of which are let to be selected in a freeway. That's why, we can speak about the interactiveness of this literature, toward which the whole modern culture moves [8, p. 268]. Today the famous statement of V. Nabokov: «A masterpiece of any writer is his reader» is come true.

Amid advantages of online literature, there is allocated «fastness, dialogue regime, the ability to edit that makes a lively word brisk in new virtual incarnation» [4].

In Internet-literature there is picked out genre diversity: e-journals, online-diaries, Webpages of famous literature artists and blogs. Last time there are different hypertext models: a romance (hyper romance), so-called framed poetry, game texts («Burime», «The garden of divergent hockey»), a guest book and so on.

Online literature has advantages and disadvantages. On the one hand, «deriving from the Internet character, it is a unique means of self-expression; there has been disappeared the issue of a product publication; there is the absence of censorship» [8, p. 270]. But, on the other hand, precisely the disappearance of censorship and the editor's remedy can lead to the appearance not only weak but also frankly provocative opuses.

And one more important question is the language of compositions, its correctness, and

norms. It is a substantial issue of all social nets. Interactive communication forms are often recreated on piles of word garbage that offend the primary person's rights. Not rarely is there a unique form «netiquette» in English-speaking net that has to protect from similar ruptures, clearly stressing the essential rules of the code in moral and literary dignity. Among them: «critics have to be constructive; writing of the whole words with capital letters should be skipped, because on the Internet they mean scream; it is worth omitting the repeat of the same posts in the guestbook» [8, p. 275]. But the wealthiest rule of netiquette is such: «Think about the fact that behind each guest one there is an individuality».

It is also worth mentioning that online literature is a too popular phenomenon in the countries of Western Europe, the USA, and Russia. In Ukraine, it is only developing.

In Yu. Zawadzki's opinion «mostly, Ukrainian writers don't use modern computer technologies in their work now. Only some of the literary men start applying computer abilities in the creation of visual texts» [4]. Among such writers, there is O. Kotsavera and M. Soroka. «But, in major cases, these artists don't draw up texts, which would be appropriate for perception only in the virtual environment and wouldn't be able to be processed on the paper» [4].

What is an insufficient amount of Ukrainian online literary compositions connected with? It may be caused not only by the reluctance of literary men to work in the Net but also by some technological problems, including the development of computer nets. «On the contrary, the advancement of the theoretical base to study online literary compositions is available nowadays and make ponder the necessity and imminence of appearing online literature in the context of Ukrainian art process» [4].

Let us add that Ukraine has already done a significant amount of the Net projects, amid which the most significant are online libraries that have their constant readers. The most renowned ones are such: «Chtyvo» (with free Ukrainian literature), «Ukrainian center» (contains multi-genre and multi-theme literature), «UkrLib» (the collection of classic works), «Bukvoid» (new works of fiction), «BIBLOS» (literature in diverse themes), «EXLIBRIS» (the collection of historical, fiction and journalistic literature), «Info-Library.com» (electronic library of course books).

The other projects are electronic resources «Lib.Ru», «Proza.com.ua» and «Poetry.uazone.net» that allow writers to state about themselves on the Internet. But for it, they have to take some kind of examination to check the quality of compositions.

It is known that last time several Ukrainian editions and periodic issues have begun to publish the texts in the boundary of «online literature». Amongst the most important publications are «Eight. Female net prose», «The anthology of Ukrainian self-publication. 2000 – 2004» (the edition «Bukva I Tsyfra»), «Digital Romantism» (PLC «Gamazyn»). According to the words of publishers and co-writers, called books are reprint of already come out texts on individual generally accessible sites, blogs and forums.

In 2008 on the Forum of publishers there was «The first hypertext reading», which has become bright proof of online literature existence as an aesthetic phenomenon and the component of the modern cultural world.

Conclusions. So, there should be done several generalizations as the results of our studies.

Internet-literature is a new phenomenon of globalized modern society. Its appearance can be observed as the reaction to the crisis of traditional literature, which is a core of discussions now.

Online literature has positive, as well as negative, features. This process is not static, it, accompanied by «the World Network», is developing continuously, the last of which offers new forms during the whole time. For example, nowadays there are discussions about cyberture that changes Internet-literature.

However, in our opinion, computer literature won't be able to replace a traditional one entirely.

Список використаних джерел

1. Айзексон У. Стив Джобс. URL: www.ozon.ru (дата звернення: 28.10.2018).

2. Вишневский Я.Л. Самотність у мережі. URL: https://javalibre.com.ua/java-book/book/2926208 (дата звернення: 15.10.2018).

3. Дербеньова Л. В. Літературний комп'ютерний феномен у комунікативно-мережевій культурній парадигмі. *Гілея: науковий вісник*. 2013. № 76. С. 151 – 153.

4. Завадський Ю. Р. Типологія та поетика мережевої літератури і сучасне західне літературознавство. URL: disser.com.ua/content (дата звернення: 13.10.2018).

5. Костенко Ліна. Записки українського самашедшего. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. 416 с.

6. Пас О. Искусство и поиск идентичности. URL: noblit.ru/node/1210/ (дата звернення: 12.10.2018).

7. Рябов Г. Сете – или тура? *Сетевая словесность.* URL: htt://www.litera.ru/slova/ryabov/setetura/ (дата звернення: 10.10.2018).

8. Фісенко Т. В. Теорія мережевої літератури як новий літературознавчий дискурс. *Питання літературознавства*. 2006. Вип. 71. С. 268 – 279.

9. Alexander B. The New Digital Storytelling: Creating Narratives with New Media. Santa Barbara : Praeger, 2011. 277 p.

10. Bell Alice. The possible worlds of hypertext fiction . N. Y. : Palgrave Macmillan, 2010. 224 p.

11. Hayles N. Katherine. Electronic literature. New horizons literature. New horizons for the literature. Notre Dame : University of Notre Dame Press, 2008. 226 p.

References

1. Aizekson U. (2015). Styv Dzhobs. URL: www.ozon.ru [in USA].

2. Vyshnevskyi Ya.L. (2001). Samotnist u merezhi. URL: https://javalibre.com.ua/java-book/book/2926208. [in Poland].

3. Derbenova L.V. (2013). Literaturnyi kompiuternyi fenomen u komunikatyvno- merezhevii kulturnii paradyhmi. Hileia: naukovyi visnyk, №76, 151 – 153 [in Ukrainian].

4. Zavadskyi Yu. R. (2007). Typolohiia ta poetyka merezhevoi literatury i suchasne zakhidne literaturoznavstvo. URL: disser.com.ua/content [in Ukrainian].

5. Kostenko Lina (2011). Zapysky ukrainskoho samashedsheho. K.: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA [in Ukrainian].

6. Pas O. (1989). Iskusstvo i poisk identichnosti.URL: noblit.ru/node/1210/ [in Mexico].

7. Ryabov G. (2011). Sete – ili tura? Setevaya slovesnost. URL: htt://www.litera.ru/slova/ryabov/setetura/ [in Ukrainian].

8. Fisenko T. (2006). Teoriia merezhevoi literatury yak novyi literaturoznavchyi dyskurs. Pytannia literaturoznavstva, Vyp. 71, 268 – 279 [in Ukrainian].

9. Alexander B. (2011). The New Digital Storytelling: Creating Narratives with New Media. Prague: Santa Barbara [in Czech].

10. Bell Alice (2010). The possible worlds of hypertext fiction. N. Y.: Palgrave Macmillan [in USA].

11. Hayles N. Katherine (2008). Electronic literature. New horizons of literature. New horizons for the literaturese. Notre Dame: University of Notre Dame Press [in USA].

УДК 004.032.6

Варцаба Надія Василівна,
старший викладач кафедри зв'язків з громадськістю і журналістики
факультету міжнародних відносин і журналістики
Київського національного університету культури і мистецтв
kifrenk@ukr.net
ORCID 0000-0001-6000-2508

КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ІМІДЖМЕЙКІНГУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ У СФЕРІ ІМІДЖУ КОРПОРАЦІЇ

Мета дослідження *– це визначення ролі, місця комунікативних технологій в процесі формування іміджу, виділення актуальних комунікативних технологій та описання особливостей використання технологій у сфері побудови іміджу корпорації.* ***Методологія дослідження полягає*** *у застосуванні системного підходу та системного аналізу при дослідженні комунікативних технологій.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає у дослідженні тлумачення поняття комунікативних технологій в рамках авторського підходу, описання типових та найбільш актуальних технологій з дослідженням їхньої ролі та особливостей в процесі створення іміджу.* ***Висновки.*** *В результаті проведеного дослідження було висвітлено фундаментальні технології та особливо актуальні в умовах сьогодення психологічні способи передачі інформації. Було прослідковано, які технології є більш характерними у сфері комунікативних технологій у корпорацій та як вони проявляються та впливають на імідж. Важливими є технологія міфологізації, позиціювання, візуалізація, вербалізація. Останній нюанс – це багатовимірність іміджу корпорації. Вона виражається в структурному розгалуженні іміджу на імідж керівника (директора) або дирекційної ради, PR-служби та імідж, створений міжособистісною комунікацією працівників із «зовнішнім світом».*

Ключові слова*: комунікативні технології, імідж, іміджмейкігш, імідж корпорації , корпоративна культура.*

Варцаба Надежда Васильевна,
старший преподаватель кафедры связей с общественностью и журналистики
факультета международных отношений и журналистики
Киевского национального университета культуры и искусств

КОММУНИКАТИВНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ИМИДЖМЕЙКИНГА И ОСОБЕННОСТИ ИХ ПРИМЕНЕНИЯ В СФЕРЕ ИМИДЖА КОРПОРАЦИИ

Цель исследования *– определение роли, места коммуникативных технологий в процессе формирования имиджа, выделение актуальных коммуникативных технологий и описание особенностей использования технологий в сфере построения имиджа корпорации.* ***Методология исследования*** *заключается в применении системного подхода и системного анализа при исследовании коммуникативных технологий.* ***Научная новизна работы*** *заключается в исследовании толкования понятия коммуникативных технологий в рамках авторского подхода, описании типичных и наиболее актуальных технологий исследования их роли и особенностей в процессе создания имиджа.* ***Выводы****. В результате проведенного исследования были рассмотрены фундаментальные технологии и особенно актуальны в сегодняшних условиях психологические способы передачи информации. Было прослежено, какие технологии являются более характерными в сфере коммуникативных технологий в корпорациях и как они проявляются и влияют на имидж. Важны технология мифологизации, позиционирования, визуализация, вербализация. Последний нюанс – это многомерность имиджа компании. Она выражается в структурном разветвлении имиджа*

© Варцаба Н.В.

на имидж руководителя (директора) или дирекционные советы, PR-службы и имидж, созданный межличностной коммуникацией работников с «внешним миром».

***Ключевые слова**: коммуникативные технологии, имидж, имиджмейкигш, имидж корпорации, корпоративная культура.*

Vrstsaba Nadiya,
Senior Lecturer, Department of Public
Relations and Journalism,
Faculty of International Relations and Journalism,
Kyiv National University of Culture and Arts

COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF IMAGE-MAKING AND THE PECULIARITIES OF THEIR APPLICATION IN THE SPHERE OF CORPORATE IMAGE

***The purpose of the article** is to determine the role, place of communicative technologies in the process of image formation, the allocation of relevant communicative technologies and the description of the peculiarities of the use of technologies in the field of image building corporation. **The methodology** of the study is to apply a systematic approach and system analysis in the research of communication technologies. **The scientific novelty** of the work consists in the study of the interpretation of the concept of communicative technologies within the framework of the author's approach, describing the typical and most actual technologies with the study of their role and features in the process of image creation. **Conclusions**. As a result of this research, fundamental techniques were highlighted, and psychological methods of information transmission were especially relevant in the current conditions. It was observed which technologies are more specific in the field of communication technologies in corporations and how they manifest themselves and influence the image. Remarkable is the technique of mythology, positioning, visualization, verbalization. The last nuance is the multidimensional nature of the corporation's image. It is expressed in the structural expansion of the image on the image of the director (director) or the board of directors, PR-service and vision created by the interpersonal communication of employees with the "outside world."*

***Key words:** communicative technologies, image, image-making, corporate image, corporative culture.*

Актуальність теми. дослідження засновується на потребі визначення впливу всієї системи комунікативних технологій на формування іміджу, а також на прагненні виявити основні та найбільш ефективні з них. Адже в умовах сучасності імідж не є просто стихійним явищем, а в багатьох випадках – продуктом професійної діяльності. Відтак, цілеспрямованість створення іміджу спричиняє природну потребу вивчення питань його структури, способів та засобів його формування та інструментів управління ним. Тому дослідження ролі комунікативних технологій неодмінно стане вкладом у розробку формули ефективного іміджу.

Аби компетентно сформулювати відповідь на питання цільового місця комунікативних технології у системі побудови іміджу, необхідно розумітися на основоположних поняттях. Виходячи з цього є потреба дати визначення поняттю «комунікативні технології». В процесі пошуку тлумачення даного поняття в численних джерелах інтернету та різного масштабу і жанру праць науковців В.М. Шепеля, Г.Г. Почепцова, В.Г. Горчакової, А.А. Альтшуллера та ін., що досліджують питання створення іміджу, стало зрозуміло, що на даний момент в науковій думці не було сформовано такої окремої групи технологій створення іміджу, як комунікативні технології. Тобто не запропоновано чіткої класифікації технологій іміджетворчої діяльності з поділом на комунікативні, такі, що створюють образ чи інші.

З цих позицій можна запропонувати авторський підхід до трактування комунікативних технологій у створенні іміджу. Відтак, для визначення сутності поняття «комунікативні технології» (саме в контексті іміджетворчої діяльності) будимо виходимо зі знань про природу іміджмейкінгу. Оскільки іміджмейкерство як науково-прикладний напрямок з'явилося як протидія рекламній діяльності конкурентів в економічній сфері та ґрунтувалося на ціліспрямовано-

му створенні цілісного, комплексного образу товару, а не описанні окремих його характеристик, то можна говорити про його близькість до паблік рілешнз. Адже основна задача PR – це комунікація з громадськістю, що реалізовується через низку комунікативних засобів, які поширюють інформацію про об'єкт на вищому, ніж рекламний, рівні. Це означає, що адресат (споживач) отримує набагато більший об'єм інформації про товар, компанію чи особистість. Як правило, PR забезпечує громадськість відомостями про історію, місію, діяльність, плани, події, соціальну активність компанії або об'єкта, який він обслуговує. А рекламні продукти, наприклад, сповіщають про появу, вдосконалення, нові переваги якогось конкретного продукту, виражаючи цю інформацію в коротких слоганах, візуальних образах та аудіо-повідомленнях. Тобто можливо підвести до думки, що фактично будь-який PR-продукт за своєю природою інформаційно більш місткий, аніж рекламне повідомлення. А імідж, так само як і PR, є глибшим за змістом продуктом. Окрім цього характер інформації та функціонал PR та іміджмейкінгу також мають чималу подібність: обидва процеси націлені на комунікацію та передачу базової інформації. Відтак, можна стверджувати, що комунікативними технологіями іміджмейкінгу є технології PR, які можуть реалізувати заплановану імідж-стратегію.

Цілком логічно, що іміджмейкінг, будучи вихідною діяльністю з масштабного процесу PR, послуговується типовими технологіями паблік рілейшнз для комунікації з громадськістю. Серед основних технологій PR, які застосовуються в процесі створення іміджу є позиціювання, піднесення іміджу, антиреклама, відмежування від конкурентів, контрреклама, НЛП.

На ниві дослідження технологій створення іміджу однією з найбільш повних праць є книга Г. Г. Почепцова «Іміджелогія». В ній автор виділяє 18 інструментів іміджелогії: позиціювання, маніпулювання, міфологізація, емоціоналізація, формат, вербалізація, деталізація, акцентування інформації, архаїзація, заміна цілей, подача суперечливих сигналів, дистанціювання, метафоризація, візуалізація, опитування громадської думки, нейролінгвістичне програмування, впровадження моделей сприйняття та контекстне введення знаків.

В даній роботі ми вважаємо доцільним розглянути розширено лише деякі з вищезгаданих інструментів з огляду на ступінь їхньої значущості в процесі формування іміджу.

Отож, найбільш впливовими технологіями побудови іміджу за Г.Г. Почепцовим є наступні [5, 129-216]:

1) Позиціювання. Це – виділення характеристик об'єкта, які відрізнятимуть його від інших об'єктів того самого сегменту ринку та мотивуватимуть аудиторію віддати перевагу даному об'єктові іміджетворення.

Також про позиціювання говорять як про розміщення об'єкта в сприятливому інформаційному середовищі. Це обґрунтовано тим, що чужий, невідомий, незнайомий об'єкт сприймається споживачем як потенційно небезпечний. Тому іміджмейкерові необхідно перетворити об'єкт на знайомий та потрібний. Позиціювання відбувається під лозунгом: а що це дає мені.

2) Маніпулювання. Одним із засобів маніпулювання є сугестія або навіювання. У формуванні іміджу часто використовується такий параметр маніпулювання, як два рівні впливу. Явний рівень виконує функцію «легенди», що маскує справжні наміри маніпулятора. На прихованому рівні знаходиться факт впливу та його мета, які ретельно приховуються від адресата. Усе це є ознаками побудови подвійного повідомлення, за допомогою якого намагаються обійти фільтр свідомості аудиторії, впливати на неї на підсвідомому рівні. Таким чином потрібне повідомлення не фіксується увагою людини, але закарбовується на підсвідомому рівні. Цей процес ще можна визначити як підключення до наявних у масовій свідомості уявлень. Заглиблюючись в проблему маніпуляції, Є. Доценко формулює цілу структуру мішеней психологічного впливу. Серед них [4, 122-123]:

– Збудники активності (потреби, інтереси, схильності, ідеали).

– Регулятори активності (смислові, цільові та операціональні установки, групові норми, самооцінка, світогляд, переконання, вірування).

– Когнітивні (інформаційні) структури (знання про світ, людей, відомості щодо забезпечення інформацією, людська активність).

– Операціональний склад діяльності (спосіб мислення, стиль поведінки, звички, вміння, навички, кваліфікація).

– Психічні стани (фонові, функціональні, емоційні тощо).

Загалом технологія маніпулювання знаходить своє вираження у таких характерних способах як перенесення уваги на інший об'єкт, викриття начебто запланованих заходів з дискредитації об'єкта з боку противників (особливо це стосується політичної сфери), відпрацювання особою міміки та жестів відповідно до змісту повідомлення, що планується надіслати (стосується телевізійної та комунікації, що відбувається під час живого спілкування), аби в адресата не виникало відчуття «подвійного дна», формування зовнішнього вигляду людини (гардероб, зачіска, косметична корекція шкіри тощо).

1) Міфологізація. Цей інструмент має спільність із маніпулюванням. Вона заснована на спробі побудови подвійного повідомлення. Комунікація, що відбувається за допомогою міфологізації, підключається до знань, вже наявних в масовій свідомості. Ключовими термінами в даному випадку стають «міф» та «архетип», які присутні в кожній людині на глибинному рівні. Тому при побудові повідомлення за допомогою міфотворчих елементів в свідомості людей активізується сприймання символіки у вигідному для комунікатора напрямку.

Міфологічному повідомленню притаманні наступні риси:

– міфологеми тематично розкривають устрій оточуючого світу, що дозволяє зробити його набагато більш впорядкованим і зрозумілим;

– міфи задаються аксіоматично, в результаті вони не підлягають перевірці на відповідність дійсності. З цієї причини невідповідність з міфом робить даний відрізок дійсності дефектним, але не змінює сутності міфу. Приміром, фільм «Кубанські козаки» сприймався як правильна модель дійсності післявоєнного світу, а реальна дійсність, яка з ним не співпадала, трактувалася як виняток із правила;

– міф влаштований таким чином, що його можна лише підтвердити новими доказами, але не можна спростувати;

– міф задається відповідністю певному вищому рівню, а не безпосередній дійсності, що дозволяє не перевіряти його на відповідність дійсності;

– міф являє собою особливі умови комунікації, оскільки в ньому є слухач, але немає автора повідомлення. З цього випливає, що міф стає неспростовним, оскільки нема з ким сперечатися;

– міф ніби зупиняє час, не дозволяючи інші інтерпретації світу, він фіксує єдино можливий погляд на світ;

– міф можна розглядати як певний оператор універсальності, оскільки він підтверджується відповідними фразами (на зразок, «так всі говорять, вважають», «все так думають», «всі знають це»);

– міф легко перекладається з свого вищого рівня на будь-які прості ситуації, не будучи відокремленою від людини езотеричної реальністю.

2) Емоціоналізація. В процесі іміджмейкінгу дуже важливим є правильне співвідношення раціональних та емоційних складових впливу. Письмовий текст, на який ми всі орієнтовані, позбавлений ознак емоційності, яка по суті виступає основною складовою впливу, оскільки в процесі його прочитання потрібно зробити переклад тексту з раціональної мови на емоційну.

Емоційно забарвлена інформація легше проходить фільтри аудиторії і краще запам'ятовується. Вона ніби більш жива, тому сприймається як зрозуміла та знайома.

На цю тему є цікавий приклад з гоголівським персонажем Хлестаковим, про якого Г. Гуковський писав, що Гоголь демонструє на цьому образі не результат впливу середовища на людину, а процес, механізм впливу. Процес брехні Хлестакова він характеризує таким чином: «Хлестаков говорить саме те, що від нього хочуть почути його співрозмовники, улесливо дивляться йому в рот і, по суті, витягають з нього репліки... Ініціатива в ході діалогу весь час не у Хлестакова. Він частіше всього лише намагається сказати те, чого від нього чекають, і бути приємним для «тих, хто випитує». З самого початку він все хвалить – заклади, звичай міста, сніданок, рибу лабардан. Він відчуває, що його похвали чекають, як манни небесної, – і йому не шкода: він хвалить» [3, 423-424].

Перед нами постає приклад перебільшеної переорієнтації на мову і цілі аудиторії, тобто максимально розумна стратегія з точки зору мовця, якщо перед ним стоїть завдання сподобатися аудиторії. Відбувається злиття з аудиторією.

Доцільно розглянути також шляхи «імплантації» емоцій в наші повідомлення, запропоновані Г.Г. Почепцовим [5, 166]:

– конкретизація – розповідь про конкретний об'єкт може стати головним джерелом емоцій. Наприклад, розповідь про дівчинку Машу в принципі вигідніша в цьому плані, ніж розповідь про весь народ. В останньому випадку ми переходимо в патетику, яка викликає відторгнення з боку аудиторії. Один із класиків, виправляючи фразу письменника «п'ятак упав», написав «п'ятак упав, брязкаючи і підстрибуючи». Такий конкретний об'єкт відразу стає більш наочним;

– співпереживання – так ми позначимо підстроювання під чужу емоцію. У штаті Ніксона була людина, яка збирала реальні ситуації з його життя. Подібні зрозумілі факти легко переводяться в розряд «своїх» емоцій;

– запозичення чужих емоцій – це посилання на чужі перемоги, щоб зробити їх своїми. Наприклад, Соціал-демократична партія України (об'єднана) символічно зв'язала себе з київським «Динамо», щоб мати можливість спиратися на його перемоги.

1) Вербалізація. Технологія побудови якісно продуманих вербальних повідомлень, суть якої криється у створенні настільки влучних мовних зворотів, які активно впливають на ідентифікацію певного іміджу аудиторією за рахунок високого ступеню запам'ятовуваності та асоціативності. Також ці повідомлення можуть надалі перетворитися у сталі звороти та афоризми. Наприклад, вислів російського політика Віктора Черномирдіна «Хотели как лучше, а вышло как всегда» назавжди увійшов до народного вжитку.

В іміджмейкінгу існує 2 основних моменти використання слова:

– Відведення, перенесення уваги від реальної ситуації (відбір слів та створення висловів, які формують такий контекст, в якому ми б хотіли бачити свої висловлення);

– Приєднання до думки аудиторії (теорію цієї техніки активно розвивав М. Бахтін, за яким «слово – спільна територія між тим, хто говорить, та його співбесідником» [1, 74]. Тобто сутність приєднання до думок, прагнень і очікувань адресата в тому, що слово є продуктом взаємовідносин двох співбесідників. І воно виражає «першого» по відношенню до «другого», будучи визначеним у рівному ступені як тим, хто його висловлює, так і тим, хто його сприймає).

2) Візуалізація. Це – один із найважливіших каналів впливу на формування іміджу. Він реалізується через логотипи, емблеми, портрети, фото та відео-матеріали, що зображають об'єкт формування іміджу в моменти професійної діяльності, відпочинку, загалом різних життєвих ситуацій (окремих персон або груп особистостей), або знак-символ, притаманний нашому об'єкту іміджетворення (компанії, організації тощо).

Візуалізація перш за все має символьне значення. Розрізняють стабільну символізацію (тенденція візуалізації себе в наближеній до аудиторії ситуації), а також символізацію-утвердження (тенденція підвищення свого статусу, певного возвеличення над аудиторією). Є думка, що символи концентрують в собі досвід людства, при чому знов-таки за словами М. Бахтіна, слід звернути увагу на групу символів офіційної культури, які містять в собі досвід специфічної частини людства. Для цієї групи характерні риси прагматичності та утилітарності, а також ці символи слугують своєрідною схемою для практично зацікавленої дії людини, де дійсно практика визначає пізнання. Саме тому в них є навмисне приховування, брехня, рятівні ілюзії, простота і механічність схеми, одноосмисленість та односторонність оцінки, логічність [1, 77].

Аби відтворити ефективну візуалізацію варто дотримуватися наступних принципів:

– Візуальний образ повинен корелювати із образом співбесідника (тобто люди, які зустрічаються для ділового обговорення і, наприклад, перебувають на державній службі, не можуть бути вдягнені по-різному з точку зору законів візуалізації. На обох має бути офіційний костюм, а не один в сорочці, з краваткою й в діловому костюмі, а інший в пуловері, піджаку й брюках не парадного, проте вже й не ділового стилю)

– Візуальний образ не повинен надто відрізнятися від того, щоб бачить аудиторія (тобто важливо дотримуватися вже сприйнятих і знайомих аудиторії форм візуалізації об'єкта іміджу, а перехід на нові здійснювати поступово. Не можна різко змінити візуальний ряд, зокрема, фото для рекламних кампаній з концептуально іншим фоном, стилем подачі. Це збиває вже існуючі установки в свідомості людей та може викликати проблеми розумін-

ня нового прихованого меседжу, дисонувати з попередніми знаннями про об'єкт іміджу)

– Візуальний образ людини залишається незмінним і не повинен руйнуватися (Наприклад, вигляд Черчилля із сигарою був умовним: він постійно тримав її в своїй кишені, щоразу демонструючи її при появі репортерів).

– Візуальний образ людини при зміні її статусу також повинен реформуватися.

Такою є характеристика технологій, одних із найбільш значущих для іміджмейкінгу.

Проте доцільно розглянути матеріали й інших дослідників тематики створення іміджу. Зокрема, І.Л. Вікентьєв пропонує до нашої уваги такі інструменти іміджмейкінгу [2, 14-25]:

– Так само – позиціювання.

– Піднесення іміджу. Після кваліфіковано виконаного позиціонування можна перейти до піднесення іміджу. Наприклад, посилити враження представників преси під час спілкування з відповідним об'єктом.

– Відбудова від конкурентів. Це комбінація піднесення іміджу при зниженні іншого, позиціонування свого об'єкту на фоні конкурентів. Відбудова може бути явною і неявною. Характерним прикладом цього прийому може послужити передвиборне гасло одного з депутатів Верховної Ради України: «Інші обіцяють, ми робимо!».

У світлі представлених цілей іміджмейкингу Г.Г. Почепцов [6, 122] пропонує розділити об'єкти формування іміджу на три категорії:

1. Об'єкти, рейтинг яких залежить винятково від створеного ними або для них іміджу. Метою діяльності цих об'єктів можна назвати можливість впливу на настрої в суспільстві.

2. Об'єкти, рейтинг яких рівною мірою залежить як від іміджу, так і від якості проведених ними товарів або послуг. Метою діяльності цих об'єктів є збільшення обсягів продажу при одночасному створенні позитивного іміджу й покращенні якості продукції.

3. Об'єкти, для яких коливання іміджу не є вирішальним чинником їх успіху.

Залежно від категорії об'єкта набір прийомів по формуванню іміджу може змінюватися.

– Контрреклама. може відбуватися порізному, але в будь-якому випадку в основі лежить виявлення і надання гласності недоліків в роботі конкурентної сторони.

В арсеналі імідж-технологій є доцільним виділити окрему групу – психотехнології. Для сучасного комунікативного середовища використання психологічних аспектів під час комунікації є надзвичайно актуальною темою. З огляду на це розглянемо наступні специфічні навики комунікації]:

– НЛП. Сутність цієї технології полягає у побудові ефективної комунікації на основі застосування механізмів попереднього успішного досвіду. Тобто НЛП є сукупністю технік, які за умови їх компетентного використання забезпечують дієвий результат. Дана технологія характеризується такими елементами, як недирективний гіпноз (Еріксонівський). НЛП дозволяє приймати обґрунтовані рішення, які вирізняються цілеспрямованістю, визначеністю та контрольованістю.

– Метод когнітивного дисонансу. Основним у цій методиці можна назвати стимулювання адресата до виконання розумових маніпуляцій з побаченим або почутим. Якщо інформація викликає у реципієнта незгоду (дисонанс), то він знімає її, змінюючи своє ставлення до джерела інформації, або змінюючи свою думку (поведінка) залежно від внутрішніх факторів реципієнта.

– Сугестія (навіювання). Це – вплив на особистість, що призводить або до появи у людини поза її волею та свідомістю певного стану, почуття, відношення, або до вчинення людиною вчинку, який безпосередньо не слідує з прийнятих ним норм і принципів діяльності. Об'єктом навіювання може бути як окрема людина, так і соціальні групи, колективи.

– Трансактний аналіз. Заснований на тому, що у кожної людини є свій «сценарій» – план діяльності, певна роль у цій діяльності. Обраний сценарій і певна роль надалі змінюються з великими труднощами. Відповідно до цих сценаріїв людина може бути «переможцем» або «жертвою», «переслідувачем» або «переслідуваним», а її сценарій може змушувати робити помилку в найвідповідальніший момент або, навпаки, знаходити вихід з найважчого положення. У процесі спілкування, за законами трансактного аналізу, людина може займати одну з трьох позицій – «батька», «дорослого» чи «дитини». «Батько» завжди закликає до справедливості і знає, як має бути, «дорослий» намагається тверезо аналізувати ситуацію і адекватно реагувати; «дитина»

поводиться з дитячою безпосередністю і говорить про себе, про співрозмовника або про ситуацію все, що думає в даний момент. Джерелами для трансактного аналізу дуже часто стають друковані матеріали, особливо різні інтерв'ю. Проте в трансактному аналізі не враховуються особливості конкретної людини, а неоднорідної аудиторії – тим паче.

Основа комунікативних технологій, покликаних на створення іміджу, є однаковою для іміджу будь-якого типу. За сферами діяльності суспільства розрізняють політичний імідж, імідж в бізнесі, імідж в шоу-бізнесі, імідж конкретного товару, імідж організації, імідж країни та ін.. для кожного із цих іміджів відповідно до специфіки сфери звичайно існують окремі рекомендації та нюанси. Ці деталі є більш локальними та потребують розгорнутого розгляду в контексті кожного із випадків окремо, якщо ми претендуємо на повне та якісне висвітлення їхніх особливостей. Виходячи з цього ми розглядатимемо особливості прояву комунікативних технологій тільки в іміджі корпорації.

Позиціювання, якщо його об'єктом є компанія, організація, реалізовується через її УТП та місію, в першу чергу. Це ті пункти, які чітко та коротко декларують сутність та мету діяльності компанії.

Міфологізація в системі комунікативною інструментарію постає на другому або ж розділяє разом із позиціюванням перше місце, тому що саме ця технологія є потужною складовою побудови сприйняття компанії споживачами. До її реалізації потрібно підходити серйозно, адже вдало вигадані міф та легенда, що відображають, доповнюють тези позиціювання, складають потужну платформу сприйняття. А невбудовані в контекст позиціювання міфи та легенди дисонують із задекларованими в ньому пунктами, чим можуть значно зашкодити та послабити привабливість компанії в очах аудиторії. На цьому етапі важливо правильно підібрати архетип, який і лягає в основу міфу та легенди.

Технологія маніпулювання у бізнесі може створити проблему на основі викриття споживачами або конкурентами вашого застосування такої технології. І якщо у випадку політичної комунікації це може бути навіть виправдано громадою, то у випадку ділової комунікації це може бути сприйнято різко негативно. Тому в практиці створення іміджу компанії до неї краще не вдаватися з двох простих міркувань: велика загроза підриву репутації та складнощі реабілітації у вигляді, наприклад, довготривалості процесу.

Вербалізація проявляється у формі слоганів, корпоративної пісні та різного роду рекламних та PR-текстів компанії. Текстове вираження нових пропозицій, повідомлень про зміни, події в компанії, інакше кажучи, вся вихідна інформація компанії адресована громадськості, а найбільше – конкретній цільовій аудиторії – це широке поле для реалізації та вдосконалення використання технології вербалізації. Один із основних принципів іміджмейкінгу – приєднання до думки аудиторії – в даній сфері проявляється чи не найяскравіше, адже орієнтованість на потреби споживача в бізнесі означає формування пропозиції компанії часто в максимально близькій формі до очікувань споживача. Тобто адресат є замовником пропозиції.

Візуалізація іміджу корпорації знаходить свій характерний прояв у наступних формах: корпоративний дизайн, стиль самої компанії, дизайн її продукції, візуальний образ керівника, лідера та керівної ланки або ключових осіб (спікерів, комунікаторів, прес-секретаря компанії).

Контрреклама для сфери бізнесу є надзвичайно актуальним та важливим інструментом. Адже за умов, коли певна компанія або будь-яка інша зацікавлена організація чи, навіть, особа поширюють у суспільстві повідомлення, що підривають або дискредитують імідж конкурентної компанії, вміння кризового реагування та подання контрреклами набуває колосально стратегічного значення. Від правильності та точності реакції залежить зниження або реабілітація іміджу компанії.

Також варто зазначити, що на відміну від іміджу особистості імідж корпоративний має декілька комунікативних рівнів. Це пояснюється тим, що вихідна інформація про компанію йде паралельно трьома шляхами: через імідж лідера, через PR-службу компанії та в особистісній комунікації співробітників (як між собою, так і з людьми, що входять до кола аудиторії зовнішнього середовища). Тому, як ми бачимо, необхідно особливо ретельно слідкувати за єдністю змісту, характеру та форми інформації, що подається, і, відповідно, за специфікою управління комунікативними технологіями.

Окрему увагу слід приділити організаційній, тобто корпоративній культурі компанії. Її ще також називають внутрішніми зв'язками з громадськістю, комунікаціями. Будучи системою об'єднання усіх співробітників, вона є стратегічно важливим елементом у формуванні іміджу всередині самої компанії. Власна культура, етика, кодекс поведінки працівника, комплекс цінностей та основоположних засад роботи компанії є тією інформацією, яка утворює унікальний комунікативний інструмент притаманний лише корпоративному іміджеві. Технологія дії корпоративної культури характеризується не швидкісним, проте якісним процесом формування знання про імідж компанії. Це можна прослідкувати через сутність цієї технології, яка полягає в тому, що на першому етапі її дії відбувається інформування, закладення базових відомостей в середовищі колективу, а на другому – підлеглі компанії з опанованими знаннями про компанію та механізм її позиціювання стають каналом передачі цієї технології, поширюючи інформацію в міжособистісній комунікації з іншими людьми – потенційною, реальною аудиторією.

Отже, за результатами можна зробити висновки про місце комунікативних технологій. Відтак, ми виявили, що для будь-якого виду іміджу, незалежно від сфери застосування існують основоположні технології реалізації іміджевих цілей. Особливим є те, які з інструментів домінують та мають більшу значущість залежно від сфери та типу іміджу.

Говорячи про імідж корпорації, слід сказати, що специфіка рольової динаміки комунікативних технологій проявляється наступним чином: одна із провідних ролей припадає на технологію міфологізації, що обумовлено практикою складання компаніями корпоративного міфу та легенди. Також важливим є позиціювання, яке функціонуючи в рамках корпоративного іміджу стає фактично кредо компанії, і при проведенні, наприклад, рекламних кампаній є закладеним в зміст кожного рекламного продукту (звичайно, за умови грамотності рекламних стратегів). Візуалізація знаходиться свій вияв у вигляді корпоративного дизайну фірми, окремо дизайну продукції та зовнішнього вигляду представників компанії. Вербалізація доводить свою значимість серед технологій, будучи вираженою у формі всієї вихідної інформації компанії в усному, друкованому вигляді, у відео- чи аудіо-матеріалах. Важливим моментом у вербалізації є інформація, думка про організацію, яку поширює персонал компанії. Тому постає питання про значення такої технології як побудова корпоративної культури, яка має свою ідеологію, етичні принципи, особливості організації робочого процесу та корпоративного відпочинку

Список використаних джерел

1. Бахтин М.М. К вопросам самосознания и самооценки. Собр. соч. в 7 т. Т. 5. Москва: Изд-во «Русские словари», 1996. 732 с.

2. Викентьев И.Л. Приёмы рекламы и public relations. Санкт-Петербург: Издательство ТОО «ТРИЗ-ШАНС», 1995. 228 с.

3. Гуковский Г. А. Реализм Гоголя. Москва; Ленинград: Гос. изд-во художеств. лит., 1959. 532 с.

4. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. Москва: ЧеРо, Издательство МГУ, 1997. 344 с.

5. Почепцов Г.Г. Имиджелогия. Москва: Рефл-бук, 2006. 576 с.

6. Почепцов Г.Г. Профессия: имиджмейкер. 2-е изд., испр. и доп. Санкт-Петербург: Алетейя, 2001. 256 с.

References

1. Bakhtin, M.M. (1996). On issues of self-awareness and self-esteem. Assembled soch in 7 t. t. 5. Moskva: Yzd-vo «Russkye slovary» [in Russian].

2. Vikentiev, I.L. (1995). Advertising techniques and public relations. Sankt-Peterburh: Yzdatelstvo TOO «TRYZ-ShANS» [in Russian].

3. Gukovsky, G. A. (1959). Realism of Gogol. Moskva; Lenynhrad: Hos. yzd-vo khudozhestv. lyt. [in Russian].

4. Dotsenko, E.L. (1997). Psychology of manipulation: phenomena, mechanisms and protection. Moskva: CheRo, Yzdatelstvo MHU [in Russian].

5. Pocheptsov, G.G. (2006). Imagelogy. Moskva: Refl-buk [in Russian].

6. Pocheptsov, G.G. (2001). Profession: image maker. Sankt-Peterburh: Aleteiia [in Russian].

УДК 378.014:659.4

Коржова Тетяна Василівна,
здобувач кафедри зв'язків з громадськістю і журналістики
Київського національного університету культури і мистецтв
ua.kiev.tania@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-1292-3158

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ ІЗ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ

Мета статті *– розгляд проблем, пов'язаних нормативно-правовим забезпеченням підготовки PR-фахівців в системі вищої школи України на сучасному етапі.* ***Методологія дослідження.*** *Робота з обраним матеріалом ґрунтувалася на загальнонаукових методах аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення. Під час викладу основного змісту статті також застосовувалися описовий і системно-структурний методи та нормативно-правовий підхід, який дозволив виявити необхідний рівень проблематизації даного питання.* ***Наукова новизна****. У пропонованій статті обґрунтовується положення, що майбутнє зв'язків з громадськістю в Україні можливе не лише на засадах компетентнісного підходу, але й на інтегративному фундаменті «освіта-наука-інновації-ринок», що забезпечить умови для розробки сучасних стандартів і впровадження відповідних систем управління якістю PR-освіти* ***Висновки****. Незважаючи на наявне нормативно-правове забезпечення навчального процесу в закладах вищої освіти України, його недостатньо, як для підготовки висококласних фахівців у цій сфері, так і для розвитку PR-галузі загалом, і тому виникає потреба у додатковій роботі в цьому напрямку.*

Ключові слова*: зв'язки з громадськістю, вища школа, заклади вищої освіти, нормативно-правове забезпечення, освітні стандарти, управління якістю освіти*

Коржова Татьяна Васильевна,
соискатель кафедры связей с общественностью и журналистики
Киевского национального университета культуры и искусств

ПРОБЛЕМЫ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО СВЯЗЯМ С ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ УКРАИНЫ

Цель статьи *– рассмотрение проблем, связанных с нормативно-правовым обеспечением подготовки PR-специалистов в системе высшей школы Украины на современном этапе.* ***Методология исследования****. Работа с выбранным материалом основывалась на общенаучных методах анализа и синтеза, сравнения и обобщения. По ходу изложения основного содержания статьи также применялись описательный и системно-структурный методы, а также нормативно-правовой подход, который позволил выявить необходимый уровень проблематизации данного вопроса.* ***Научная новизна****. В предлагаемой статье обосновывается положение, что будущее связей с общественностью в Украине возможно не только на основе компетентностного подхода, но и на интегративном фундаменте «образование-наука-инновации-рынок», что обеспечит условия для разработки современных стандартов и внедрения соответствующих систем управления качеством PR-образования* ***Выводы****. Несмотря на имеющееся нормативно-правовое обеспечение учебного процесса в учреждениях высшего образования Украины, его недостаточно, как для подготовки высококлассных специалистов в этой сфере, так и для развития PR-отрасли в целом, и поэтому требуется дополнительная работа в этом направлении.*

Ключевые слова*: связи с общественностью, высшая школа, высшие учебные заведения, нормативно-правовое обеспечение, образовательные стандарты, управления качеством образования*

© *Коржова Т.В.*

Korzhova Tatyana,
candidate of the department public relations and journalism
Kiev National University culture and arts

PROBLEMS OF LEGAL - REGULATORY FRAMEWORK OF PREPARING SPECIALISTS IN PUBLIC RELATIONS IN THE HIGHER SCHOOL SYSTEM OF UKRAINE

The goal *of the article is to consider the problems connecting with legal - regulatory framework of preparing specialists in public relations in the higher school system of Ukraine on the modern stage.* ***Methodology of the investigation****. The work with the selected material was based on the general-scientific methods of analysis and synthesis, comparison and generalization. During writing the main material of the article also were applied descriptive and systemic-structural methods and legal-regulatory approach which allowed to find out the necessary level of problematization of the given question.* ***Scientific novelty****. In the proposed article the position of future public relations in Ukraine is justified and is possible not only on the base of competent approaches but also on the integrative basis "education – science – innovations – market" which will provide the conditions for development of modern standards and implementation the appropriate systems of leading the quality of PR-education.* ***Conclusions.*** *In spite of an available legal-regulation providing of the educational process in the Ukrainian higher education establishments, it's not enough as for the preparing high class specialists in this sphere, also for the developing PR- branch in general, and that's why a requirement in additional work in this direction appears.*

Key words: *public relations, high school, higher education establishments, legal-regulation providing, educational standards, quality education management*

Актуальність теми дослідження. Піднімаючи питання, пов'язані з аналізом окремих аспектів нормативно-правового забезпечення фахівців у сфері зв'язків громадськістю (Public relations – PR) в структурі вищої школи України на сучасному етапі, потрібно враховувати низку факторів. По-перше, йдеться про активізацію та поглиблення процесу становлення професійної підготовки майбутніх PR-фахівців, що сьогодні перебуває на основній стадії (починаючи з 2010-х рр.), а, по-друге, безумовно потрібно враховувати і зміни в самій системі вищої освіти і національній системі кваліфікацій, де помітними є зрушення стратегічного масштабу.

Шлях, який пройшла PR-галузь в плані наукового обґрунтування та освітнього впровадження в Україні, і досі є незавершеним. Незважаючи на те, що, за словами В. Королька та О. Некрасової, «розвиток системи PR-освіти в Україні, як і в багатьох постсоціалістичних країнах, фактично розпочався в 1990-х рр.» [13, с. 53], і станом на сьогодні маємо ситуацію, коли ведеться підготовка кадрів із зв'язків з громадськістю за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавр (галузь «Журналістика та інформація» (0303) і напрям підготовки «Реклама і зв'язки з громадськістю (за видами діяльності)» (6.030302)), а також спеціаліст і магістр («Журналістика та інформація» (0303), де напрям «Зв'язки з громадськістю)» з відповідними кодами – (7.03030202) та (8.03030202)), що має відповідне нормативно-правове обґрунтування [19; 20], ще залишається чимало невирішених проблем. З-поміж них відсутність продуктивної комунікації між соціально-політичним і бізнесовим середовищем позиціонування PR-галузі з одного боку і її академічним контекстом з іншого; недостатня практична база; замалий відсоток фундаментальних наукових досліджень у цьому напрямку; брак стандартів і моделей розвитку PR-освіти на національних засадах, беручи до уваги зарубіжний досвід, що, у свою чергу, породжує проблему кадрового забезпечення зв'язки з громадськістю викладають журналісти, маркетологи, політологи і політтехнологи, історики, економісти замість того, щоб цим процесом займалася фахівці відповідного профілю.

Формування таких спеціалістів – це тривалий процес, який потребує відповідного нормативно-правового, інституційного і

матеріально-технічного забезпечення, а ще за умови стабільної підтримки з боку держави, тим більше, що сучасний ринок вже визначився, виробивши чіткий запит на фахівців зі зв'язків з громадськістю.

Аналіз досліджень і публікацій. Розглядати проблеми, які пов'язані з професійною підготовкою спеціалістів із зв'язків з громадськістю, неможливо без урахування того наукового і навчально-методичного доробку, що існує на сьогоднішній день. Мова йде про праці Д. Богуша [3], А. Зінченко [10], А. Киричка [11], В. Королька [13], Л. Кочубей [14], А. Куліша [15], О. Курбана [16], В. Мойсеєва [18], Г. Почепцова [22], В. Різуна [23], А. Ротовського [24], І. Слісаренка [26], Л. Шаяна [27] та ін. Також слід відмітити дослідження, в яких розглядається проблема професійної підготовки PR-фахівців в Україні, а саме, роботи В. Березенко [1], В. Королька і О. Нєкрасової [12], А. Мельниченка [17], І. Рябець [25] та ін.

Мета дослідження – розглянути проблеми, які пов'язані з нормативно-правовим забезпеченням підготовки PR-фахівців в системі вищої школи України на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Підготовка кадрів є одним із пріоритетних напрямів, враховуючи ті виклики, які сьогодні стоять перед закладами вищої освіти (ЗВО) в нашій країні. Маючи на меті реформувати цю сферу, упродовж останніх років держава здійснила певні нормативно-правові кроки щодо регулювання окремих складових національної системи кваліфікацій, зокрема, йдеться про затвердження Національної рамки кваліфікацій [21], прийнято Закони України «Про професійний розвиток працівників» [7], «Про соціальний діалог в Україні» [8], «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» [9].

На особливу увагу заслуговує Стратегія розвитку національної системи кваліфікацій на період до 2020 року, яка була оприлюднена на 7 червня 2013 р. на офіційному веб-сайті в рубриці «Громадське обговорення», де визначені основні принципи, завдання і напрямки, що відображають зміну правил, відхід від застарілої системи підготовки кадрів і підвищення кваліфікацій. Правовою основою створення і реалізації цієї Стратегії є Програма економічних реформ «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» на 2010-2014 рр., рекомендація Міжнародної організації праці від 17 червня 2004 р. № 195 «Про розвиток людських ресурсів: освіта, підготовка кадрів і безперервне навчання», а також вищеозначена постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» та інші нормативно-правові акти, згідно з якими держава створює умови для навчання і професійного розвитку громадян упродовж життя, що є важливою умовою економічного зростання і стабільності, досягнення високого рівня зайнятості, продуктивності праці та соціальної інтеграції.

Серед пріоритетів Стратегії зосередження уваги на розвитку людського потенціалу, розширенні можливостей навчання, особистісного і професійного зростання громадян упродовж життя і розвиток громадянського суспільства та національної економіки. Можемо помітити, що це корелює з метою реформ у вищій освіті України, які розраховані до 2020 р., і орієнтовані на створення «привабливої та конкурентоспроможної національної системи вищої освіти України, інтегрованої у Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір» [2, с. 13-14]. Прийнятий Верховною Радою 1 липня 2014 р. Закон України «Про вищу освіту», головним пріоритетом визначає «підготовку конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях» [6].

Як бачимо, принаймні номінально у нормативно-правовій площині все вказує на важливість питання підготовки кадрів для майбутньої української держави. У свою чергу, це також стосується і PR-освіти у вищій школі, коли все більше усвідомлюється необхідність модернізації змісту і її організації відповідно до вимог національного і світового ринків. Коли йдеться про фундаментальність і багаторівневість підготовки фахівців із зв'язків з громадськістю в ЗВО, де враховується навчан-

ня на базі вивчення суспільних наук, пізнання потреб людини, мотивів поведінки і методів переконання, того, як вона пристосовується до різних обставин і мінливих умов, отримання знання в галузі політології, державного і соціального управління, оволодіння навичками журналіста, редактора, дизайнера, фахівця з комунікаційних технологій, оратора, опанування основ менеджменту і бізнесу, зокрема в спеціалізованих сферах [12, с. 176].

Проте насправді можна помітити, що розвиток суспільних відносин, які пов'язані з підготовкою спеціалістів із зв'язків з громадськістю, обмежується відсутністю погоджених інноваційно-освітніх принципів і їхнім послідовним впровадженням, не кажучи вже про характер соціально-трудових відносин, а також про невизначеність ролей і обов'язків сторін, які зацікавлені у формуванні та реалізації державної освітньої політики щодо підготовки кадрів та професійного розвитку. Це суттєво гальмує розвиток інноваційної діяльності в системі PR-освіти і породжує проблеми відсутності державних освітніх стандартів, недосконалості навчальних планів і програм в ЗВО тощо. До цього потрібно додати також відсутність ефективного механізму взаємодії органів влади, ЗВО, роботодавців і фахових об'єднань з питань підготовки кадрів та професійного навчання, що обмежує можливості працевлаштування випускників-піарників, зменшує ефективність витрат на їхню підготовку і, відповідно, гальмує інноваційний розвиток економіки.

Вирішення цієї проблеми пов'язане з розробкою концептуальних засад нової ролі вищої школи і ЗВО в підготовці PR-фахівців. Виходячи з проекту «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», який був схвалений 17 червня 2009 р., розвиток вищої школи ґрунтується на фундаменті «освіта-наука-інновації-ринок». Поклавши цей базис в основу підготовки фахівців із зв'язків з громадськістю, отримуємо ефективну платформу підготовки спеціалістів з даної галузі на базі ЗВО, яка опирається на компетентнісний підхід, на автономізацію і комерціалізацію ЗВО, де серед принципів нової освітньої політики буде перенесення акцентів від кадрового потенціалу до людського потенціалу, від освіти на все життя до неперервної освіти, від використання знань до генерації знань. Це потребує окреслення і затвердження на нормативно-правовому рівні нової парадигми організації і управління розвитком ЗВО, коли створюються умови, з одного боку, для підприємницького стилю роботи, а з іншого – для дослідницьких університетів, котрі орієнтовані на підготовку висококваліфікованих фахівців для забезпечення і реалізації науково-інноваційних пріоритетів, зокрема і в PR-галузі.

Серед іншого, актуальною залишається і проблема відставання наявних і відсутності сучасних стандартів у сфері підготовки фахівців, не кажучи вже про зв'язки з громадськістю, де потрібні нові концептуальні розробки на базі вищезазначеної університетської платформи. Ті проекти, які з'являються, є поодинокими і не мають системного характеру. Як наслідок, більшість кваліфікацій в Україні, куди можна віднести і PR, не відповідають міжнародним критеріям забезпечення якості, що ускладнює процедуру їх визнання на світовій арені. Тому, незважаючи на всю прогресивність нормативно-правових документів, прийнятих в останні роки й спрямованих на розвиток системи вищої освіти, нагальною залишається проблема управління якістю вищої освіти в Україні, що потребує вирішення шляхом наступного вдосконалення і розвитку правової бази.

Одним із варіантів вирішення цієї проблеми, а відповідно покращення якості освіти і управління нею, є впровадження відповідних систем управління якістю у ЗВО. Як підказує світовий досвід, одним із способів «вижити» ЗВО у конкурентній боротьбі на ринку освітніх послуг і досягти високого рівня підготовки спеціалістів, зокрема і в сфері зв'язків із громадськістю, є розробка і впровадження систем управління якістю на базі принципів загального управління якістю (TQM), виконання вимог ДСТУ ISO 9001:2009 «Система управління якістю. Вимоги», враховуючи особливості галузі, зокрема вимог стандарту ДСТУ-П IWA 2:2007 «Система управління якістю. Настанови застосування ISO 9001:2000 у сфері освіти» і Стандартів і рекомендацій для гарантії якості вищої освіти на Європейському просторі» [5]. Розроблені вони Європейською асоціацією з гарантії якості вищої освіти ENQA за до-

рученням Конференції міністрів освіти європейських країн, котрі є авторами Болонської декларації. Важливість стандарту ISO 9001 полягає у тому, що він пропонує вимоги для внутрішніх цілей організації, котрі орієнтовані на забезпечення результативності системи управління якістю. Усі вимоги цього стандарту є загальними і стосуються організацій всіх типів. Натомість стандарт IWA 2:2007 покликаний допомогти ЗВО синтезувати положення стандарту ISO щодо систем управління якістю з освітньою практикою. Враховуючи це, ЗВО повинен спиратися на ключове положення: «Якість освіти – це ступінь задоволення вимог замовника (студента, викладача, підприємства), ступінь придатності випускника ЗВО до ефективної роботи» [4, с. 135].

Висновки. Таким чином, аналіз окремих аспектів нормативно-правового забезпечення фахівців у сфері зв'язків громадськістю в структурі вищої школи України на сучасному етапі, дає підстави стверджувати, що, незважаючи на наявне нормативно-правове забезпечення навчального процесу в ЗВО, його явно недостатньо, як для підготовки висококласних фахівців у цій сфері, так і для розвитку PR-галузі загалом. Саме звернення до нормативно-правового підходу наштовхує на розуміння того, що майбутнє зв'язків з громадськістю в нашій країні можливе не лише на засадах компетентнісного підходу, але й на інтегративному фундаменті «освіта-наука-інновації-ринок», що забезпечить умови для розробки сучасних стандартів і впровадження відповідних систем управління якістю PR-освіти. Але задля цього потрібно трансформувати освітній простір, адже в такому вигляді, в якому він досі існує в багатьох ЗВО України, складно говорити про системну платформу для формування фахівців із зв'язків з громадськістю, рівень підготовки яких відповідав би інноваційним трендам і потребам ринку. Через те, потрібно затвердити на нормативно-правовому рівні, в контексті Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 рр. нову концепцію організації і управління розвитком ЗВО коли створюються умови для підприємницького стилю роботи та дослідницького формату, що орієнтований на підготовку висококваліфікованих PR-фахівців для забезпечення і реалізації науково-інноваційних пріоритетів в країні.

Список використаних джерел

1. Березенко В. Проблеми вдосконалення професійної підготовки за фахом «зв'язки з громадськістю» в Україні // *Інформаційне суспільство*. 2013. Вип. 17. С. 31–35.

2. Білоцерківська Н.Г. Реформування вищої освіти України: правові аспекти // *Форум права*. 2014. № 4. С. 13–17.

3. Богуш Д. Український PR-словник. Київ: Самміт-книга, 2011. 64 с.

4. Бойко О., Чабан О. Аналіз нормативно-правового забезпечення якості вищої освіти у вищих навчальних закладах // *Вимірювальна техніка та метрологія*. 2012. №73. С. 133–135.

5. ДСТУ-П IWA 2:2007. Системи управління якістю. Настанови щодо застосування ISO 9001:2000 у сфері освіти (Чинний від 2008-01-01). К.: Держспоживстандарт України, 2008. 70 с.

6. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р., №1556-VII. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення 10.09.2018)

7. Закон України «Про професійний розвиток працівників» №4312-VI, поточна редакція від 04.11.2018 р., підстава – 2581-VIII/ URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17 (дата звернення 10.09.2018)

8. Закон України «Про соціальний діалог в України» від 23 грудня 2010 р. №2862-VI. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17 (дата звернення 06.10.2018)

9. Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» від 20.22.2012 №5499-VI. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5499-17 (дата звернення 06.10.2018).

10. Зінченко А.Г. Еволюція і розвиток PR: теоретичні та методологічні основи // *Український соціум*. 2005. Вип. 5/6. С. 164–169.

11. Киричок А.П. Дефініція поняття паблік рилейшинз та зв'язки з громадськістю як соціальний інститут // *Держава і регіони. Сер.: Соціальні комунікації*. 2015. №1 (21). С. 127–132.

12. Королько В. Некрасова О. Паблик рилейшнз: проблемы образования (Международный опыт и украинские реалии) // *Социология: теория, методы, маркетинг*. 2004. №2. С. 169–184.

13. Королько В. Г., Некрасова О. В. Зв'язки з громадськістю. Наукові основи, методика, практика. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 831 с.

14. Кочубей Л. О. PR у політичній сфері : підручник для студентів вищих навчальних закладів / Л. О. Кочубей ; НАН України, Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. 468 с.

15. Куліш А. Практика PR по-українському. Щоденні поради PR-початківцям. [Київ] : [АДЕФ-Україна], 2005. 336 с.

16. Курбан О.В. Діагностика та моделювання PR-процесів: монографія. Київ: Українська конфедерація журналістів, 2012. 160 с.

17. Мельниченко А., Киричок А. До питання про вдосконалення вітчизняної системи підготовки фахівців у сфері зв'язків із громадськістю // *Держава та регіони. Сер.: Соціальні комунікації*. 2014. №4 (20). С. 142–145.

18. Мойсеєв В.А. Паблік рілейшнз: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2007. 223 с.

19. Постанова Кабінету Міністрів України №1719 від 13 грудня 2006 року «Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра» // Верховна Рада України 1994-2014. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1719-2006-%D0%BF. (дата звернення 06.10.2018).

20. Постанова Кабінету Міністрів України № 787 від 27 серпня 2010 «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра» // Верховна Рада України 1994-2014. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/787-2010-%D0%BF#Find. (дата звернення 06.10.2018).

21. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки класифікацій» від 23 листопада 2011 р. №1341. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF/paran12#n12 (дата звернення 06.10.2018).

22. Почепцов Г.Г. Паблік рилейшнз: навчальний посібник. – 2-е вид., виправ. і доп. Київ: Знання, 2004. 373 с.

23. Різун В.В. Теорія масової комунікації: підруч. для студ. галузі 0303 «журналістика та інформація». Київ: «Просвіта», 2008. 260 с.

24. Ротовский А.А. Системный PR. Днепропетровск: Баланс Бизнес. Букс, 2006. 256 с.

25. Рябець І.В. Етапи становлення професійної підготовки майбутніх фахівців із зв'язків з громадськістю за роки незалежності України // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. Вип. 30. С. 150–153.

26. Слісаренко І. Паблік рилейшнз у системі комунікації та управління: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. Київ : МАУП, 2001. 104 с.

27. Шаян Л.П. PRo Суспільні комунікації. Київ: Група Компаній «Динаміка», 2008. 174 с.

References

1. Berezenko, V. (2013). Problems of improvement of vocational training in the field of "public relations" in Ukraine. Information society, 17, 31–35. [in Ukrainian].

2. Bilotserkivska, N. (2014). Reforming Higher Education in Ukraine: Legal Aspects. Forum of Law, 4,13-17. [in Ukrainian].

3. Bogush, D. (2011). Ukrainian PR-dictionary. Kyiv, Summit Book. [in Ukrainian].

4. Boyko, O., Chaban, O. (2012) Analysis of normative and legal maintenance of the quality of higher education in higher educational institutions. Measuring equipment and metrology, 73, 133-135. [in Ukrainian].

5. IWA 2: 2007. Quality management systems. Guidelines for applying ISO 9001: 2000 in the field of education (Effective from 01/01/2008). K, 2008. [in Ukrainian].

6. Law of Ukraine «On Higher Education» (2014), №1556-VII. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 [in Ukrainian].

7. Law of Ukraine «On Professional Development of Employees» (2018), 4312-VI, basis – 2581-VIII. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17[in Ukrainian].

8. The Law of Ukraine «On Social Dialogue in Ukraine» (2010), 862-VI. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17 [in Ukrainian].

9. Law of Ukraine «On the formation and placement of a state order for the training of specialists, scientific, scientific-pedagogical and working personnel, training and retraining of personnel» (2012), 5499-VI. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5499-17 [in Ukrainian].

10. Zinchenko, A. (2005). Evolution and development of PR: theoretical and methodological foundations. Ukrainian society, 5/6, 164-169. [in Ukrainian].

11. Kirichok, A. (2015). Definition of the concept of public relations and public relations as a social institution. State and Regions. Sir: Social Communication, 1 (21), 127-132. [in Ukrainian].

12. Korolko, V., Nekrasova, O. (2004). Public Relations: Problems of Education (International Experience and Ukrainian Reality). Sociology: Theory, Methods, Marketing, 2, 169–184. [in Russian].

13. Korolko, V., Nekrasova, O. (2009). Public relations. Scientific fundamentals, methodology, practice. Kiev. [in Ukrainian].

14. Kochubei, L. (2013). PR in the political sphere: a textbook for students of higher educational institutions. Kyiv, National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].

15. Kulish, A. (2005). Practice of PR in Ukrainian. Daily tips for PR-beginners. [Kiev], [ADEF-Ukraine] [in Ukrainian].

16. Kurban, O. (2012). Diagnostics and modeling of PR-processes. Kyiv, Ukrainian Confederation of Journalists [in Ukrainian].

17. Melnichenko, A., Kirichok, A. (2014). On the issue of improving the domestic system of training specialists in the field of public relations. State and Regions, 4 (20), 142-145. [in Ukrainian].

18. Moiseev, V. (2007). Public relations: a manual. Kyiv, Academic Edition [in Ukrainian].

19. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On the List of Directions for the Training of Specialists in Higher Educational Institutions for the Educational Qualification Level of Bachelor» (2006). Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1719-2006-%D0%BF. [in Ukrainian].

20. The Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the List of Specialties for which the training of specialists in higher educational institutions is carried out at the educational and qualification levels of a specialist and a master's degree» (2010) Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/787-2010-%D0%BF#Find. [in Ukrainian].

21. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the National Framework of Classifications» (2011). Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF/paran12#n12 [in Ukrainian].

22. Pocheptsov, G. (2004). Public relations: A manual. Kyiv [in Ukrainian].

23. Rizun, V. (2008). The theory of mass communication. Kyiv, Prosvita. [in Ukrainian].

24. Rotovskyi, A. (2006). System PR. Dnepropetrovsk: Balance Business. [in Russian].

25. Ryabets, I. (2014). Stages of formation of professional training of future specialists in public relations during the years of Ukraine's independence. Scientific Bulletin of Uzhgorod National University, 30, 150-153. [in Ukrainian].

26. Slisarenko, I. (2001). Public relations in the system of communication and management. Kyiv. [in Ukrainian].

27. Shayan, L. (2008). PRo Public Communications. Kyiv: Dynamics Group of Companies. [in Ukrainian].

УДК 070:574(075.8)

Kunderevich Elena,
PhD in Philosophy, associate professor,
associate professor of the Department of Philosophy
Kyiv National University of Culture and Arts
l.kunderevich@gmail.com
orcid.org/ 0000-0001-7248-5033

THE DEVELOPMENT OF THE PUBLIC RELATIONS TECHNOLOGIES IN THE SPHERE OF ECOLOGY AND ECOLOGICAL EDUCATION IN UKRAINE

Purpose of Research. *The purposes of the research are to analyse the functions of the social technologies, to clarify the role and the significance of the ecological PR in the process of the formation of the environmental awareness and environmental culture.* ***Methodology.*** *The methodology of the research is based on the application of the following general scientific and special methods: analysis, synthesis, the logical method and the method of generalizations.* ***Scientific Novelty.*** *The scientific novelty of the research is the statement that the leading force, which is interested in creating a normal environment, is the environmental PR. In addition, the author defines the strategy of the PR-specialists in the field of ecology.* ***Conclusions.*** *Ukrainian organisations and enterprises are actively adopting the world experience of the fighting against with environmental «diseases» and successfully apply the latest technologies. Despite the Ukrainian weak development in the field of environmental relations with the public, the organisers of environmental campaigns actively use modern technologies. Thus, the environmental PR develops and involves various professionals of the broad profile of the public relations and specialists in public service (serving the interests of their community). It is obvious that this process needs the professional management.*

Key words: *social technologies, public relations technologies, environmental awareness, environmental education, promotion, promotion of image, social responsibility, environmental PR.*

Кундеревич Олена Вікторівна,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії
Київського національного університету культури і мистецтв

РОЗВИТОК ТЕХНОЛОГІЙ «ПАБЛІК РИЛЕЙШНЗ» В ГАЛУЗІ ЕКОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Метою роботи *є аналіз функцій соціальних технологій, з'ясування ролі і значення екологічного PR в процесі формування екологічної свідомості та екологічної культури.* ***Методологія дослідження*** *базується на застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, зокрема: аналізу, синтезу, логічного методу та методу узагальнень.* ***Наукова новизна*** *полягає у запровадженні твердження про те, що сучасною провідною силою, яка зацікавлена у створенні нормального в екологічному відношенні навколишнього середовища є екологічний PR, а також, у визначенні стратегії діяльності фахівців з PR у сфері екології.* ***Висновки.*** *Українські організації і підприємства активно переймають світовий досвід ведення боротьби з екологічними «хворобами» і вдало застосовують новітні технології. Незважаючи на «затримку» українського розвитку в сфері екологічних зв'язків із громадськістю, сучасні технології використовуються організаторами екологічних кампаній досить активно. Таким чином, екологічний PR все більше виявляє себе, залучаючи до своїх лав професіоналів зі зв'язків з громадськістю широкого профілю та тих, хто починає вузько спеціалізуватися в public service (служіння інтересам своєї громади). Очевидним стає той факт, що цим процесом можна і потрібно керувати.*

© *Кундеревич О.В.*

Ключові слова: *соціальні технології, технології «паблік рилейшнз», екологічна свідомість, екологічна освіта, промоушен, імідж-промоушен, соціальна відповідальність, екологічний PR.*

Кундеревич Елена Викторовна,
кандидат философских наук, доцент,
доцент кафедры философии
Киевского национального университета культуры и искусств

РАЗВИТИЕ ТЕХНОЛОГИЙ «ПАБЛИК РИЛЕЙШНЗ» В СФЕРЕ ЭКОЛОГИИ И ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Целью работы *является анализ функций социальных технологий, выяснение роли и значения экологического PR в процессе формирования экологического сознания и экологической культуры.* ***Методология исследования*** *базируется на применении общенаучных и специальных методов познания, в частности: анализа, синтеза, логического метода и метода обобщений.* ***Научная новизна*** *заключается в формулировании утверждения о том, что ведущей силой, которая заинтересована в создании нормальной в экологическом отношении окружающей среды, сегодня является экологический PR, а также, в определении стратегии деятельности PR-специалистов в сфере экологии.* ***Выводы.*** *Украинские организации и предприятия активно перенимают мировой опыт ведения борьбы с экологическими «болезнями» и удачно применяют новейшие технологии. Несмотря на «задержку» украинского развития в сфере экологических связей с общественностью, современные технологии используются организаторами экологических кампаний достаточно активно. Таким образом, экологический PR все больше проявляет себя, привлекая в свои ряды профессионалов по связям с общественностью широкого профиля и начинающих узко специализироваться в public service (служение интересам своего общины). Очевидным становится тот факт, что этим процессом можно и нужно управлять.*

Ключевые слова: *социальные технологии, технологии «паблик рилейшнз», экологическое сознание, экологическое образование, промоушен, имидж-промоушен, социальная ответственность, экологический PR.*

Actuality of Research. The social technologies are very important for the development of the cultural and civilization system. Public relations is one of the basic social technologies. «As any other technologies, the social technology is neither good nor bad. It depends on the ways of using the human will and mind» [1]. As you know, one of the main tasks of «public relations» is to establish an effective two-way communication of the subject of public discourse with its target public in a dialogue mode. The presence of the public relations technologies can be identified by the presence of the stable public links, which exist in a stable market economy.

The ecologically oriented way of thinking refers to the new stage in the development of the civilization, concerned the state of its existence. Today, it is manifested into the development of the environmental ethics and environmental PR. The environmentalization of the main types of social and economic activity and the consciousness of the citizens need the strategic plan of action, as well as technologies.

Analysis of Researches and Publications. The works, devoted to the study of the development of the system of public relations, the issues of balanced development and environmental PR, are written by the following foreign and Ukrainian researchers: E.-L. Bernays, S. Black, V Ivanov, L. Kokhanova, H. Marushevsky, D. Newsom, G. Pocheptsov, M. Shishkina, etc.

The purposes of the research are to analyse the functions of the social technologies, to clarify the role and the significance of the ecological PR in the process of the formation of the environmental awareness and environmental culture.

Main Part. Today, global challenges unite the efforts of all countries in one direction it save the environment. It makes our world interconnected. The human communication with nature

have crucial tragic results and encourage us to think over «what» and «how» to do anything for our planet? Today, researchers, governments and international organisations recognize the importance of the process of involving the public to the solution of various environmental problems and the sustainable development.

The adoption of the important intergovernmental documents by the United Nations Conference on Environment and Development (UNCED, Brazil, 1992) and the Ministerial Conference «Environment for Europe» (Lucerne, 1993) and others can be considered as a reference point for public involvement in the preservation of the natural environment. Their resolutions state that the environmental issues are resolved most effectively with the participation of all interested sides. Offering the alternative solutions and implementations of the specific projects, the independent experts consider that the non-governmental sector can contribute to environmental issues. The establishment of the partnership of a state, public, scientific and non-governmental organisations and business is a key factor to achieve the balanced development.

The role of the environmental PR in the process of raising the ecological consciousness and environmental culture has increased significantly. However, the current educational system cannot cope with this task. The process of evolution of the public relations technologies is associated with the trends of the social rationalization, which is the result of the course of the civilization modernization. At that period, the democratic tendencies contributed to the formation of the specialized institution of the public relations, which eventually has become the central element in the creation of the constructive dialogue among the individual, civil society and the state.

The strategy of the specialists in the field of the public relations, who deal with the environmental topics, includes an integrated approach to environmental information and new forms and methods of the activities. So, the strategy requires the elaboration of the tactics that is associated with the concept of «promotion» as an element of the information marketing, communication and the technology of education. To make the technologies and tactics of training effective, we are to understand the principles of the relationship between a man and nature, which are one of the central issues of the modern environmental ethics. The philosophical problem of environmental ethics is to construct a system of normative provisions that determine the relations, behaviour and actions of people, which are aimed at the environment.

According to John Baird Callicott, the «Achilles's heel» of the environmental ethics is a dichotomy between what «is» and what « should be» [2]. Indeed, the knowledge of the environmental ethics and ethical standards of the balanced development does not mean the following to them. Therefore, the applied aspect of the ethics, associated with the search for new ways of the transforming ethical principles and the manifestations of the environmental ethics in the human existence are actualized.

The environmental education is one of the main ways of implementing the principles of environmental ethics in life. It is aimed at the increasing of the human ecological consciousness, a deep understanding of their environmental values and the formation of a person, who is capable of solving the environmental problems. In October, 1977, the main tasks, principles and requirements of the environmental education were clearly formulated at the First Intergovernmental Conference on Environmental Education, which was organised and conducted by the UNESCO in Tbilisi. The delegates of 66 states identified five categories of the environmental education tasks in the Tbilisi Declaration [3]:

- awareness (to help various social groups and individuals to understand the environment in general and its related problems);
- knowledge (to help various social groups and individuals to gain the experience and the basic understanding of the environment);
- attitude (to help various social groups and individuals to identify the values and feelings regarding environmental issues as well as the motivation to take part in the protection of the environment);
- skills (to help various social groups and individuals to get the skills to identify and solve the environmental problems);
- participation (to give various social groups and individuals an opportunity to participate in the solving of the environmental problems).

«To think globally, to act locally» is the famous expression of René Jules Dubos, the modern French biologist. It became the motto of the environmental education. However, the call to local action is not always understood correctly. Undoubtedly, in order to act it is necessary to understand the global processes in the environment. The reduction of the threat of the environment is still possible. The awareness of the public the interrelationship between the quality of the environment and the further satisfaction of people's needs are important at the local and international levels. The high-developed education plays the extremely important role in the understanding of the environmental problems. Many people are beginning to realize that only public control can stop the predatory destruction of nature. Informing and learning as well as managing the actions of the citizens can be improved by the using of the environmental media and PR.

The actuality of environmental knowledge contributes to the fact that the environmental PR involves various professionals of the broad profile of the public relations and specialists in public service (serving the interests of their community). It is obvious that this process needs the professional management. In these circumstances, the «artificial» organisations of «green» and «green camouflage», sponsored by the state authorities, are impossible.

In the modern system of education, the substantial substantive changes are constantly occurring. The PR as a specialization appeared within the several specialties (at the faculties of journalism or management). The environmental PR as the separate specialty has not been presented yet. However, we can see the environmental components in many modern PR projects and PR-actions. We are sure that the ecological idea will be more effective if it is extended to a large audience. The public relations specialists should do it. Thus, the environmental PR is a kind of the activity that requires the following special knowledge, skills and abilities: knowledge of the features of the environmental PR, the promotion of the opportunities, the ability to organise the environmental PR campaign, the ability to form the relationships with public organisations, authorities, business, society and the skills to collaborate with the media.

The concept «promotion» is the category of marketing. According to R. Elmore, an American author, promotion is the totality of the methods and techniques, designed to attract and retain the attention of listeners, viewers, readers (audiences) by demonstrating the differences and advantages of this station or print agency. In Otto Kleppner's opinion, there are three main types of promotions: 1) one that attracts attention, 2) one that competes, 3) one that keeps [4].

Recently, the concept «image-promotion» has appeared. It is formed in order to influence the participant's perception of their organisation. The specialists classify the image-promotion and use the criteria of the specific purpose of a company. Nowadays, the company's social responsibility becomes the prerequisite for its positive image and its sustainable market position in the long run. «According to the results of the national studies of the Ukrainian specialists, the 85% of respondents agree with the idea that business should make money as well as take care of people. More than the two thirds of the respondents, in the conditions of the same quality and price, prefer the goods, produced by the socially responsible company»[5].

The actuality of ecological problems attracts the attention of the authority, business and the public institutions and makes them interact with each other. In the relationship of environmental PR and business, there are many scenarios of interaction. Some firms and enterprises use the environmental PR to form their own positive image in the eyes of the public. The best examples of the company's environmental success the masses are the examples of the successful PR campaigns. Today, to enter the international market without the ecological image is impossible. However, the PR campaigns have their negative tendencies. For example, the formation of the special «fashion» to protect the natural objects. Thus, there is a peculiar «professionalization» of the fighters with environmental threats, who use the environmental problems for their utilitarian interests.

L.A. Kokhanova states that the development of the environmental PR as an industry leads to the formation of both positive and negative features. The development of a totality of the methods to organise a dialogue with the public and the

set of the methods to inform people belong to the positive features. Here we can mention different measures of the social compensation. However, sometimes we can meet the interpretation of the environmental PR in the press, which contradicts its direct purpose. Thus, the environmental public relations is the industry, which lobbies the interests of the large business and are opposed to the environmental legislation and the «green» movements [6]. In many cases, it is more profitable for the company to make the production more environmentally friendly than to pay fines. But the company needs to inform the public about it. So, we should involve the PR specialist, who organises the company's environmental policy. Using of the environmental PR to inform and guide the people's actions is becoming more effective.

The main and independent direction of the environmental PR is to develop the relations with society and other actors of the interaction such as state authority, business and non-governmental organisations. This process is dynamic. One of the peculiarities of modern society is the risks, dealt with the socialization and the decision-making in the management of society. The contemporary sociological studies show that the society and every person are in the «risk» zone, which are produced by them. It explains the completely new attitude of the post-industrial society and a modern man to the numerous problems, dealt with the nature of «megarisk». Certainly, they require their managerial decision and concern the existence of our civilization. One such «megarisk» is the approaching of the environmental catastrophe. «Our world is a total system, where a person acts as its regulator. To save humanity, the regulator should be limited in its rights and freedoms» [7]. Thus, the needs of society require the restriction of the freedoms and rights of the individuals, which are the attributes of a democratic society. It can lead to the transformation of the society. The specialists of the PR technologies have developed many ways to attract the public and individuals to the environmental problems. Today, it gives positive results.

In Ukraine, the development of the environmental communication technologies has contributed to the similar global preconditions. The priority action programs are coordinated within the framework of the international community, created to overcome the global environmental crisis. International cooperation in the field of the environmental protection is one of the important places in the external policy of Ukraine. Ukrainian scholars maintain the business relations with their colleagues from Hungary, the Czech Republic, Slovakia, Poland, Bulgaria and other countries. They research the ecosystems of the Carpathians, Polissya, and the Black Sea and develop the measures to preserve recreational resources, rare flora and fauna [8]. Ukraine cooperates with many international organisations: the Global Ekolabelling Network, Greenpeace, the European Environment Agency, etc.

In order to enhance the environmental literacy and promote the implementation of the concept of the balanced development, in 2009 the OSCE Project Coordinator in Ukraine started the «Green Package – Ukraine» project. It is aimed at the development of innovative educational instruments in Ukraine. The Regional Environmental Centre for Central and Eastern Europe developed the «Green Package» materials in cooperation with Polish, Bulgarian, Hungarian and Ukrainian experts in the field of the education and environmental protection. This example shows that the ecological education in the context of the balanced development in Ukraine is developing.

Another example of the environmental project in Ukraine is the project «Make Ukraine Clean». The initiative «Let's make Ukraine clean!» unites people, who want to free parks and streets from garbage. This is the part of the global movement «Let's do it world!», which arose in 2008 in Estonia. The global movement «Let's do it world!» brought together 108 countries and over 8 million participants in 2013. This action freed the country from more than 1000 tons of rubbish during a year. The team «Let's make Ukraine clean!» unites 250,000 Ukrainians from all regions. Using the support of leading companies of various segments of the market, the project has been sucessful and continues its activities.

The list of similar projects of various scales can be continued. Each year their number increases throughout the country. Their main goals are to attract the attention of the Ukrainian public to the issues of ecology, to establish external and

internal relations in the area of the fighting with the environmental crisis.

Scientific Novelty. The scientific novelty of the research is the statement that the leading force, which is interested in creating a normal environment, is the environmental PR. In addition, the author defines the strategy of the PR-specialists in the field of ecology.

Conclusions. Ukrainian organisations and enterprises are actively adopting the world experience of the fighting against with environmental «diseases» and successfully apply the latest technologies. Despite the Ukrainian weak development in the field of environmental relations with the public, the organisers of environmental campaigns actively use modern technologies. A large number of environmental projects and initiatives are being implemented in Ukraine. The common points of all these projects are the environmental focus and the cooperation with the state, business and society. The environmental PR is aimed at them.

Список використаних джерел

1. Манхейм К. Диагноз нашего времени : Пер. с нем. и англ. М. Юрист, 1994. 700 с. – С. 417.

2. Callicott J.B. (1989) «In Defense of the Land Ethic». – New York: State Univ. New York Press. – P.118.

3. Жизнь и окружающая середа: справ. пособие. Сытник К.М., Чередниченко Л.С., Сахаев В.Г. – К.: Наук. Думка: ЮНЕСКО/ЮНЕП, 1985. 248 с. – С. 13-15.

4. Задорожная К.Е. Промоушен как элемент маркетинга американской компании (на примере Си-би-эс) // Вестник Московского университета. Серия 10. Журналистика. 1994 №4 С. 63.

5. Галинздра А., Копатько Е., Шумихин С. «Исследование проблем социальной ответственности бизнеса (результаты общенационального опроса)» // Маркетинговые исследования в Украине. – 2007. – №4 С.23-24.

6. Коханова Л.А. Экологическая журналистика, PR и реклама. М. ЮНИТИ, 2007. 384с. – С.214.

7. Saage R. (1992) Utopia and Human Rights // Universitas. №4. P. 255.

8. Государственная экологическая академия последипломного образования [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: http://dea.gov.ua/chapter/mizhnarodnespivrobitnictvo.

References

1. Mannheim, K. (1994). Diagnosis of Our Time. Moscow [in Russian].

2. Callicott, J. B. (1989). In Defense of the Land Ethic. New York: State Univ. New York Press [in English].

3. Sytnik, K.M. & Cherednichenko, L.S. & Sakhaev, V.G. (1985). Life and Environment. Kyiv: Naukova Dumka [in Russian].

4. Zadorozhnaya, K. E. (1994). Promotion as an Element of Marketing of an American Company (for example, CBS). Vestnik Moscowskogo Universiteta. Seriya Journalism, №4, 63 [in Russian].

5. Galinzdra, A. & Kopatko, E. & Shumikhin, S. (2007). Study of the Problems of Social Responsibility of Business (the Results of a Nationwide Survey). Marketingovi issledovania v Ukraine, №4, 23-24 [in Russian].

6. Kokhanova, L.A. (2007). Environmental Journalism, PR and Advertising. Moscow, YUNITI [in Russian].

7. Saage, R. (1992). Utopia and Human Rights. Universitas, 4, 255 [in English].

8. State Ecological Academy of Postgraduate Education Retrieved from http://dea.gov.ua/chapter/mizhnarodnespivrobitnictvo [in Ukrainian].

РЕЦЕНЗІЇ

Шемаєва Г. В.,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
професор кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи
Харківської державної академії культури

ПЕРША МОНОГРАФІЧНА СТУДІЯ З ДОКУМЕНТНОЇ ЕВРИСТИКИ

Рец. на монографію: Збанацька О. М. Комунікаційні засади документної евристики. Київ, 2018. 378 с. : рис., табл.

У сучасній системі соціальних комунікацій, що забезпечує цілеспрямований комунікаційний процес обміну соціально значущою інформацією, важливе місце належить інформаційному пошуку. Формування електронної складової соціальних комунікацій радикально трансформує комунікаційні процеси виробництва, розповсюдження та використання документів, інформації, знань. Це зумовлює зміни в організації інформаційного пошуку різних документів, від ефективності й результативності якого залежить оптимальне та якісне задоволення інформаційних потреб користувачів соціокомунікаційних структур. Тому надзвичайно важливим для інформаційної діяльності є розробка теоретико-методичної бази, спрямованої на удосконалення та уніфікацію створення пошукового образу документа в інформаційно-пошукових системах. Такі напрацювання складають фундамент для подальших, більш складних розробок в інформаційно-аналітичній діяльності та інформаційному обслуговуванні.

Поява нових розробок в цій галузі сьогодні вкрай необхідна. Монографічне дослідження О. М. Збанацької є, безперечно, актуальним та нагальним. Осмислення документної евристики як нового наукового напряму про інформаційний пошук загалом відповідає сучасним тенденціям розвитку теорії соціальних комунікацій.

Слід відзначити логічну побудову структури монографії, яка послідовно розкриває вирішення дослідницьких завдань для досягнення мети та включає передмову, чотири розділи, післямову, список використаних джерел, іменний покажчик.

У передмові розкрито актуальність дослідження документної евристики, визначено основну мету та предмет дослідження, охарактеризовано методологічну та джерельну бази, позначено основні питання кожного розділу.

Важливо зазначити, що надзвичайно важливим для перших кроків знайомства з новим науковим напрямом – документною евристикою – є розділ перший «Теоретико-методологічні засади документної евристики», у якому розглянуто: генезис наукових поглядів на трактування евристики; понятійний апарат, сутність, складові та методологію документної евристики.

Вагомим результатом авторки монографії є проведення детального аналізу різних підходів до трактування терміна «евристика». Спеціальна увага приділена похідним від нього словосполученням, що є наявними у довідкових виданнях, а узагальнення одержаних даних в табличній та схематичній формах дозволило окреслити коло галузей знань, в яких вони набули поширення (пп.1.1).

На основі розкриття базових концептів монографічного дослідження О. М. Збанацька запропонувала власне визначення документної евристики як комплексної системи знань, що вивчає теорію, історію і практику документального пошуку, його інтелектуальні та технологічні засади. Об'єктом вона визначила систему знань про методологію та технологію здійснення документального пошуку, а предметом – формування системи наукового знання про технологію здійснення документального пошуку у єдності з документами, пошуковими образами й масивами, довід-

© *Шемаєва Г. В.*

ковим апаратом та суб'єктами документно-комунікаційної діяльності.

Комплексність методологічної бази дозволив авторці роботи, що рецензується, проникнути в специфіку документної евристики, зрозуміти можливості синтезу наукових ідей і практичного досвіду.

Дуже змістовними, особливо цікавими і корисними є матеріали другого розділу «Документна евристика як складова комунікаційного процесу», в якому охарактеризовано комунікаційне середовище документної евристики; досліджено інформаційні потреби як мотив для здійснення документної комунікації; розглянуто інформаційно-пошукові мови в системі документних комунікацій.

Спираючись на чинні стандарти й законодавчі акти в галузі документознавства, інформаційної, бібліотечної, архівної та музейної справи та наукові праці провідних вчених, О. М. Збанацька охарактеризувала види інформаційного пошуку, розглянула документні фонди країни як інтегровану систему, складовою якої є об'єкти документного пошуку. Особливу увагу в процесі характеристики комунікаційного середовища документної евристики авторкою приділено переосмисленню ролі і місця інформаційного працівника на основі аналізу довідкової літератури й праць попередників. Зокрема подано образи архівістів, документалістів, бібліотекарів, бібліографів, індексаторів, систематизаторів, предметизаторів, інформаційних брокерів та інших посередників комунікаційного процесу. Також цінним результатом цього розділу є характеристика видів інформаційно-пошукових мов: класифікаційної, предметизаційної, дескрипторної та ІПМ інтернету.

У розділі третьому «Комунікаційні аспекти документної евристики» інформаційний пошук розкрито як чинник документної евристики; подано стратегію документального пошуку; представлено авторське бачення видового поділу документної евристики.

Особлива увага надається автором рецензованої роботи з'ясуванню дефініції термінів «документальний пошук» та «інформаційний пошук»; розкриттю видів пошуку, зафіксованих у стандартах. До найважливих здобутків О. М. Збанацької слід віднести видовий поділ документної евристики за наступними критеріями: об'єкт документального пошуку, інституції та галузь знання, в яких здійснюється пошук. Залежно від об'єкта вона виокремила джерелознавчу, бібліографічну та патентну евристики. З точки зору інституційного підходу авторка виділяє архівну, музейну та документну інтернет-евристику. За галузевим підходом пропонує такі види як: літературознавча, медична, педагогічна та інші евристики.

Розділ четвертий «Парадигма документної евристики в інформаційному суспільстві» містить інформацію про розвиток документної евристики в інформаційному суспільстві; розкриває функційність, спільність і відмінність документно-інформаційних інституцій в реалізації документального пошуку; пропонує концептуальні підходи до розвитку документної евристики в інформаційному суспільстві. Авторка переконливо доводить вагому роль документної евристики в інформаційному суспільстві у подоланні існуючих проблем та бар'єрів, що виникають у процесі пошуку та використання різних типів і видів документів.

До цінних результатів у цьому розділу слід також віднести концептуалізацію подальшого розвитку документної евристики, пов'язану з: інтелектуалізацією як проявом загальної закономірності; лінгвістичністю; відповідністю інформаційним потребам користувачів; системністю; координованістю між усіма інформаційно-комунікаційними структурами; інтегрованістю; доступністю; комунікатизацією; інституційністю.

Суттєвою особливістю представленої роботи є не лише її теоретична значимість, а й практичний внесок. Проведені дослідження вкрай необхідні бібліотечним спеціалістам України саме сьогодні.

Кожен розділ супроводжується підрядковими примітками. Список використаних джерел містить 587 бібліографічних описів на вітчизняні та зарубіжні документи. Особливої уваги заслуговує іменний покажчик на 255 осіб.

Загалом належний науковий рівень викладу теоретичного матеріалу вдало поєднується з його доступністю. Рецензована робота приваблює оригінальними підходами до аналізу та вирішення поставлених завдань, створює ґрунтовну теоретично-методологічну базу для розширення досліджень у сфері документних комунікацій; буде корисною для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, практиків докуметно-інформаційної сфери.

ПОКАЖЧИК ЗМІСТУ ЗА 2018 РІК

1. Офіційні документи

Наказ Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України. – №1. С. 6.

Порядок формування Переліку наукових фахових видань України. – №1. С. 7-10.

2. Бібліотекознавство. Книгознавство. Видавнича діяльність

Бачинська Н.А. Бібліотечно-інформаційна освіта в Україні: етапи розвитку та характерні ознаки. – №3. С. 57-67.

Жалко Т.Й., Ляшук Н.В. Електронні журнали як об'єкт сучасних бібліотечних інновацій. – №2. С. 52-58.

Збанацька О.М. Бібліотеки, архіви, музеї: деякі аспекти спільності та відмінності. – №3. С. 68-74.

Лісіна С.О. Періодика Проводу Українських Націоналістів: «Сурма» і «Розбудова нації». – №2. С. 65-71.

Маслак В.І. Information systems in the library by universities in the case of the program «library». [Інформаційні системи у бібліотеці закладу вищої освіти на прикладі програми «Бібліотека»]. – №3. С. 51-56.

Новальська Т.В. Основні напрями творчої співпраці Харківської та Київської бібліотечних науково-освітніх шкіл. – №4. С. 6-13

Пелещишин А.М., Добровольська В.В., Трач О.Р., Тимовчак-Максимець О.Ю. Особливості інформаційних технологій в бібліотечній справі. – №4. С. 14-21.

Подоляка Н.С. Харківське кооперативне видавництво «Рух» в документах Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України. – №1. С. 90-97.

Попадюк Н.І. Видавнича діяльність польського «Towarzystwa Naukowego» у Львові (за матеріалами фондів Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника). – №1. С. 80-89.

Прокопенко Л.С. Робочі групи Конференції директорів європейських національних бібліотек (CENL) як осередки фахової співпраці. – №4. С. 22-28.

Ржеуський А.В., Кунанець Н.Е., Лозицький О.А., Пасічник В.В. Інноваційні підходи до бібліотечного обслуговування користувачів електронними книгами. – №1. С. 35-42.

Сидоренко А.І. Розвиток форм інтенсифікації підготовки фахівців бібліотечної справи в умовах соціальних трансформацій (друга половина XX ст. – XXI ст.). – №4. С. 35-42.

Сидоренко Т.В. Трансформація культурно-дозвіллєвої діяльності публічних бібліотек Півдня України 90-х років XX ст. – №1. С. 50-57.

Стронська Н.Т. Електронна бібліотека в контексті інформаційної моделі «Українська бібліографія в особах». – №1. С. 43-49.

Тишкевич К.І. Компаративний аналіз видань бібліотек України для юнацтва у період соціальних трансформацій. – №1. С. 97-103.

Чередник Л.А. Рідкісні книги у фонді бібліотеки (на прикладі НТБ ПОЛТНТУ імені Юрія Кондратюка). – №2. С. 59-64.

Шендрик О.О. Особливості міжнародного співробітництва Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І.Франка. – №3. С. 75-80.

Яковенко О.Г. Вплив бібліотек і бібліотечних сервісів на суспільство: аспекти стандартизації. – №4. С. 29-35.

3. Документознавство. Архівознавство

Андрухів А.І., Петрушка А.І. Scientific journals concept for integration into the international information space. [Концепція наукового журналу в умовах інтеграції в міжнародний інформаційний простір]. – №3. С. 15-23.

Анісімова О.М., Спектор А.Ю. Analysis of use of the information and communication platforms in education. [Аналіз використання інформаційно-комунікаційних платформ в освіті]. – №3. С. 6-15.

Бородкіна І.Л., Бородкін Г.О. Машинний переклад як складова підготовки майбутніх документознавців. – №4. С. 77-83.

Вовк Н.С. Архівні інформаційно-пошукові системи: шляхи оптимізації пошуку текстової інформації. №3. С. 37-42.

Добровольська В.В. Інформаційно-документаційне забезпечення установ галузі культури в Україні. – №3. С. 30-37.

Збанацька О.М. Розкриття змісту архівних документів: тезаурусний підхід. – №4. С. 52-64.

Збанацька О.М. Формування наукових поглядів на евристику. – №2. С. 30-39.

Ковальська Л.А. Auto communicative nature of the documents of personal origin (1941-1945). [Автокомунікативний характер документів особового походження (1941-1945)]. – №3. С. 24-30.

Ковальська Л.А. Methodology of archivistics research of thematic complexes of files. [Методологія архівознавчого дослідження тематичних комплексів архівних документів]. – №4. С. 64-70.

Комова М.В. Концепція нової політичної думки Єжи Гедройця: документальний ре конструкт. – №2. С. 12-22.

Комова М.В., Петрушка А.І. Документальна реконструкція як різновид наукового ретроспективного моделювання. – №1. С.11-19.

Комова М.В. Factors of the mass communication document functioning in social and cultural space [Чинники функціонування масовокомунікаційного документа в соціокультурному просторі]. – №4. С. 43-52.

Корнійчук К.С. Система електронного документообігу E-freight та її використання в транспортній галузі. – №2. С. 45-51.

Свердлик З.М., Братусь І.В. Архівні документи як джерело дослідження документаційного забезпечення органів місцевого самоврядування. – №2. С. 39-44.

Тур О.М. Термінологічні дискусії в контексті запровадження Єдиної державної системи діловодства (1960-1979-ті рр.). – №3. С. 43-50.

Тур О.М. Термінологічна діяльність ISO/TC 37 Language and terminology. – №1. С. 19-25.

Філіппова Л.Я. Цифрові архіви в сучасному суспільстві: термінологічний та змістовний аспект. – №2. С. 6-11.

Філіппова Н.П. Система медичної документації України в структурі галузевого документознавства М. С. Слободяника. – №1. С.26-34.

Шелестова А.М. Онлайн сервіси як перспективні та альтернативні засоби навчання студентів ВНЗ України. – №2. С. 23-29.

Яворська Т.М. Інформаційна складова в структурі професійних компетентностей майбутніх документознавців. – №4. С. 71-77.

4. Соціальні комунікації та інформологія

Анісімова О.М. Business analytics as a fundamental instrument of management information systems. [Бізнес-аналітика як інструмент функціонування інформаційних систем менеджменту]. – №4. С. 84-90.

Анісімова О.М., Денисова К.О. Соціальні комунікації та тенденції їх розвитку в українському інтернет-просторі. – №3. С. 81-87.

Варцаба Н.В. Комунікативні технології у процесі іміджмейкінгу та особливості їх застосування у сфері іміджу корпорації. – №4. С. 102-104.

Варцаба Н.В. Розвиток PR у сфері культури: до історіографії питання. – №3. С. 118-126.

Верезомська І.Г., Олійник О.М. Соціальні комунікації в готельно-ресторанній справі. – №1. С. 66-71.

Грінберг Л.Ф. Основні тенденції реінжинірингу документообігу в установах України. – №2. С. 80-86.

Диба О.П. Комунікативна компетентність як складова професійності менеджера культури. – №3. С. 103-111.

Добровольська В.В. Міжнародні стандарти у створенні цифрового фонду документації культурної спадщини. – №2. С. 86-94.

Зацерківна М.О. Застосування PR-технології у формуванні іміджу ВНЗ соціокультурної сфери. – №1. С. 72-79.

Зацерківна М.О. Напрями організації зв'язків з громадськістю ВНЗ. – №2. С. 109-114.

Кирилишен Я.В., Денисова К.О. Соціальні комунікації та їх роль в українському інформаційному маркетингу. – №4. С. 90-97

Комова М.В. Social and informational status of mass communication document. [Соціально-інформаційний статус масовокомунікаційного документа]. – №3. С. 87-96.

Коржова Т.В. Проблеми нормативно-правового забезпечення підготовки спеціалістів із зв'язків з громадськістю в системі вищої школи України. – №4. С. 110-116.

Кундеревич О.В. The development of the public relations technologies in the sphere of ecology and ecological education in Ukraine. [Розвиток технологій «паблік рилейшнз» в галузі екології та екологічної освіти в Україні]. – №4. С. 117-122.

Курбан О.В. Фейки у сучасних медіа: ідентифікація та нейтралізація. – №3. С. 96-103.

Палеха Ю.І. Рейтинг української науки в міжнародному науково-інформаційному просторі. – №1. С. 58-66.

Пашкевич М.Ю. Флешмоб як новий тип сучасної перформансної комунікації. – №3. С. 111-117.

Передерій І.Г, Білан Н.В. Сучасна музейна комунікація в Україні та світі: стан і перспективи розвитку. – №2. С. 72-79.

Половинчак О.М. Комеморативні практики в сучасному інформаційному просторі. – №2. С. 94-100.

Редька К.Ю. Стратегічні орієнтири розвитку сфери інфокомунікацій. – №2. С. 100-108.

Рибачук О.М. Публічна політика як сфера реалізації сучасних соціально-комунікативних практик. – №3. С. 127-134.

Чередник Л.А. Online literature: problems and development prospects. [Мережева література: проблеми і перспективи розвитку]. – №4. С. 97-101.

5. Культурний простір України і документальна спадщина

Горова С.В. Новітні інформаційні технології в суспільних та культурних процесах сучасної України. – №1. С. 116-120.

Добровольська В.В. Нормативно-правове забезпечення діяльності органів управління культурою у сфері розвитку культурного простору України. – №1. С. 104-116.

6. Рецензії

Кунанець Н.Е. Документна евристика: сучасні наукові погляди (рецензія на монографію «Комунікаційні засади документної евристики» О.М. Збанацької). – №3. С. 135-137.

Михайлюк О.В. Міждисциплінарне дослідження документознавчої термінології: унормувальний аспект (рецензія на монографію «Документознавча термінологія: проблеми уніфікації та стандартизації» О.М. Тур). – №3. С. 137-139.

Сирота Л.Б. Electronic repositories in Ukraine and world: state and prospects. [Електронні депозитарії в Україні і світі: стан і перспективи (рецензія на монографію «Національний репозитарій академічних текстів: відкритий доступ до наукової інформації» О.С. Чмир, Т.К. Кваша, Т.О. Ярошенко та ін.)]. – №3. С. 139-142.

Шемаєва Г.В. Перша монографічна студія з документної евристики (рецензія на монографію «Комунікаційні засади документної евристики» О.М. Збанацької). – №4. С. 123-124.

7. Події і факти наукового життя

Вітаємо ювіляра! Пелещишин Андрій Миколайович (до 45-річчя з дня народження). – №2. С. 115-116.

Вимоги до публікацій
в наукових журналах Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Загальні положення

Редакційна колегія фахових видань Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (далі – академії) у своїй роботі керується нормами законодавства України у сфері освіти, наукової діяльності та інтелектуальної власності.

До публікації в журналі приймаються статті проблемного, узагальнюючого, методичного характеру, які являють собою оригінальні наукові дослідження, що **раніше ніде не друкувались.**

Статті приймаються українською, російською або англійською мовами.

Обов'язковими етапами роботи редакційної колегії з опрацювання статей перед публікацією є:

– перевірка на предмет дотримання вимог до редакційного оформлення згідно з державними стандартами України (ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення»; ДСТУ ГОСТ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»; ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила»;

– здійснення редколегією внутрішнього та зовнішнього рецензування статей відповідно до Наказу МОН України від 15 січня 2018 року № 32 «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України»);

– перевірка статей на плагіат (Статті 1, 5 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»; Стаття 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права»; п. 16 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника»).

Етапи підготовки до друку

Передаючи статтю до редакції, автор гарантує наявність у нього авторських прав на рукопис і дає згоду на публікацію тексту та метаданих статті (включаючи прізвище та ініціали автора, місце його роботи, електронну адресу для кореспонденції) у друкованій та електронній версіях журналу, що передбачає дотримання політики відкритого доступу згідно з умовами ліцензії Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (див. сайт http://nakkkim.edu.ua/nauka/93-vidannya-akademiji) – можливість вільно читати, завантажувати, копіювати та поширювати зміст статті з навчальною та науковою метою із зазначенням авторства.

1. Статті подаються до відділу наукової та редакційно-видавничої діяльності академії у робочі дні (з понеділка по четвер з 14.00 до 18.00) **за адресою: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11, 2-й поверх, кабінет 204, тел. (044) 280-21-93, e-mail: nauka@dakkkim.edu.ua.**

2. Статті магістрантів, аспірантів, здобувачів (осіб, які не мають наукового ступеня) **обов'язково супроводжуються рецензією** із зазначенням наукової новизни та актуальності публікації, підписаною доктором чи кандидатом наук (фахівцем за профілем). Підпис рецензента має бути засвідченим печаткою у кадровому підрозділі.

3. До відділу наукової та редакційно-видавничої діяльності академії подається паперовий примірник статті та її електронна версія. На кожній сторінці роздруківки автор проставляє свій підпис, а на першій сторінці також зазначає дату подання статті до друку.

4. Стаття, у якій виявлено запозичення з матеріалів інших авторів без посилання на джерело, не повертається на доопрацювання та не публікується, а її автор може подати до редколегії інший матеріал.

У разі повторного виявлення запозичень, редакція залишає за собою право не брати у подальшому до друку матеріали даного автора.

5. Статті друкуються у співаторстві не більше двох авторів.

6. **Правила цитування:**

- всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела;
- посилання на підручники є небажаним;
- посилання на власні публікації допускається лише в разі нагальної потреби;
- вторинне цитування не дозволяється;
- якщо в огляді літератури або далі по тексту йде посилання на прізвище вченого – його публікація має бути в загальному списку літератури після статті.

7. За наявності трьох і більше граматичних помилок на сторінці, текст до публікації не приймається.

8. Редколегія організовує внутрішнє (обов'язкове) та зовнішнє (за необхідності) рецензування статей. Редакція інформує автора про результат розгляду, надсилаючи йому електронною поштою висновок.

Якщо автор не згоден із зауваженнями рецензента, він має обґрунтувати це письмово. Редколегія залишає за собою право відхилити статтю, якщо автор безпідставно залишає без уваги побажання рецензента.

Структура статті

1. **Індекс УДК.**

2. **Відомості про автора українською, російською та англійською мовами**, що містять такі дані (без скорочень та абревіатур): прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада із зазначенням структурного підрозділу та назви установи за основним місцем роботи автора. Наприклад: *Єсипенко Роман Миколайович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри суспільних наук Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*.

3. **Контактна інформація**: номер телефону, електронна пошта.

4. **Назва статті** українською, російською та англійською мовами.

5. **Анотації та ключові слова** наводяться трьома мовами (українською, російською, англійською) обсягом **не більше 300 слів (не більше 2300 друкованих знаків з пробілами).** Анотація наводиться **одним абзацом**, з вирівнюванням по ширині; анотація надається згідно з вимогами наукометричних баз як **структурований реферат,** і повинна містити такі виділені елементи: **мета роботи**, **методологія**, **наукова новизна**, **висновки, ключові слова.** Анотація російською мовою та англійською мовою є перекладом україномовного варіанту, обсягом **не більше 300 слів (не більше 2300 друкованих знаків з пробілами)**.

«Після кожної анотації наводять ключові слова відповідною мовою. Ключовим словом називається слово або стійке словосполучення із тексту анотації, яке з точки зору інформаційного пошуку несе смислове навантаження. Сукупність ключових слів (загальною кількістю не меншою трьох і не більшою десяти) повинна відбивати поза контекстом основний зміст наукової праці. Ключові слова подають у називному відмінку, друкують в рядок, через кому» *(Пономаренко Л. А. Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня. Методичні поради. – К., 2010).*

Наприклад:

Антропологічна компонента природи держави

В.В.Хміль, Т.В. Хміль

Мета роботи. Дослідження пов'язане з пошуком нових засобів та методів обґрунтування етичних моральних норм як основи для громадянського втручання в життя держави. Криза певних соціальних теорій та моделей розвитку суспільств не завжди враховує місце та роль держави в соціальних, політичних та духовних перетворень. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні компаративного, історико-логічного методів. Зазначений методологічний підхід дозволяє розкрити та піддати аналізу певні моделі стосовно антропологічної компоненти в соціальних відносинах, що надаються певними типами державних утворень з метою знайти динамічний погляд на майбутнє людини, нові виміри її самореалізації. **Наукова новизна** роботи полягає в розширення уявлень про еволюцію свободи людини в різних історичних типах держав. Порівняльний аналіз розвитку держав та місця в них свободи людини надає можливість глибше усвідомити антропологічну детермінанту, яка поступово підпорядковує та бере під свій контроль державні інституції, що необхідні для гуманізації зовнішніх умов буття людини, а також виявити напрямки розбудови держави та простір для самодіяльності людини як "від чого" так і "для чого" необхідна свобода особистості. **Висновки.** Осмислення розвитку парадигмальних систем, що засновані на моральній складовій держави дає нову точку відліку для реформаторської діяльності, в напрямку зближення держави з загальнолюдськими цінностями. Держава, розбудовуючи себе на моральних загальнолюдських принципах просувається до свого самознищення, як силового поля влади.

Ключові слова: парадигма антропологічності; держава; громадянське суспільство етика; мораль; постлібералізм

6. **Вимоги до основного тексту. Текст статті повинен містити:**

– «постановку проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;

– аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

– формулювання цілей статті (постановка завдання);

– виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку» (Витяг з Постанови Президії ВАК України від 15.01.2003 р. № 7-05/1).

7. Вищезазначені структурні елементи статті необхідно виділити з абзацу напівжирним шрифтом, а саме так: **Актуальність теми дослідження**. **Аналіз досліджень і публікацій**. **Мета дослідження. Виклад основного матеріалу. Наукова новизна. Висновки.**

Наведені будь-які статистичні дані мають бути підкріплені посиланням на джерела.

8. **Список використаних джерел** оформлюється згідно з вимогами ДСТУ ГОСТ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Джерела наводяться мовою оригіналу в алфавітному порядку.

В списку має бути не менше 7-8 посилань на джерела, бажана наявність іноземних джерел; рекомендовано посилання на іноземні журнали з високим індексом цитованості або базову монографію в даній галузі.

Скорочення оформлюються відповідно ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила»;

9. **References** (література латиницею) наводиться повністю окремим блоком, повторюючи список літератури, наданий національною мовою, незалежно від того, є в ньому іноземні джерела чи немає. Якщо в списку є посилання на іноземні публікації, вони повністю повторюються у списку, наведеному у латиниці.

Список References оформлюється згідно стандарту **APA (American Psychological Association (APA) Style)**. Рекомендовано користуватись системами автоматичної транслітерації:

- для транслітерації українського тексту латиницею слід застосовувати Постанову Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55 (http://translit.kh.ua/#passport);

для транслітерації російського тексту латиницею – систему Держдепартаменту США (http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html).

Оформити цитування відповідно до стилю APA можна на сайті онлайнового автоматичного формування посилань:

http://www.bibme.org/citation-guide/apa/book

Зразок детального оформлення транслітерованого латиницею списку використаних джерел див. на сайті академії: http://nakkkim.edu.ua/images/vidannya/%D0%9E%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_References.pdf

Технічне оформлення

1. Обсяг – до 13 сторінок (20000 друкованих знаків з пробілами), (включно з анотаціями, таблицями, графіками та списком використаних джерел). Відгук або рецензія – до 3 сторінок.

2. Текст статті виконується у форматі Microsoft Word. **Параметри сторінки – формат А4; орієнтація** – книжкова; **поля –** по **2 см**; **шрифт** – Times New Roman; **кегль –** 14; **міжрядковий інтервал** –1,5; **абзацний відступ** – 1,25 см. Текст повинен бути вирівняний по ширині аркуша. Підписи до рисунків і таблиць набирати шрифтом Times New Roman 12.

Рисунки і таблиці розміщуються в тексті статті з вирівнюванням по центру сторінки, без обтікання текстом та не виходячи за поле набору. Рисунки і таблиці необхідно подавати в статті безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше. На кожну формулу, таблицю, рисунок, графік у тексті мають бути обов'язкові посилання.

3. Посилання оформлюються так: [8, 25], де 8 – порядковий номер джерела у списку, 25 – номер сторінки. Посилання на кілька джерел: [8, 25; 4, 67].

4. Лапки: «...»; подвійні лапки для оформлення цитати в цитаті: «"..."».

5. Зразок підпису під ілюстрацією: *В. Стерлігов. Крива проблема №1. 1970. Полотно, олія. 83×105. Державний музей історії. Санкт-Петербург.*

6. Таблиці і формули виконуються згідно з вимогами ДСТУ 3008-95.

7. Примітки оформлюються як виноски. Засоби Microsoft Word не використовуються. Знак виноски виконують надрядковою арабською цифрою безпосередньо після того слова, числа, символу, речення, до якого дають пояснення. Примітки розміщуються після основного тексту перед списком використаних джерел.

Приклад: У тексті:

Мета статті – простежити взаємозв'язок між філософською категорією Ніщо[1] та концепцією…

Після основного тексту перед списком використаних джерел:

Примітки:

[1] Написання Ніщо з великої літери використовується у тих випадках, коли мається на увазі відповідна філософська категорія, при акцентуванні її значущості та за бажанням самого автора. У наведених цитатах написання подано з урахуванням авторського правопису.

Підп. до друку 6.12.2018 Формат 60x84 1/8. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 14,76 Зам. Тираж 1000 прим.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 3953 від 12.01.2011.